

**MATERIAŁY
III MIĘDZYNARODOWEJ
KONFERENCJI
NAUKOWO-PRAKTYCZNEJ**

**NOWOCZESNA
NAUKA:
TEORIA I PRAKTYKA**

30 kwietnia 2019 roku

**Katowice
Nowa nauka
2019**

MATERIAŁY

III MIĘDZYNARODOWEJ KONFERENCJI
NAUKOWO-PRAKTYCZNEJ

„NOWOCZESNA NAUKA: TEORIA I PRAKTYKA”

30 kwietnia 2019 roku

Katowice
Nowa nauka
2019

UDK 34+37+65+80+81+159.9+330+574+631+004

BBK 94

N - 90

(N - 90) **Nowoczesna nauka: teoria i praktyka:** Mater. III Międz. Konf. Nauk.-
Prakt. / Pod red. S. Gorniaka. – Katowice: Nowa nauka, 2019. – 122 s.

ISBN 978-83-7364-906-4

REDAKTOR NACZELNY: PROF. DR HAB. SŁAWOMIR GÓRNIAK, POLITECHNIKA ŚLĄSKA.

REDAKCJA: DR HAB. IRENA OLSZEWSKA; PROF. DR HAB. KATARZYNA KWINTA;
PROF., DR.SC. STANISŁAW I. BIAŁY; PROF., DOCTOR OF ECONOMICS IRINA SHCHADILO;
PROF., PH.D., SVETLANA GLUKHIKH, MGR ADAM J. SKOWRON.

REDAKTORZY TECHNICZNI: PH.D. NIKOLAY SZYJANOWSKI; MGR ZBIGNIEW TARGALSKY;
MGR JULIA PETRITSKAYA

Publikacja zawiera materiały z III Międzynarodowej Konferencji Naukowo-Praktycznej „Nowoczesna nauka: teoria i praktyka”, która odbyła się 30 kwietnia 2019 r. Na konferencji, która miała charakter interdyscyplinarny, zostały omówione aktualne problemy w zakresie ekologii, prawa, ekonomii, filologii, psychologii, pedagogiki, przemysłu, rolnictwa, filozofii, technologii informacyjnej.

Dla naukowców, wykładowców wyższych uczelni, doktorantów oraz studentów.

Wszelkie prawa do artykułów z konferencji należą do ich autorów.

W artykułach naukowych zachowano oryginalną pisownię.

W przypadku cytowań obowiązkowe jest odniesienie się do zbioru.

ISBN 978-83-7364-906-4

© Autorzy materiałów, 2019

© «Nowa nauka», 2019

EKOLOGIA**Voroshylova N.V**, Cand. Sc. (Biol.), Assoc. Prof.**Chorna V.I.**, Dr. Sc. (Biology), Prof., Headof,**Dotsenko L.V.**, Cand. Sc. (Biol.), senior lecturer,**Kraska I.V.**, master

Department of Ecology and environmental protection

*Dnipro State Agrarian and Economic University***ANALYSIS OF LITHOPHYLIC PLANT COMMUNITIES
ON HARD ROCK DUMPS**

Dumps of types of rocks are presented as systems of lithoecotopes depending on complexity of their body (polifacial nature) all peculiarities of plateau-like tops, terraces slopes. In the vast majority of cases all components and elements of any dump is of heterogeneous nature as for its relief and substrates of types of rocks [1].

Vegetation of carrier dump places in Kryvyi Rih region has been studied during sufficiently long period on the basis of determining and taking into account the complicated ecotope differentiation of these places, typological and systemic approaches for setting the taxonomic and ecomorphic complexity of plant communities. The concept of this vegetation as complex succession systems, differentiation of lithophylic, geophytic, psamophytic plant communities and successions has been practically out of development.

Practical field geobotanical researches and observations on hard rock dumps of of ore mining and processing plants of Kryvyi Rig region, analysis and comprehension of these samples gave us an opportunity to formulate some provisions concerning peculiarities of lithophylic plant communities and their successions and form typological schemes of lithoecotopes and plant communities [2]. Coenotic fund of vegetation on hard rock dumps is formed mainly by communities of poor species composition (especially on large-fractured and shale substrates) because natural overgrowing of lithoecotopes is a long-lasing process and the time period when it can be observed is limited and does not exceed 40 - 50 years.

Aealologic analysis of petrophytes in lithophylic communities showed advantage of species belonging to holarctic group of areals. The most significant spreading is typical for plants of holarctic, European-Mediterranean, Eurasian, European-Mediterranean-Iranian-Turanian Cosmopolitan, Gemcosmopolitan, arealologic groups. Family diversity and species richness (volumes) and diversity of flowering families on substrates of various types of rocks are not equal (as well as in case of Ukrainian flora). Species capacity of *Asteraceae* family cannot be compared with that of *Caryophyllaceae* family. In various lithophylic communities on various stages of syngeneses the leading role belongs not to families but to separate species. Species of various families have stronger relationships in ecological amplitudes and abilities to hold ecological positions than species of the same family. In addition to that all species of the same family may have weaker ecological opportunities than 1-2 species from another family. The most lithophylic communities are on various stages of their proximity to zones of steppe plant communities typical for hard rock outcrops and their break-stone screes. Any community is characterized by spacial differentiation of its changes: the greatest inertial property is typical for ecotope zones and the largest rate is typical for initial locations. In lithoecotopes batch effect in some plants is better manifested in case of compact spotty group configuration and density than in case of separated elongated location. Pioneer plant communities on various dumps may have homological representation depending on sources of diaspora bringing and then they may become defused in accordance with the substrate specifics. There are various types and combinations of lithophylic community mosaic structure.

Reference

1. V.I. Chorna, N.V. Voroshilova, I.M. Loza. The ways to increase productivity and improve biogeochemical structure of anthropogenically affected soils Association agreement: from partnership to cooperation (collective monograph, - Hamilton, Canada/ - 2018.- С.217-221

2. Н.В.Ворошилова . Сукцесійний і популяційний аналіз рослинних серійних угруповань // Питання біоіндикації та екології. – Вип.15, №1. – Запоріжжя.-2010.-С.37- 45.

Ханнанова О.Р., Добродєєва І.С.

*Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка*

ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ АВТОТРАНСПОРТОМ У РАЙОНІ АВТОВОКЗАЛУ М. ПОЛТАВА

На вулицях міста постійно зростає чисельність автомобілів, які є одним із основних джерел забруднення атмосфери. Динаміка викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел залежить від експлуатаційної здатності автотранспорту, його типу та якісного складу палива. При використанні бензину та дизельного палива у атмосферне повітря викидається карбон (IV) оксид (CO), нітроген (IV) оксид (NO₂), вуглеводні (CH), сажа, сульфур (IV) оксид (SO₂), свинець (Pb). Бензинові двигуни в режимі експлуатації порівняно з дизельними значно більше забруднюють атмосферу оксидами вуглецю і токсичними вуглеводнями [1]. Для дизельних двигунів характерною екологічною проблемою є підвищений викид твердих часток сажі і «задимленість» відпрацьованих газів. Серед видів палива, що традиційно використовуються на сьогодні, найменший ступінь забруднення атмосфери здійснює зріджений та стиснений газ.

Одним із найнебезпечніших для довкілля та здоров'я населення у відпрацьованих викидах є оксид вуглецю. При зростанні концентрації CO в повітрі (0,2 – 0,25 %) людина через декілька хвилин втрачає свідомість, а збільшення концентрації призводить до її смерті [2]. Особливо значне забруднення спостерігається поблизу перехресть вулиць, біля світлофорів, де автомобілі змінюють швидкість або двигуни працюють на холостому ході. Нами визначався рівень забруднення атмосфери оксидом вуглецю у районі автовокзалу м. Полтава. Для проведення досліджень обрано перехрестя вулиць Великотирнівської та Івана Мазепи.

Спочатку здійснили оцінку завантаженості вулиць автотранспортом шляхом визначення інтенсивності руху. Визначено, що на досліджуваній території найвища інтенсивність руху автотранспорту спостерігається із 8 до 9 год. (2001 шт.) та із 17 до 18 год. (1995 шт.). Отримані дані щодо складу транспортних потоків вказують на переважаючу частину легкових автомобілів (до 77%), проте також наявна значна частина легких вантажівок (12,7 %) та автобусів (8,3 %), які вагомо впливають на довжину черг на перехрестях. Важкі та середні вантажівки складають 1,65 % та 0,4 % від транспортного потоку відповідно.

Ступінь забрудненості повітря автотранспортом залежить не лише від інтенсивності руху, вантажності автомобілів, кількості та характеру викидів, а й типу забудови, рельєфу місцевості, напрямку вітру, вологості й температури повітря. Ширина дорожнього полотна вул. Великотирнівської складає 16 м (4 смуги). Відмічаємо переважання багатоповерхівок, що теж позначається на вмісті забруднювачів у повітрі. Зелені насадження в цілому репрезентовані поодинокими, рідше групами дерев.

На наступному етапі для території дослідження нами розраховано ступінь забруднення повітря оксидом вуглецю (СО) на висоті людського зросту. Цей показник складає $63,45 \text{ мг/м}^3$ і вказує на перевищення у атмосферному повітрі м. Полтава в районі автовокзалу встановлених нормативів для оксиду вуглецю. Тому, для поліпшення якості повітря урбоєкосистеми необхідно впроваджувати природоохоронні заходи, серед яких відмічаємо наступні: удосконалення роботи автотранспорту, урегулювання його руху, реконструкція зелених насаджень із використанням антропоотолерантних видів.

Література

1. Русіло П.О. Вплив на довкілля автомобільного транспорту на всіх стадіях його життєвого циклу / Русіло П.О., Костюк В.В., Афонін В.М. // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.3. – С. 85–89.

2. Оцінка забруднення атмосферного повітря викидами автотранспорту [Електронний ресурс] // StudAll.org. – Режим доступу: <https://studall.org/all3-110309.html>

Ласло О.О., к.с.г.н., доцент кафедри землеробства і агрохімії

Бараболя О.В., к.с.г.н., доцент кафедри рослинництва

Полтавська державна аграрна академія

ЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ПРИ ВИРОЩУВАННІ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

Зараз як ніколи людина стає екологічно залежною від оточуючого середовища – природного і соціального, а її здоров'я все більше залежить від природних і антропогенних факторів.

Для України екологічно безпечне харчування – актуальна проблема, оскільки чверть нашого населення проживає в екологічно нестабільних зонах. Здоров'я населення погіршується не тільки через вплив радіоактивного забруднення у наслідок Чорнобильської катастрофи, розбалансованості раціонів харчування, але і значною мірою через зростаюче забруднення продуктів харчування засобами агрохімізації.

Незважаючи на чисельність досліджень, проблема оцінки використання сільськогосподарських угідь вимагає подальшого дослідження з метою визначення підходів до забезпечення екологічно безпечного використання і відтворення їх продуктивності, як ресурсу.

Одним з важливих чинників оцінки існуючого використання земель є показник екологічної стабільності території. Рівень екологічної стабільності конкретної території земельно-господарських структур вимагає прийняття управлінських і проектних рішень щодо раціонального використання та охорони земель, а також впливає на розробку стратегій розвитку селітебних територій.

У статті запропоновано визначати екологічні передумови оптимізації землекористування за допомогою інтегрованого показника стану агроландшафтів на основі екологічної невідповідності існуючого використання

та перевищення допустимого рівня розораності. Канаш А.П. і Шапар А.Г. розглядають вище згадану методику, яка на їхню думку дозволяє встановити реальну екологічну ситуацію: при здійсненні проектування із організації угідь і сівозмін слід виконати відповідне зонування.

Для оцінки впливу якісного складу угідь на екологічну стабільність проводили аналіз отриманих показників екологічної стабільності території в розрізі адміністративних районів Полтавської області.

Відповідно до розрахунків уразливими до інтенсивного використання виявилися землі Лубенського, Диканського, Машівського та Оржицького районів (коефіцієнт інтегрованого показника в межах критичного – 0,24-0), а найбільш стійкими – Карлівський і Пирятинський райони (коефіцієнт інтегрованого показника в межах задовільного – 0,76-0,5).

Решта районів мають середньоуразливий показник екологічної стійкості земельних ресурсів (коефіцієнт інтегрованого показника в межах напруженого – 0,49-0,25), в яких площа ріллі близька до загальної площі умовно стабільних угідь.

Порівняння підходів до оцінки екологічної стабільності території свідчить про доцільність проведення зонування (для розробки подальшої стратегії розвитку Полтавської області) .

Отже, всі землі необхідно згрупувати за їх придатністю до вирощування екологічно безпечної продукції: непридатні – землі, розташовані у звалищ і біля екологічно небезпечних підприємств, а також уздовж автомагістралей; обмежено придатні – землі агроформувань з інтенсивним землеробством; придатні – землі фермерських та селянських господарств, розміщені на екологічно безпечних територіях, придатних для розвитку органічного землеробства.

Майбутнє держави має бути нерозривно пов'язане з його здатністю підтримувати безперебійне виробництво екологічно безпечних продуктів харчування в єдиному циклі (виробництво сільськогосподарської продукції – заготівля – зберігання – переробка – продукт – споживач).

Заболотний О.І., к.с.-г.н., доцент кафедри біології

Заболотна А.В., к.с.-г.н., ст. викладач кафедри
технології зберігання і переробки плодів та овочів
Уманський національний університет садівництва

ДЕЯКІ БІОМЕТРИЧНІ ПОКАЗНИКИ РОСЛИН КУКУРУДЗИ НА ТЛІ ЗАСТОСУВАННЯ ГЕРБІЦИДУ БАТУ, В.Г.

За своїм біологічним потенціалом, рівнем продуктивності й якісними показниками продукції кукурудза переважає інші зернові культури, а за сприятливих або оптимізованих умов збільшується не тільки її урожай, а й покращуються його показники. Нині отримати високий урожай кукурудзи без належного обмеження чисельності бур'янів неможливо, адже сегетальна рослинність знижує ефективність добрив, збільшує витрати енергетичних матеріалів і хімічних засобів захисту рослин [1].

Разом з тим, лише механічні заходи знищення бур'янів, як правило, не дають відповідних результатів. Тому прогрес у виробництві продукції рослинництва нині неможливий без розробки і впровадження науково-обґрунтованих технологій вирощування польових культур із застосуванням хімічних засобів боротьби з бур'янами, основною ланкою яких є внесення гербіцидів [2].

У зв'язку з наведеним одним із завдань наших досліджень було встановити зміну таких біометричних показників рослин кукурудзи, як висота рослин та розміри їх листкового апарату нас цікавило за внесення норм гербіциду Бату, в.г.

Дослідження проводили в умовах кафедри біології Уманського національного університету садівництва в посівах кукурудзи гібриду Порумбень 359 МВ у 2017 році. Гербіцид Бату, в.г. у нормах 15, 20, 25 і 30 г/га вносили у фазі розвитку кукурудзи 3–5 листків. Повторність досліду триразова.

Ґрунт – чорнозем опідзолений важкосуглинковий, вміст гумусу в орному шарі 3,2–3,3%.

Гербицид вносили обприскувачем ОГН–600 з витратою робочого розчину 200 л/га. Висоту рослин визначали вимірюванням 100 типових рослин з варіанту [13] Розміри листової поверхні рослин кукурудзи – за параметрами листової пластинки [13].

У результаті проведених досліджень нами встановлено, що найвищі рослини культури формувалися у варіанті досліду із застосуванням ручних прополювань. Тут висота кукурудзи перевищувала контроль I, де гербицид і ручні прополювання не застосовувалися, на 23%. При застосуванні різних норм гербициду висота кукурудзи теж мала тенденцію до збільшення, хоч і в меншій мірі, ніж у варіанті із ручними прополюваннями. Так, при внесенні 15 г/га гербициду висота рослин кукурудзи перевищувала контроль I на 6%, а при 20 г/га – на 12%. Найвищі рослини кукурудзи серед варіантів досліду із внесенням різних норм гербициду відмічено за дії 25 г/га препарату – на 20% більше за контроль I, що однак поступалося варіанту із ручними прополюваннями на 3%. Застосування норми гербициду у 30 г/га дало результат, що перевищував контроль I на 18%, однак уже спостерігалось зменшення досліджуваного показника у порівнянні з попереднім варіантом досліду.

При визначенні висоти рослин кукурудзи у фазі викидання волоті встановлено, що досліджуваний показник також залежав від умов, що склалися у варіантах досліду внаслідок знищення певної частки бур'янів.

При визначенні листової поверхні рослин кукурудзи у фазі 8–10 листків культури нами встановлено, що за використання ручних прополювань площа листків рослин кукурудзи зроста проти контролю I на 21%, що пояснюється повною відсутністю конкуренції з боку бур'янів стосовно рослин кукурудзи за елементи живлення та вологу.

За внесення 15 і 20 г/га гербициду Бату, в.г. розміри листової поверхні перевищували контроль I відповідно на 6 і 12%. Найбільша асиміляційна поверхня кукурудзи серед варіантів досліду із застосуванням гербициду була

при дії 25 г/га гербіциду і перевищувала контроль I на 18%. Застосування максимальної норми гербіциду у 30 г/га спричиняло певну фітотоксичну дію препарату на рослини кукурудзи, що відбивалося на уповільненні формування листової поверхні рослин у порівнянні з попередньою нормою Бату, в.г. Однак у цьому варіанті дослідів площа листя перевищувала контроль I на 15%.

З вищенаведеного аналізу отриманих експериментальних даних при внесенні норм гербіциду Бату, в.г. і застосуванні ручних прополовань можна зробити висновок, що дані заходи сприяють активному вегетативному росту рослин кукурудзи, а саме збільшенню висоти та параметрів листової поверхні. Очевидно, це відбувається за рахунок більшої доступності елементів живлення та ґрунтової вологи, які стали доступними при знищенні бур'янового компоненту агрофітоценозу кукурудзи. Найбільш активно прирости висоти та розмірів листової поверхні рослин кукурудзи відбуваються у разі використання ручних прополовань та за внесення 25 г/га гербіциду Бату, в.г.

Література:

1. Сторчоус І. Досходовий період кукурудзи: правильне внесення гербіцидів для кукурудзи та контроль бур'янів. *Агробізнес сьогодні*. <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/792-doskhodovyi-period-kukurudzy-kontrol-burianiv.html>
2. Максимович В. Елюміс 105 OD, о.д. – одне комплексне рішення проти бур'янів у посівах кукурудзи. *Пропозиція*. 2011. №11. С. 76–78.
3. Грицаєнко З.М., Грицаєнко А.О., Карпенко В. П. Методи біологічних та агрохімічних досліджень рослин і ґрунтів. К.: ЗАТ “НІЧЛАВА”, 2003. 320 с.

Ласло О.О., к.с.г.н., доцент кафедри землеробства і агрохімії
Гангур В.В., к.с.г.н., старший науковий співробітник
Міщенко О.В., к.с.г.н., доцент кафедри землеробства і агрохімії
Полтавська державна аграрна академія

ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ТА ДЕГРАДОВАНИХ ГРУНТІВ У СИСТЕМІ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Особливістю сучасної землеробської діяльності є те, що процеси деградації поширюються на тих ґрунтах, яким людина приділяє найбільше уваги і вносить вагомі капіталовкладення. І саме катастрофічний стан ґрунтів, значне зниження їх родючості та високий ступінь деградації зумовлює пошук оптимальних, дієвих, а головне безпечних для довкілля методів рекультивації та відновлення. Особливо це актуально для агропідприємств, які знаходяться на перехідному етапі до органічного виробництва.

Незбалансоване ведення інтенсивного сільськогосподарського виробництва призвело до погіршення фізичних, фізико-хімічних і хімічних властивостей ґрунту, масово порушило природний біоценоз ґрунтової мікрофлори.

Концептуальною моделлю біологічно та екологічно збалансованої системи землеробства має бути комплекс організаційних, економічних й агротехнічних заходів з екозбалансованого ведення господарювання, із максимальним залученням і оптимальним використанням природних органічних і мінеральних ресурсів.

Особливістю органічної системи землеробства є розширене біовідновлення ґрунту із залученням переважно природних джерел, якими здатна забезпечити лише жива природа.

Комплексна методика біовідновлення деградованих і порушених ґрунтів у системі органічного виробництва передбачає: визначення наявності вертикальної і горизонтальної міграції і рівнів забруднення горизонтів

речовинами-забруднювачами; контроль ступеня відновлення території; моніторинг вмісту речовин-забруднювачів ґрунту і стан біоценозу [2].

Комплексне дослідження стану ресурсів землекористування, у тому числі деградованих і порушених ґрунтів, дають можливість виділити зони, де необхідно впроваджувати методи біоремедіації. Рекомендуємо проводити зонування деградованих об'єктів за 3-х бальною шкалою:

1. Території зі слабким ступенем деградації, які потребують фітостимуляції (використання рослин для стимуляції розвитку ризосферних мікроорганізмів).

2. Території із середнім ступенем деградації, які потребують біостимуляції (передбачає стимулювання розвитку аборигенної мікрофлори).

3. Території з високим ступенем деградації, що вимагають біодоповнення (внесення в ґрунт біопрепаратів на основі мікроорганізмів здатних до деградації забруднювача, у тому числі очищення ґрунту) [1].

На основі проведених аналітичних досліджень було визначено оптимальний підхід до біоремедіації порушених ґрунтів сільськогосподарського призначення шляхом їх групування відповідно до ступеня деградації.

Література

1. Мельничук С.Д. Антропогенне забруднення агроєкосистем та методи їх ремедіації. – Планета без стійких органічних забруднювачів (СОЗ) /Мельничук С.Д., Лоханська В.Й., Самкова О.П. // Збірник наукових матеріалів науково-практичного семінару в рамках Всесвітнього дня дій проти СОЗ (22 квітня 2005 р., Київ) – К.,ВГЛ Обрії, 2005. – 188 с.

2. Іутинська Г.О. Визначення еколого-токсикологічного впливу деяких пестицидів на мікробний ценоз та біологічну активність ґрунту /Іутинська Г.О., Лоханська В.Й., Дульгеров О.М., Нудьга А.Ю. // Науковий вісник Національного Аграрного університету. – К., 2005 – Вип. 87. – 300 с.

NAUKI PRAWNE

Боднарук О.М., доцент кафедри кримінального
права і криміналістики

Шевчук В.А., студент

*Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича*

ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ: ПЕРЕДУМОВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ

Сім'я впродовж тисячоліть була багатофункціональним соціальним інститутом, основним завданням якого було збереження життя та продовження людського роду. Саме ретроспективний аналіз інституту формування і становлення сім'ї дозволить не тільки уникнути помилок, які мали місце в минулому, але і розробити шляхи та способи ефективного правового регулювання сімейних відносин та притягнення до відповідальності у разі їх порушення.

Кожна історична епоха конструювала свої моделі шлюбної поведінки, вкладаючи у поняття «шлюб» різні смислові значення. Впродовж історії змінювалися форми укладення й розірвання шлюбу, умови їх виконання, в тому числі і згода осіб на укладання шлюбу.

Перші прояви ігнорування волевиявлення щодо укладення шлюбу як основи сім'ї своїм корінням сягають римської правової традиції та охоплені міфологічним підґрунтям. Таким історичним фактом за давньоримським епосом, було викрадення сабіянок. Традиція розповідає, що Ромул, з метою отримання дружин для римлян, запросив багатьох сабіян із сім'ями й організував викрадення сабінських дівчат [1, с. 57].

Подібний спосіб укладання шлюбу мав місце і у період дохристиянської Русі. У той час шлюб регулювався звичаєвим правом і язичницькими обрядами та іменувався як звичайна майнова угода, що вільно укладалась та розривалась.

Шлюб мав більш соціальний характер, ніж індивідуальне волевиявлення. Укладення шлюбів часто залежало не від особистої волі людини, а від рішення чи потреби общини, нерідко це було викликане бажанням поріднитись родами, щоб поповнити сім'ю зайвими робочими руками. В основі шлюбу також лежали політичні вигоди правлячої верхівки, яка прагнула розширити та укріпити міжнародні зв'язки Русі. Поширеним на Русі було і таке явище як полігамія, про що зазначається у літописі «Повість минулих літ» [2 с. 14].

Взагалі у дохристиянській Русі існувало кілька форм шлюбу, зокрема: договірний, викрадення нареченої та відкупний. Укладання шлюбу, способом насильного захоплення дружини є одним із найдревніших типів шлюбу. У такому вигляді він гармонізується з уявленнями древніх людей про способи добування речей собі для життя, звідси і ставлення до жінки. Своїм чоловіки вважали тільки те, що вони власноруч захопили. Фактично, сила вирішувала всі питання у житті тогочасної людини – як майнові, так і сімейні. Звичайно, що жінка не мала права голосу в питанні про долю шлюбу, за неї нікому було заступитись, тому що шлюб укладався без участі її родичів і чоловік внаслідок цього міг вільно її залишити в будь-який час [3 с. 153].

Інший спосіб укладання шлюбу був у Стародавньому Вавилоні, де потенційний наречений укладав договір із сім'єю нареченої, а не з самою обраницею. При цьому не завжди дана угода укладалась за згоди жінки [4].

У Стародавньому Китаї наречені не могли самостійно приймати рішення про вступ у шлюб. Як правило, це рішення приймали батьки та інші близькі родичі. Батько молодого чоловіка сам вибирав майбутню дружину своєму синові та звертався з пропозицією до її батьків. У вищих прошарках суспільства батьки не могли прийняти в сім'ю жінку нижчого стану, так як це негативно позначилося б на авторитеті всієї їх сім'ї. У нижчих прошарках пару своєму синові вибирали батьки, але керувалися вони виключно фізичним здоров'ям майбутньої нареченої. Справа в тому, що незаможні люди могли розраховувати на допомогу своєї невістки в господарських справах і в роботі на полях, на

продовження роду і на догляд за собою під час глибокої старості – все інше їх мало цікавило [5].

Таким чином, на основі поданих прикладів, можна стверджувати, що в історії вищезазначене явище не вважалось таким, що порушує права людини і громадянина, більше того це вважалось нормою, загальним правилом, яке закріплювалось у законах того часу. Зважаючи на це, жодної відповідальності за такі дії не передбачалось і, тим паче, вона не могла бути закріплена на нормативному рівні.

Аналогічно склалась ситуація і протягом наступних епох. Першим законодавчим актом періоду Середньовіччя у Західній Європі, був Statutlegum у Вестготській державі, який ще мав назву Кодекс Ейрика. Даний нормативно-правовий акт містив у собі норми звичаєвого права, законодавства королів V ст., римські закони і Бreviарій Аларика II, датований 506 роком. Згідно закону того часу, шлюб визначався як союз чоловіка і жінки, який укладався як угода купівлі-продажу. На чолі патріархальної сім'ї був батько, під владу якого підпадали всі члени сім'ї і все майно, а його дружина перебувала у статусі доньки. На підставі викладеного, стає зрозумілим, що майбутня дружина не могла жодним чином вплинути на рішення батька щодо укладання шлюбу [6].

«Салічна правда» описує сімейно-шлюбні відносини в загальних рисах. У сімейних відносинах у франків зберігались общинні традиції. Шлюб укладався лише за згоди родичів. Аналогічно як і у попередньому прикладі, можна підкреслити, що жінка не могла жодним чином впливати на рішення щодо вступу в шлюб. Про це свідчать норма, в якій було зазначено, що шлюб укладається у формі купівлі нареченої та влади над нею у особи, яка має таку владу на даний момент [7 с. 75].

Не сильно змінилось ставлення щодо шлюбу і у період Нового часу (XVII – XX ст.ст.). Так, на думку дослідниці історії української сім'ї Кравець О. М., звичаєве право українського народу не передбачало обов'язкової згоди наречених на одруження. Вибір дружини та самий шлюб залежали переважно від волі батьків.

Тільки наприкінці XIX ст. молодь, особливо представники чоловічої статі, набули певної самостійності у виборі дружини. Одружувались у 18–25 років парубки, а дівчата – у 16–23 роки. Відданицею вважали дівчину, якій минуло 16 років. У багатьох місцевостях України дівчина 20 років вважалася «застарілою». З огляду на це, батьки намагались рано віддавати дочку заміж, бо побоювались, що вона залишиться незаміжньою («засидиться в дівках»), що за народними поглядами вважалось неприйнятним [8 с. 45-47]. Саме тому, щоб уникнути осуду тогочасного соціуму, батьки намагались із досягненням «шлюбного віку» видати дочку заміж, при цьому не завжди враховували думку її самої.

Фактично, ця проблема «перекочувала» разом із суспільством у XX ст. Яскравим підтвердженням наших слів є відсутність у Кримінальному кодексі УРСР 1921 року норми, яка змогла б захистити соціум від примусових шлюбів. Аналогічна ситуація спостерігалась із прийняттям кодексів у 1927 та 1960 року [9; 10; 11].

Навіть на початку XXI ст. простежувалась ідентична тенденція. До нового Кримінального кодексу України 2001 року також не увійшла стаття, яка б забороняла примусові шлюби [12].

Згодом, у процесі еволюції суспільних цінностей, визнаючи гендерну нерівність як порушення основоположних прав жінок, вперше на світовому рівні заговорили про необхідність закріплення механізму захисту останніх. Внаслідок цього, 11 травня 2011 року, була прийнята Стамбульської конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством, яка повинна стати ефективним засобом захисту прав та свобод жінок [13]. Варто також зазначити, що у цій ж конвенції міститься і механізм, який надасть змогу реагувати на укладання шлюбів без згоди одного із подружжя. Зокрема, у ст. 32 зазначається, що сторони, які підписали цю Конвенцію, вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб шлюб, укладений без згоди однієї із сторін, повинен бути визнаним неприйнятним, анульованим або розірваним у законному

порядку [13]. Держави учасниці, ратифікувавши цю конвенцію, зобов'язувались усіма можливими способами протидіяти такому негативному явищу як примусові шлюби. Одним із механізмів такої протидії є закріплення норми у кримінальному законі, яка б забороняла вчинення такого діяння та встановлювала відповідальність за це.

Фактично, на основі закону України про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, у 2017 році чинний Кримінальний кодекс був доповнений статтею 151-2 наступного змісту: примушування особи до вступу в шлюб або до продовження примусово укладеного шлюбу, або до вступу у співжиття без укладання шлюбу, або до продовження такого співжиття, або спонукання з цією метою особи до переміщення на територію іншої держави. Передбачаються цією нормою і кваліфікуючі ознаки [4]. Варто зазначити, що схожа норма, була закріплена у кодексах інших зарубіжних країн.

На основі вищезазначеного можна підсумувати, що примушування до шлюбу протягом тривалого часу не визнавалось злочином. Однак, у ході еволюції суспільних відносин аж у XXI ст. виникла необхідність у забезпеченні та охороні вільного права на шлюб. Відповідною реакцією світової спільноти і стала Стамбульська конвенція. На реалізацію її положень, Верховна Рада України вперше закріпила у КК України ст. 151-2 «Примушування до шлюбу».

Література

1. Балух В. О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. – Т.2. Стародавній Рим: Підручник. – Чернівці: ТОВ "Видавництво "Наші книги", 2008. – 848 с.
2. Повесть временных лет. / Под ред. В. П. Адриановой-Перетц. – М., 1950. – 29 С.
3. Смирнов А. Очерки семейных отношений по обычному праву русского народа. М., 1878. – 209 С.

4. Шлюбно-сімейне та спадкове право. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5560737/page:15/>
5. Шлюб і сім'я в Стародавньому Китаї. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moyaosvita.com.ua/vidpovidi/shlyub-i-simya-v-starodavnomu-kita%D1%97/>
6. Сімейні відносини в Середньовічній Європі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.univer.km.ua/statti/lozinska_s.v._simeyni_vidnosyny_v_serednovichniy_yevropi%20_11.pdf
7. Никифорак М.В. Історія держави і права зарубіжних країн: Методичні матеріали до семінарських занять з історії держави і права зарубіжних країн/ М.В., Никифорак О.Д. Максимюк – 2 вид., доп., і переробл. – Чернівці : Черн. нац. ун-т., 2016. – 452 с.
8. Кравець О.М. Сімейний побут і звичаї українського народу. – К.: Наукова думка, 1966. – 198 с.
9. Кримінальний кодекс УСРР 1922 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/1060/17/>
10. Кримінальний кодекс УСРР 1927 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lawbook.online/derjavi-prava-istoriya/kriminalniy-koдекс-usrr-64886.html>
11. Кримінальний кодекс УСРР 1927 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0006.html
12. Кримінальний кодекс України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
13. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/168008482e>
14. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06.12.17 № 2227-VIII – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#n57>.

NAUKI EKONOMICZNE

Короленко Р.В. , к.е.н., старший викладач кафедри ФСПР

Кульчицька Н.С., магістрант

Криворізький національний університет

**СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗРОБЛЕННЯ І ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ
УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ**

Розвиток світової економіки та швидкі темпи зміни ринкового середовища вимагають від керівництва та менеджерів підприємств дедалі більшої уваги до розв’язання стратегічних проблем, обумовлених перспективами розвитку підприємства. Управління будь-яким підприємством в умовах ринкової економіки неможливе без планування господарської діяльності на всіх рівнях: стратегічному, оперативному, тактичному. Найважливішим є стратегічний рівень, на якому приймаються надзвичайно важливі для подальшого розвитку підприємства управлінські рішення.

Прийняття стратегічних рішень являє собою усвідомлений творчий процес вибору однієї або декількох альтернатив з наявних або потенційно можливих варіантів дій, спрямованих на досягнення поставлених стратегічних цілей підприємства [1].

Аналіз наукових джерел свідчить про різноманітність поглядів щодо етапів процесу розроблення та прийняття управлінських рішень. Так, на думку В. Приймак, процес розроблення і прийняття рішення включає: збір інформації про можливі проблеми; ідентифікація і визначення проблеми; формування цілей і стратегії для вирішення проблемної ситуації; збір необхідної інформації; аналіз інформації; формування обмежень і критеріїв вибору; генерування альтернатив; оцінка альтернатив; вибір одного рішення; погодження рішення з органами управління та виконання; виконання рішення [2].

І. Гевко виділяє такі основні етапи процесу розроблення управлінських рішень: ідентифікація і визначення проблеми; формування цілей і стратегії для

вирішення проблемної ситуації; збір необхідної інформації; генерування альтернатив; вибір одного рішення; виконання рішення [3].

Л. Батаршева і А. Лук'янова зазначають, що процес прийняття управлінських рішень містить сім етапів: 1) визначення проблемної ситуації; 2) аналіз проблемної ситуації; 3) формулювання альтернатив; 4) оцінка альтернатив за критеріями; 5) вибір альтернативи; 6) реалізація прийнятого рішення; 7) контроль виконання, оцінка ефективності і корекція рішення [4].

Узагальнюючи думки науковців Фоломкіна І.С. вважає за доцільне виділити чотири основні етапи розроблення та прийняття стратегічних рішень:

- діагностика проблем;
- формування стратегічних рішень;
- підготовка стратегічних рішень;
- реалізація стратегічних рішень [5].

На першому етапі процесу прийняття стратегічних рішень слід виявити проблеми, що мають місце в діяльності підприємства на основі стратегічного аналізу зовнішніх і внутрішніх умов діяльності підприємства, визначення його стратегічної позиції, оцінки ефективності розробки й реалізації стратегій. Після цього здійснюється аналіз виявлених проблем та їхнє ранжування за критеріями невідкладності вирішення (терміновості), значущості для підприємства та тенденцій розвитку.

На другому етапі процесу прийняття стратегічних рішень здійснюється формування стратегічного рішення, яке полягає у постановці завдання, формулюванні критеріїв і обмежень та розробці альтернативних варіантів рішення. Розробка альтернатив є дуже важливим етапом, слід розглядати значну кількість різноманітних варіантів вирішення однієї і тієї ж проблеми для того, щоб знайти найкраще. Розробка альтернативних рішень носить назву формування «поля рішень».

Можливі методи розробки альтернативних варіантів стратегічних рішень можна об'єднати у три групи:

- формалізовані матричні інструменти (матриця Томпсона-Стрикленда, Ансоффа, Мак Кінзі, БКГ, ADL, Портера, Хоффера-Шенденля та ін.);
- експертні індивідуальні і колективні методи (індивідуальне опитування експертів, метод „мозкового штурму”, метод 635 та ін.);
- досвід керівника [6].

На третьому етапі процесу прийняття стратегічних рішень здійснюється оцінка розроблених альтернатив рішення, обирається найбільш оптимальне рішення, затверджується і документально оформлюється. Методи оцінки і вибору оптимального стратегічного рішення із сформованого „поля рішень” доцільно об’єднати у 8 блоків: метод експертних оцінок; методи експертного прогнозування (сценарний метод, метод Дельфі, метод проблемно-орієнтованих таблиць); графічні методи (метод „дерева рішень”); функціонально-вартісний аналіз; статистичні методи (метод екстраполяції, трендовий аналіз, моделювання); математичні методи (метод аналізу ієрархій, теорія ігор); економіко-математичні методи (лінійне програмування, динамічне програмування, цілочисельне програмування); неформальні (інтуїтивні) методи.

При цьому, якщо деякі методи мають суттєві обмеження використання (наприклад, для використання статистичних методів необхідна суттєва статистична база, для використання економіко-математичних методів – наявність взаємозв’язку між досліджуваними факторами та явищами) і можуть використовуватися лише для прийняття стратегічних рішень в області вирішення обмеженого кола економічних задач, то ряд методів можна використати для вирішення будь-якої проблеми (зокрема, методи експертних оцінок, експертного прогнозування, проблемно-орієнтовані таблиці, метод аналізу ієрархій) [1].

На четвертому етапі прийняті рішення доводяться до виконавців, організується їх виконання, здійснюється поточний контроль за ходом реалізації стратегічних рішень, після виконання яких оцінюється ступінь вирішення проблеми [5].

Стратегічні рішення стосуються суттєвих умов діяльності підприємства, вони пов'язані як з розробкою стратегій підприємства на різних рівнях управління, так і з її реалізацією. З огляду на це виділяють чотири області прийняття стратегічних рішень:

1. Стратегічний набір: у цій сфері стратегічні рішення пов'язані з розробкою альтернативних варіантів стратегій для підприємства на основі всебічного стратегічного аналізу та вибором найбільш оптимальної стратегії, що найкращим чином відповідатиме ситуації, що склалася, і сприятиме досягненню поставлених стратегічних цілей;

2. Стратегічні плани: у цій сфері стратегічні рішення пов'язані з розробкою переліку заходів з реалізації стратегій, розподілом стратегічних ресурсів між окремими напрямками діяльності, розподілом відповідальності (призначенням керівників стратегій та окремих стратегічних напрямків), визначенням термінів реалізації стратегії і проведення окремих заходів;

3. Стратегічні зміни: стратегічні рішення у цій сфері пов'язані з визначенням галузей, які потребують стратегічних змін, визначенням сутності змін, розробкою заходів з їхнього проведення;

4. Механізм реалізації стратегій: стратегічні рішення, що приймаються у цій сфері, мають практичний характер, і пов'язані з вибором інструментів і методів реалізації розроблених стратегій, створенням ефективного механізму їхньої реалізації [6].

Прийняття стратегічних рішень не зводиться просто до висування, оцінки і вибору варіантів. Цей процес проходить в умовах нестабільності зовнішнього середовища та існування різноманітних видів ризиків. Тому на кожному етапі прийняття раціональних стратегічних рішень ці ризики необхідно врахувати та оптимізувати їхній рівень, що дасть змогу приймати ефективніші рішення з меншими витратами ресурсів та вищою ймовірністю їхньої реалізації.

Основні методи прийняття стратегічних рішень в ситуації ризику можна поділити на кількісні (математичні, статистичні, метод побудови кривої ризику, метод статистичного розподілу збитків, аналіз доцільності витрат, метод

аналогії, імітаційного моделювання, ігрові моделі) та якісні (метод експертних оцінок, метод Дельфі, сценарний метод, метод побудови „дерева рішень”, „дерева подій” та ін.) [1].

Таким чином, сучасні швидкі зміни ринкового середовища примушують керівників підприємств шукати все нові методи та засоби управління різноманітними питаннями керованих ними систем. Тому, безумовно, дуже гостро стоїть питання формування сучасних підходів до різних аспектів управлінської діяльності, особливо до прийняття стратегічних управлінських рішень. В умовах ризику до процесу прийняття стратегічних рішень інтегрується процес ризик-менеджменту.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок про те, що процес прийняття управлінських рішень є головною передумовою ефективної діяльності кожного вітчизняного підприємства. Для її покращення менеджерам підприємств необхідно більше уваги приділяти обґрунтованому поетапному процесу підготовки та прийняття управлінських рішень.

Література:

1. Фоломкіна І. С. Стратегія і тактика управління фірмою: конспект лекцій / І. С. Фоломкіна. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2011. – 124 с.
2. Приймак В. М. Прийняття управлінських рішень / В. М. Приймак. – К.: Атіка, 2008. – 240 с.
3. Гевко І. Б. Методи прийняття управлінських рішень / І. Б. Гевко. – К.: Кондор, 2009. – 187 с.
4. Психологія управління персоналом – М.: Изд-во Института психотерапии, 2005. – 624 с.
5. Фоломкіна І. С. Особливості прийняття стратегічних рішень в умовах ризику та невизначеності [Електронний ресурс] / І. С. Фоломкіна. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://intkonf.org/ken-folomkina-is-osoblivosti-priynyattya-strategichnih-rishen-v-umovah-riziku-ta-neviznachenosti/>.
6. Вороніна А. В. Прийняття стратегічних рішень в умовах невизначеності та ризику / А. В. Вороніна, О. В. Копил. // Молодий вчений. – 2016. – №1. – С. 35–39.

Мартиненко М.І., Кифяк В.І.

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

В процесі становлення та розвитку України, як незалежної держави перед сучасним суспільством постає ряд важливих питань, вирішення яких потребує переосмислення певних стереотипів. Одним питань є забезпечення рівності усіх громадян, їх прав і свобод у всіх сферах життєдіяльності, усунення дискримінації в суспільстві. Зокрема в Україні гостро постає проблема гендерної рівності суспільства в цілому, і навіть чизняному ринку праці зокрема. Науковці вважають, що гендерна рівність - це шлях до модернізації соціально-статевих відносин після , та адаптації їх до сучасних умов розвитку суспільства.

Сутність гендерної рівності в тому, щоб виявити, проаналізувати і усунути всі соціальні бар'єри, що заважають людині реалізувати себе як особистість в усіх сферах життєдіяльності залежно від особистого вибору людини.

Офіційно, в Україні гендерної дискримінації немає. В нашій країні гендерна дискримінація заборонена на найвищому рівні Конституцією та Законом "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні". Окрім цього, 1980 року Україна ратифікувала Конвенцію про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. В 2005 році Верховна Рада України ухвалила Закон "Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків". До того ж Угода про асоціацію між Україною та ЄС містить статтю про гендерну рівність в економічному житті, яка вимагає забезпечення рівних можливостей для чоловіків та жінок у сфері зайнятості, освіти та навчання, економічної та суспільної діяльності, а також у процесі ухвалення рішень.

Фактично ж, в Україні й дотепер залишилася стереотипне мислення стосовно жінок та чоловіків, прав та можливостей, які стоять на заваді реалізації тієї гендерної рівності, яка є прописана в законі.

До прикладу, як показують дані ГО "Трудові ініціативи", жінки залишаються на посадах середнього рівня довше, ніж чоловіки, а "пробитись" вище і зайняти керівну посаду жінкам в рази складніше, навіть за наявності високого рівня освіти та досвіду. Існує також значна нерівність в оплаті праці, що позбавляє жінок економічного фундаменту для особистісного та професійного розвитку. Підтвердженням цього є те, що за всю історію незалежної України заробітня плата жінок в середньому ніколи не перевищувала 79% зарплати чоловіків. Причина перш за все в тому, що жінки працюють в менш оплачуваних секторах економіки і на нижчих посадах. Ще однією причиною є те, що навіть на рівноправних посадах жінкам пропонують меншу заробітну плату, аніж чоловікам. Яскравим прикладом статевої нерівності є в цілому розподіл трудових ресурсів на ринку праці. На сьогоднішній день гендерна ситуація в Україні покращується, але в багатьох сферах економічної діяльності все ще залишається упереджене ставлення стосовно жінки-керівника. Саме тому в більшості випадків жінок не допускають до управління підприємствами, особливо великими: 26% малих підприємств очолюють жінки, на порівняння з 15% середніх і 12% великих. У промисловості й взагалі всього 2% жінок очолюють бізнес. В органах влади України лише 8% посад займають жінки. Соціологічні опитування доводять, що більшість українців вважає, що чоловікам живеться легше, вони мають більше можливостей для самореалізації в професійній сфері, а також чоловікам набагато легше отримати посаду в конкурентній боротьбі з жінкою.

Для забезпечення нормального розвитку сучасного суспільства та повної рівності прав і свобод жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності, необхідно:

- модернізувати механізм реалізації законодавчих актів для забезпечення їх ефективності;
- проводити дослідження для ретельного аналізу гендерних відносин в суспільстві;
- створювати та застосовувати на загальнодержавному та регіональному рівнях соціальні програми, спрямовані на усунення гендерної дискримінації в суспільстві;
- проводити програми стосовно забезпечення статевої рівності в економічній сфері;
- контролювати раціональне співвідношення представників обох статей у всіх сферах діяльності, в тому числі і в органах влади;
- усунути диференціацію в оплаті праці жінок та чоловіків.

Досягнення гендерної рівності, як і усунення будь-якого виду дискримінації, є важливим кроком до становлення сучасного цивілізованого суспільства, а також успішного розвитку країни в цілому.

Література

1. Гендерний аналіз українського суспільства. – ПРООН, Київ, 1999. – 293 с.
2. Економічна активність населення України 2002: Статистичний збірник. / Державний комітет статистики України. – К., 2003.
3. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
4. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254/96>
5. Лібанова Е., Макарова О.В. Доступ жінок до ринку праці: ситуація сьогодні та можливості розширення // Матеріали національної тристоронньої конференції “Жінки на ринку праці України”. – К., 1998.
6. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: “К.І.С.”, 2004. – 536 с.

Короленко С.М., канд. екон. наук, доцент,
Святенко С.В., старший викладач
Криворізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Висока конкурентоздатність, платоспроможність, фінансова стійкість і прибутковість підприємства досягається за рахунок ефективного управління активами, витратами, інвестиціями, обіговими коштами, прибутком у коротко- та довгостроковому періодах. Єдність цих складників формує фінансову стратегію підприємства.

Фінансова стратегія підприємства являє собою складну багатофакторну орієнтовану модель дій і заходів, необхідних для досягнення постановлених перспективних цілей у загальній концепції розвитку щодо формування і використання фінансово-ресурсного потенціалу підприємства.

Розробка фінансової стратегії – це галузь фінансового планування. Як складова частина загальної стратегії економічного розвитку, вона має узгоджуватися з цілями та завданнями підприємства.

У системі стратегічного фінансового управління підприємством найбільш важливим та складним етапом є управління реалізацією розробленої фінансової стратегії, так як за дослідженнями вчених у сфері стратегічного управління - розробити стратегічну програму підприємства набагато легше, ніж здійснити її практичну реалізацію. Тому реалізації фінансової стратегії підприємства як завершальному етапу стратегічного процесу має бути приділено найбільшу увагу [1].

Основним завданням процесу реалізації фінансової стратегії є створення на підприємстві необхідних передумов для здійснення передбачуваної фінансової підтримки його базової корпоративної стратегії та успішного досягнення кінцевих стратегічних цілей фінансового розвитку.

Процес реалізації фінансової стратегії характеризується такими основними особливостями:

– управління реалізацією фінансової стратегії спрямовано не на обов'язкове здійснення всіх стратегічних рішень, передбачених програмою стратегічного фінансового розвитку підприємства, а на досягнення головної та основних стратегічних цілей його фінансової діяльності;

– успішне здійснення реалізації фінансової стратегії підприємства дозволяє отримати додатковий ефект у порівнянні з передбаченим, так як на цьому етапі стратегічного процесу є можливість усунути всі помилки та неузгодженості, допущені на етапі її розробки;

– на цьому етапі стратегічного процесу відбувається суттєве зміщення акцентів стратегічного фінансового управління підприємством;

– під час реалізації фінансової стратегії важливою передумовою успіху стає побудова ефективних комунікативних зв'язків менеджерів фінансових служб із співробітниками інших функціональних підрозділів та керівниками стратегічних господарських одиниць, а також із зовнішніми партнерами підприємства з фінансових відносин;

– реалізація фінансової стратегії є найменш структурованим процесом управлінської діяльності з позицій готового набору конкретних управлінських рішень та дій у тій чи іншій реальній стратегічній ситуації [2].

Для полегшення реалізації фінансової стратегії доцільно проводити її деталізацію шляхом складання перспективного фінансового плану, що дає можливість формувати механізми реалізації обраної підприємством стратегії.

Перспективний фінансовий план з найважливіших напрямів фінансової діяльності підприємства складається, як правило, на наступні три роки із розбивкою за окремими роками прогнозного періоду. Форма такого плану має довільний характер, але в ньому повинні відобразитися найбільш важливі параметри фінансового розвитку підприємства, що визначаються цілями його фінансової стратегії. До основних таких параметрів належать:

– прогнозна сума активів підприємства (в цілому, в тому числі

оборотних);

– прогнозна структура капіталу (співвідношення власного та позикового капіталу);

– прогнозний обсяг реального інвестування підприємства;

– прогнозна сума чистого прибутку підприємства та показник рентабельності власного капіталу;

– прогнозна сума амортизаційного потоку (відповідно до обраної амортизаційної політики підприємства);

– прогнозне співвідношення розподілу чистого прибутку підприємства на споживання та накопичення (відповідно до обраної дивідендної політики підприємства);

– прогнозна сума чистого грошового потоку підприємства [3].

Формування фінансової стратегії підприємства визначається змінами зовнішнього середовища, обумовлює необхідність постійного вивчення проблем розробки і реалізації фінансової стратегії у взаємозв'язку з управлінськими рішеннями. Ефективність управління реалізацією фінансової стратегії підприємства гарантується, коли стратегічні цілі відповідають реальним фінансовим можливостям підприємства, коли чітко централізоване фінансове управління, а методи його втілення є гнучкими й адекватними змінам фінансово-економічних параметрів розвитку підприємства.

Література

1. Савчук В.П. Стратегии и технологии управления финансами предприятия. *Корпоративный менеджмент*. 2008. № 5. С. 23-37.

2. Бланк И.А. Финансовая стратегия предприятия. К.: Ника-Центр; Эльга, 2010. 720 с.

3. Фінансова стратегія в управлінні підприємствами: монографія / А.Г. Семенов та ін. Запоріжжя : КПУ, 2008. 188 с.

Святенко С.В., Потапчук А.В.

Криворізький національний університет

ІННОВАЦІЇ В СФЕРІ БАНКІВСЬКИХ ТА ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Сучасний технологічний процес настільки швидкоплинний, що те, що ще вчора було для нас дивиною, сьогодні вже є повсякденністю. Кожну хвилину народжується щось нове, більш досконале. Технологічний процес в кредитній, банківській і фінансовій сферах теж не стоїть осторонь.

Завдяки постійному удосконаленню дистанційного обслуговування, Україна успішно прямує в бік цифрової трансформації надання банківських послуг. З кожним днем зростає кількість банківських організацій, готових надати своїм користувачам послуги на базі мобільних додатків. Такий стан повністю відповідає світовим трендам, сприяючи стрімкому розвитку банківських сервісів.

Сучасні технології безконтактних розрахунків як MasterCard, PayPass і Visa payWave дають можливість проводити операції, просто піднісши пластикову картку до терміналу, а такі небанківські конкуренти як PayPal, Apple, Starbucks, Square, P2P-кредитори та інші, здійснюють обслуговування клієнтів за допомогою нових технологій, не обмежених традиційним банкінгом і системою платежів.

Інтернет-банкінг – це не лише банківські он-лайн платформи, це цілі «фінансові екосистеми», які пропонуються клієнтам. Особлива увага приділяється мобільним додаткам, оскільки телефон стає основним інструментом для здійснення більшості банківських та інших розрахункових операцій [1].

Тенденція здійснювати платежі без банківської картки лише за допомогою мобільного додатку набуває все більшого поширення. Деякі експерти прогнозують повну відмову від банківських карток у скорому часі. Безсумнівним лідерів таких операцій є система Приват24, надана

ПриватБанком, якою успішно користуються мільйони українців для того, щоб провести такі операції:

- оформити грошовий переказ;
- оплатити товар і вартість послуг;
- здійснити обмін валюти;
- оплатити комунальні послуги.

В Україні працює новий сервіс з оформлення позик готівкою через банкомати. Організатором виступив ПриватБанк. Для того, щоб отримати кредит, досить авторизуватись в банкоматі за допомогою своєї картки, в спеціальному меню вказати необхідну суму і термін погашення кредиту. Після цього підтвердити отримання позики банківським паролем і забрати гроші.

Перспективним напрямом банківництва постає надання банківських послуг без безпосередньої участі у цьому процесі самих банківських установ. На ринок виходять так звані FinTech компанії, які замінюють банки у наданні колись зовсім банківських послуг. Такі компанії розробляють унікальні інноваційні пропозиції і пропонують більш гнучкі і часто вигідніші умови використання своїх продуктів.

Можливість здійснювати банківські транзакції 24 години на добу 7 днів на тиждень уже не інновація, а загальноприйнята послуга банків. Водночас банки проявляють активність і в соціальних мережах, таких як Facebook, Twitter та ін., розміщують свої ролики на Youtube. Питання використання громадських ЗМІ (social media, SM), якими є соціальні мережі, стають одними з найактуальніших у маркетинговій політиці компаній і фінансових інститутів.

Робототехніка дозволяє значно скоротити витрати банку, підвищити і пришвидшити сервісне обслуговування клієнтів, адже роботи не втомлюються, не потребують відпустки і заробітної платні і головне їх робота позбавлена емоційної людської складової. В Японії, до прикладу, роботи починають замінювати касирів. А UBS AG швейцарська глобальна фінансова компанія уже впровадила аналітичні послуги в режимі реального часу на базі IBM's Watson.

Фактично Watson – це комп'ютерна система штучного інтелекту, що відповідає на запитання клієнтів [1].

Не виключено, що незабаром для того, аби отримати готівку або розрахуватись в магазині пластиковою картою, пін-код більше не знадобиться. З'являться картки, що містять відбитки пальців. Таку унікальну ідею придумав норвезький стартап Zwiipe, який разом з MasterCard планує випускати подібні карти.

Банківські установи розробили спеціальні додатки, які самі можуть регулювати кількість і суму допустимих витрат.

Віднедавна українські банківські установи активно привертають увагу до іміджу самої установи, бренду або його цільової групи, тобто використовують ко-брендінг[2].

Ко-брендінг – це відносно нове явище в маркетингу, яке полягає в об'єднанні брендів. Мета ко-брендінгу полягає у збільшенні обсягів продажу кожного з брендів, підвищенні впізнаваності серед аудиторії іншого бренду, тобто розширення цільової аудиторії [2].

Актуальною стане база даних – блокчейн. Блокчейн – база даних, у якій відсутній центр управління. Всі процеси, що відбуваються в ній, – без контролю вищих інстанцій. Наприклад, укласти в блокчейні договір можна без послуг нотаріуса, а при покупці нерухомості, орган державної реєстрації не знадобиться. Тепер не потрібно буде фіксувати, що раніше це була квартира іншої людини, а тепер стала Вашою власністю. Якщо висловитись іншими словами, блокчейн працює без посередників, а достовірність всіх укладених угод підтверджується самою мережею та її учасниками. Такі світові банківські організації як Goldman Sachs, JP Morgan, Credit Suisse і Barclays спільно взялися за вивчення роботи блокчейну. Головною перевагою цієї бази даних можна назвати те, що її неможливо зламати, на відміну від банківських. За допомогою таких інновацій можна буде здійснювати оплату за квартиру.

Вже зараз на ринку банківських послуг здійснюють свою діяльність такі онлайн-банки як Ally Bank, Discover Bank і First Internet Bank. За своїми

функціональними можливостями вони нітрохи не поступаються традиційним банкам. Навпаки, вони доступні клієнтам в будь-якому місці, де є зв'язок з інтернетом. Інтернет-банки своїм клієнтам пропонують ті ж самі послуги, що й традиційні, створюючи при цьому ще й комфортні умови. Клієнтам не потрібно їздити до банківських установ для заповнення різного роду паперів. Ще однією вагомою перевагою інтернет-банків перед своїми конкурентами стане перехід на цифрову валюту.

Подібного роду сервіс існує і в Україні – це Monobank.

Monobank – український інтернет-банк, створений 2017 року. Банк не має відділень, всі послуги надаються за допомогою мобільного додатку. Клієнтами можуть стати власники пристроїв Apple на iOS 10 і Android версії 4.4 і новіших. Відповіді на запитання клієнтів надаються у месенджерах (Viber, Facebook або Telegram).

Швидше за все, в недалекому майбутньому, маючи при собі смартфон, гаманець можна і вдома забути. А покупка автомобіля чи нерухомості в інтернеті перестане викликати побоювання.

Проте погоня за технологічними новинками може містити свої пастки. Адже інноваційна технологія може бути просто не сприйнята споживачами, а вкладені кошти не окупляться. Отже, необхідно, щоб банківська інновація була економічно доцільною для банку і корисна для клієнтів.

Література

1. Бондаренко Л.П. Банківські інновації як необхідність ефективного функціонування банківського ринку. *Економічна наука*. 2018. № 3. С. 5-8.
2. Іванов С.В. Особливості банківських інновацій. *Гроші, фінанси і кредит*. 2018. № 30-2. С. 73-80.

Дмитренко А.В., к.е.н., доцент

Полтавський національний технічний університет

імені Юрія Кондратюка

ФОРМУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ПОДАТКОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЗА СПІЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ: КОМП'ЮТЕРНІ ІННОВАЦІЇ

Тотальна автоматизація обліку і звітності диктує вимогу на ринку програмних продуктів щодо створення універсальних прикладних рішень обліку господарської діяльності, оподаткування та управління виробничими процесами. Однією із таких популярних у користувачів програм є «1С: Бухгалтерія 8.2», що підтверджує можливість застосування даної бухгалтерської програми для ведення СД, оскільки «уповноважений платник», який здійснює СД є юридичною особою і складає звітні документи окремо щодо договору про СД. «1С: Бухгалтерія 8.2» забезпечує рішення всіх задач, які стоять перед бухгалтерською службою підприємства, якщо бухгалтерська служба повністю відповідає за облік на підприємстві, включаючи, наприклад, формування первинних документів, облік продажів тощо. Програма «1С: Бухгалтерія 8.2» дозволяє формувати та реєструвати всі необхідні податкові документи: податкові накладні, додатки до них; реєстр податкових накладних, запит до Єдиного реєстру. Облік ПДВ протягом періоду (місяць) ведеться «за відвантаженням», регламентний документ дає можливість у кінці визначити суми податкових обов'язків і податкового кредиту з розрахунку за необхідним методом (за першою подією, за оплатою, за відвантаженням). Особливої уваги заслуговує запропоновані програмним продуктом «1С» схеми «Простий облік ПДВ» та «Складний облік ПДВ».

Вибір схеми обліку ПДВ проводиться в кожному окремому «Договорі контрагента», реквізит «Складний облік ПДВ». Таким чином, для однієї і тієї ж сторони угоди існує можливість вибирати різні схеми, слід зважати на наступні особливості: для договорів на тривалий період краще користуватися складною

схемою, а для одноразових дій обирати просту схему обліку ПДВ; схема складного обліку ПДВ доречна, якщо бухгалтерські проведення з ПДВ створюються тільки документами відвантаження.

Проведений нами критичний аналіз діючих норм законодавства можна твердити про нівелювання галузевих та юридичних особливостей такого специфічного виду діяльності як спільна діяльність без створення юридичної особи. Оскільки побудова обліку в «1С: Бухгалтерія 8.2» здійснюється у відповідності із законодавством України, констатуємо невідповідність конфігурації особливостям обліку СД в разі існування договору про СД без створення юридичної особи. Тому, при здійсненні бухгалтерського та податкового обліку СД, які ведуться окремо від статутної діяльності підприємства необхідно застосовувати документи та реєстри, що стосуватимуться тільки СД. Перш за все в усіх документах (податкова накладна, декларація з ПДВ та реєстрі отриманих та виданих податкових накладних) повинен вказуватися номер і дата договору про СД, а також податковий номер СД як платника ПДВ. Крім того, необхідно пристосувати існуючі документи до специфіки здійснення СД на підприємстві.

Таким чином, застосовуючи в обліковій практиці бухгалтерської програми «1С: Бухгалтерія 8.2» конфігурацією передбачено порядок ведення податкового обліку, що підтверджує можливість застосування даної бухгалтерської програми для ведення спільної діяльності.

Література

1. Использование прикладного решения «1С: Бухгалтерия 8 для Украины» Редакция 1.2. – М.: 1С-Паблишинг, 2011. – 471 с.
2. Лист ГУ ДФС у м. Києві від 19.01.2016 № 695/10/26-15-11-02-11 «Щодо відображення операцій по договору про спільну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kyiv.sfs.gov.ua/baner/podatkovikonsultatsii/konsultatsii-dlya-yuridichnih-osib/66087.html>.

Святенко С.В., старший викладач
Криворізький національний університет

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ НА ОСНОВІ CED-МОДЕЛІ

Практичний досвід показує, що в процесі поточного та стратегічного управління ключовими індикаторами економічного розвитку фінансових установ виступають окремі показники (обсяги продаж, прибуток, приріст власного капіталу, ринкова вартість тощо), в процесі ж оперативного управління існує необхідність у більш деталізованому та всебічному аналізі діяльності, а тому доцільно застосовувати систему показників, які комплексно характеризують діяльність фінансової установи.

Все вищевикладене, дозволяє зробити висновок про те, що в сучасних умовах розвитку української економіки існує нагальна потреба в удосконаленні методичних підходів до оцінки економічного розвитку фінансових установ, які б в залежності від об'єкту і мети дослідження визначали відповідні критерії і показники, що, в свою чергу, дозволить більш точно і коректно детермінувати рівень економічного розвитку, для забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень.

Аналіз економічного розвитку фінансових установ є досить трудомістким процесом, тому з метою підвищення оперативності і, відповідно, ефективності аналізу, авторами запропоновано універсальну методику діагностики економічного розвитку, на основі CED-моделі, яка базується на системі критеріїв (2), (3), (4):

$$CED = \{f(x_1); f(x_2); f(x_3)\}, \quad (1)$$

де x_1 - базисний індекс показника економічного розвитку ($I_{ЕПІ}^B$), $x_1 > 0$;

x_2 - ланцюговий індекс показника економічного розвитку ($I_{ЕПІ}^L$), $x_2 > 0$;

x_3 - показник, що характеризує прискорення (уповільнення) темпів економічного розвитку ($\alpha_{ЕРП}$), $x_3 > 0$.

В залежності від стану економічного розвитку фінансової установи, функції $f(x_1)$, $f(x_2)$, $f(x_3)$ можуть приймати наступні значення:

$$f(x_1) = \begin{cases} 1, \text{ якщо } I_{t/t_0} > 1 \\ 0, \text{ якщо } I_{t/t_0} = 1 \\ -1, \text{ якщо } I_{t/t_0} < 1 \end{cases} \quad (2)$$

$$f(x_2) = \begin{cases} 1, \text{ якщо } I_{t/t-1} > 1 \\ 0, \text{ якщо } I_{t/t-1} = 1 \\ -1, \text{ якщо } I_{t/t-1} < 1 \end{cases} \quad (3)$$

$$f(x_3) = \begin{cases} 1, \text{ якщо } \alpha_{ЕРП} > 1 \\ 0, \text{ якщо } \alpha_{ЕРП} = 1 \\ -1, \text{ якщо } \alpha_{ЕРП} < 1 \end{cases} \quad (4)$$

На основі отриманих значень формуються координати CED-моделі та визначається тип і характеристика економічного розвитку фінансової установи.

За допомогою аналітичного моделювання, кожному зі значень CED-моделі було розроблено відповідну характеристику економічного розвитку фінансової установи.

Слід зазначити, що використання CED-моделі потребує додаткового дослідження за умови, коли серед показників економічного розвитку фінансової установи зустрічаються від’ємні значення.

Впровадження і використання розробленої моделі в діяльності фінансових установ, дозволить значно скоротити час, необхідний для аналізу економічного розвитку фінансової установи за основними показниками, особливо за рахунок автоматизації процесу. Що в свою чергу дозволить більш

оперативно реагувати на негативні тенденції та вживати превентивні заходи, направлені на нейтралізацію загроз.

Запропонована універсальна методика діагностики економічного розвитку фінансової установи, є зручною для використання у пакетах облікового та аналітичного програмного забезпечення, зокрема може бути реалізована на базі системи 1С: Підприємство.

Автоматизація дозволить не тільки скоротити витрати часу на проведення діагностики економічного розвитку фінансової установи, а й збільшити перелік досліджуваних показників, що характеризують різні сторони діяльності фінансової установи, без додаткових витрат.

Святенко С.В., старший викладач,

Потапчук А.В., студентка

Криворізький національний університет

КОНТРОЛЬНІ ІНДИКАТОРИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ УСТАНОВИ

В світовій практиці управління, існує багато підходів до організації моніторингу та діагностики розвитку підприємств та фінансових установ. Це загальновідома система збалансованих показників, модель стратегічних карт Л. Мейселя, модель «Піраміда діяльності компанії», модель оцінки ефективності діяльності і зростання (EP²M).

Основною особливістю зазначених методик, на відміну від класичного аналізу показників, є те, що вони не тільки аналізують досягнуті результати, а й визначають відповідність останніх стратегічному плану фінансової установи. Тому доцільність їх використання в процесі стратегічного управління вітчизняними підприємствами та фінансовими установами є безспірною. Але,

зростання нестабільності функціонування у динамічних умовах ринкової економіки підвищує роль оперативного планування.

Тому для забезпечення превентивного управління, виникає необхідність у застосуванні аналогічних моделей для аналізу діяльності фінансової установи в короткострокових періодах. Відповідно до цього, система повинна містити показники, які комплексно відображатимуть стан економічного розвитку фінансової установи та будуть зручними у обчисленні.

Авторами запропоновано систему контрольних індикаторів економічного розвитку фінансової установи (рис. 1), яка дозволить оцінювати тип та тенденції економічного розвитку в процесі поточного та стратегічного управління і, відповідно, виявляти негативні тенденції та загрози.

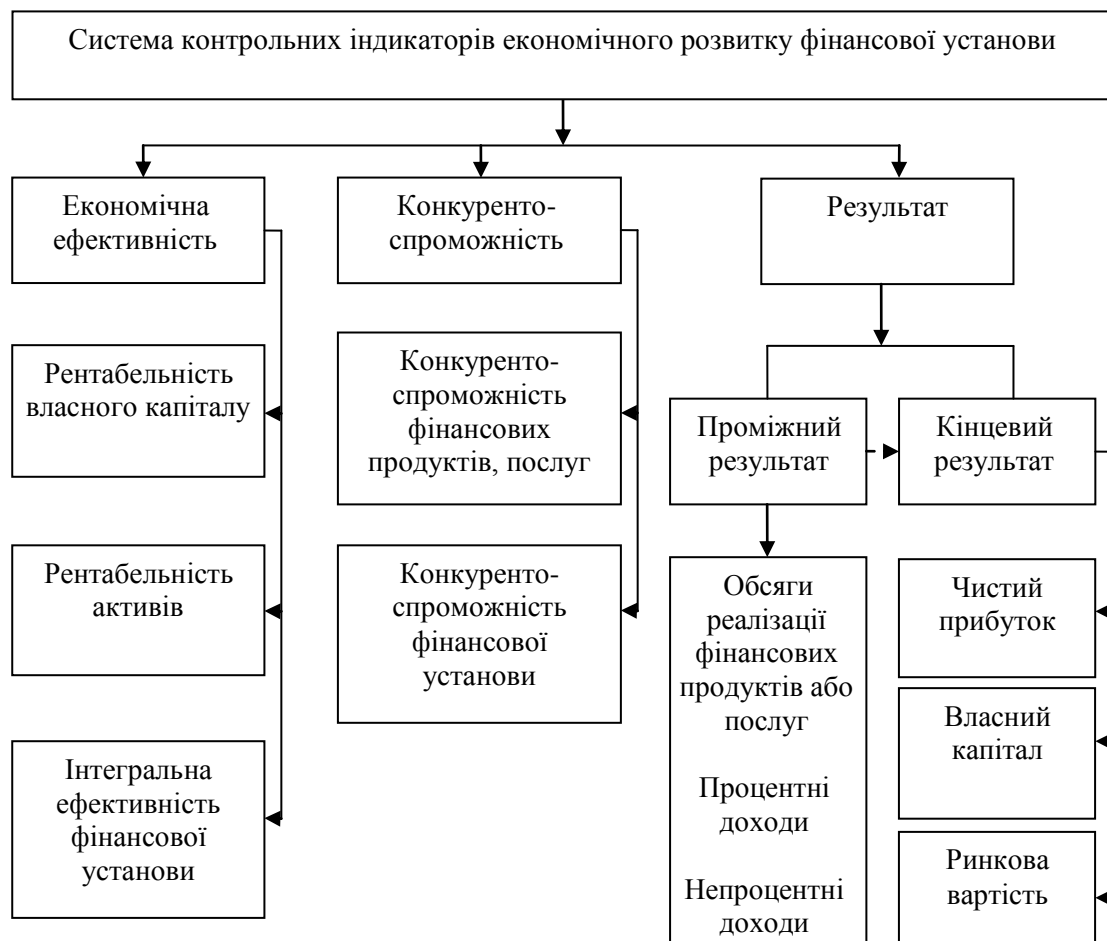

Рисунок 1. Система контрольних індикаторів економічного розвитку фінансової установи (складено авторами).

Використання системи контрольних індикаторів дозволить забезпечити прийняття ефективних управлінських рішень як поточного так і стратегічного характеру.

В процесі оперативного управління, більшість ключових показників економічного розвитку фінансової установи неможливо розрахувати, оскільки фінансова звітність формується не частіше, ніж один раз на квартал, а впровадження щомісячної звітності призведе до перевантаження бухгалтерії фінансової установи та негативно позначиться на її діяльності в сфері обслуговування основної діяльності.

Тому рекомендується використовувати систему контрольних індикаторів оперативної діяльності фінансової установи (рис. 2).

Рисунок 2. Система контрольних індикаторів оперативної діяльності фінансової установи (складено авторами).

Вхідні дані для запропонованої системи контрольних індикаторів отримуються з даних автоматизованої системи управлінського обліку не створюючи додаткового навантаження на бухгалтерію та інші відділи фінансової установи, а потім аналізуються службою контролінгу та керівництвом фінансової установи.

Перелік показників може бути сформований, виходячи з конкретних потреб фінансової установи та мети аналізу. Також, на основі обраних показників, проводиться коефіцієнтний аналіз, аналіз виконання планових показників, визначається динаміка та тенденції, зокрема на основі CED-моделі.

Використання системи контрольних індикаторів дозволить оперативно оцінювати стан економічного розвитку, ідентифікувати симптоми погіршення фінансово-економічної діяльності фінансової установи та визначати їх локалізацію. Що в сукупності з аналізом зовнішнього середовища фінансової установи забезпечить умови для прийняття ефективних управлінських рішень в процесі ефективного управління.

Література

1. Турило А.А. Оцінка ефективності економічного розвитку гірничорудного підприємства: дисертація на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами»(за видами економічної діяльності) / А.А. Турило.- Кривий Ріг, 2008.-206с.
2. Петухов Р.М. Оценка эффективности промышленного производства: (Методы и показатели) [Текст] / Петухов Р.М. - М.: Экономика, 1990. - 95с.
3. Самуляк В.Ю. Система факторних оцінок рівня розвитку підприємств / Самуляк В.Ю // Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. – 2009. – № 657: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 83–94.
4. Коупленд Т., Коллер Т., Муррін Дж. Стоимость компаний: оценка и управление / пер. с англ. [Текст] / Коупленд Т., Коллер Т., Муррін Дж. - М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 2006. - 576с.
5. Каплан Роберт С., Нортон Девид П. Сбалансированная система показателей: От стратегии к действию [Текст] / Каплан Роберт С., Нортон Девид П. - М.: ЗАО "Олимп-Бизнес", 2003. - 210 с.

Глухова В.І.*Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського*

СУБВЕНЦІЇ НА РОЗВИТОК ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ

Субвенція – це форма грошової допомоги місцевим бюджетам із державного, яка призначена для конкретно визначених цілей. В умовах обмежених фінансових ресурсів у місцевих територіальних громадах використання такого фінансового інструменту має надзвичайно важливе значення для забезпечення суспільних потреб населення в регіонах, зокрема, й у послугах з охорони здоров'я.

Раніше, до 2014 р. субвенції в галузь охорони здоров'я існували, проте мали дуже невелику частку у загальній сумі субвенцій із загального фонду бюджету (протягом 2010-2014 рр. в середньому близько 1%). Основними їх видами тоді були субвенції на витратні матеріали та інгаляційну анестезію та субвенції на медикаменти для швидкої медичної допомоги [1].

Постановою Кабінету Міністрів України №11 від 23.01.2015 р. було затверджено Порядок та умови надання медичної субвенції місцевим бюджетам з державного [2]. Головним розпорядником субвенції є Міністерство охорони здоров'я. Вони призначені для оплати поточних видатків закладів та програм у сфері охорони здоров'я.

За 2015-2017 рр. обсяг медичної субвенції зріс з 46,2 млрд. грн. до 51,2 млрд. грн., або на 10,9%. Характерно, що частка медичної субвенції становила в загальній сумі субвенцій загального фонду з державного місцевим бюджетам близько 25%, в той час доля існуючих раніше субвенцій на охорону здоров'я залишилася без змін [1].

Звичайно, отримання значних коштів за рахунок медичної субвенції на потреби галузі на місцевих рівнях сприяє підвищенню рівня фінансування. Загалом запровадження медичної субвенції є дуже позитивним явищем, так як до 2014 р. цільових субвенцій у сферу охорони здоров'я було мізерно мало.

Хоча кошти з базової дотації і розподілялись також і в цю сферу, проте не в таких розмірах, як виділяються зараз медичні субвенції. Галузь охорони здоров'я потребує значних коштів для того, щоб нормально функціонувати та реформуватись, тому створення цільової субвенції було дуже доречним.

Щодо розподілу субвенції по регіонам, то більшу частину отримують більш розвинуті регіони, так як їх інфраструктура є більш розвинутою і потребує більше коштів на обслуговування. Прикладом таких регіонів є Дніпропетровська, Харківська, Одеська області та м. Київ. Головною метою нинішнього фінансування охорони здоров'я повинно бути забезпечення галузі такими коштами, щоб у всіх регіонах був однаковий, або майже однаковий рівень її розвитку.

У 2019 році ситуація з виділенням медичної субвенції з державного бюджету дещо змінюється відповідно до прийнятих нормативних актів. Обсяг медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам зменшиться на 3,3% порівняно з 2018 роком і забезпечуватиме тільки видатки на надання вторинної, третинної та екстреної медичної допомоги [3].

Таким чином, реформування галузі охорони здоров'я супроводжується і змінами в механізмі її фінансування. Вважаємо, що медична субвенція з державного бюджету, як основна субвенція на охорону здоров'я, є важливим інструментом, для ефективного використання якого варто вдосконалити нормативно-правову базу щодо її планування, фінансування та контролю.

Література

1. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>.

2. Постанова Кабінету Міністрів України від 23.01.2015 №11 «Порядок та умови надання медичної субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам» [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.moz.gov.ua/ua>.

3. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.moz.gov.ua/ua/portal/>.

Короленко Р.В., к.е.н., старший викладач,
Соколик В.Ю., магістрант
Криворізький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

Ринкові перетворення в економіці України здійснюються під впливом багатьох факторів, котрі обумовлюють невизначеність характеристик майбутнього стану зовнішнього та внутрішнього середовища для окремого підприємства. У зв'язку з цим підприємства усіх форм власності та господарювання можуть забезпечити перспективу власного існування тільки на основі стратегічного управління, одним з найважливіших компонентів якого є процеси формування і реалізації фінансової стратегії.

Важливість ролі фінансової стратегії обумовлена сутнісною природою головних економічних категорій – фінансів, грошей і кредиту, що виступають фундаментом її побудови. Рух цих категорій, підпорядкований законам розвитку ринку, їх участь у відтворювальному процесі, універсальний характер з точки зору виконання ними функцій утворення, розподілу й використання фінансових ресурсів для будь-якого бізнесу визначають особливий статус всіх похідних від них категорій, в тому числі фінансової стратегії.

Проблеми фінансової стратегії підприємств досліджувались у роботах багатьох вітчизняних і закордонних авторів, у тому числі Г.А. Агужена, В.П. Александрова, А.І. Амоши, Г.В. Базарової, В.Д. Базилевича, І.Т. Балабанова, М.Д. Білик, А.М. Бірмана, І.А. Бланка, І.П. Булеєва, В.В. Буряковського, О.Д. Василика, Е.А. Вознесенського, А.І. Даниленка та ін. Вони внесли вагомий вклад до теорії і практики формування фінансової стратегії підприємств. У їх роботах проаналізовані різноманітні аспекти побудови фінансової стратегії підприємств в умовах командно-адміністративної, кризової, перехідної та ринкової моделях економіки. В той же час подальші перетворення в економіці

України роблять необхідним більш глибокі дослідження сутності фінансової стратегії, що обумовлює актуальність даної теми дослідження.

Фінансова стратегія підприємства є системою довгострокових цілей фінансової діяльності підприємства, які визначаються його фінансовою ідеологією, і найбільш ефективних шляхів їх досягнення. Охоплює усі форми фінансової діяльності підприємства, а саме: оптимізацію основних і оборотних засобів, формування і розподіл прибутку, грошові розрахунки і інвестиційну політику, фінансова стратегія досліджує об’єктивні економічні закономірності ринкових стосунків, розробляє форми і способи виживання і розвитку за нових умов [1].

Розробка фінансової стратегії грає велику роль в забезпеченні ефективного розвитку підприємства, а саме ця роль полягає в наступному:

1. Розроблена фінансова стратегія забезпечує механізм реалізації довгострокових спільних фінансових цілей майбутнього економічного і соціального розвитку підприємства в цілому і окремих його структурних одиниць.

2. Вона дозволяє реально оцінити фінансові можливості підприємства, забезпечити максимальне використання його внутрішнього фінансового потенціалу і можливість активного маневрування фінансовими ресурсами.

3. Вона забезпечує можливість швидкої реалізації нових перспективних інвестиційних можливостей, що виникають в процесі динамічних змін чинників зовнішнього середовища.

4. Розробка фінансової стратегії враховує заздалегідь можливі варіанти розвитку неконтрольованих підприємством чинників зовнішнього середовища і дозволяє звести до мінімуму їх негативні наслідки для діяльності підприємства.

5. Вона відображає порівняльні переваги підприємства у фінансовій діяльності в зіставленні з його конкурентами.

6. Наявність фінансової стратегії забезпечує чіткий взаємозв’язок стратегічного, поточного і оперативного управління фінансовою діяльністю підприємства.

7. Вона забезпечує реалізацію відповідного менталітету фінансової поведінки в найбільш важливих стратегічних фінансових рішеннях підприємства.

8. У системі фінансової стратегії формується значення основних критеріальних оцінок вибору найважливіших фінансових управлінських рішень.

9. Розроблена фінансова стратегія є однією з базових передумов стратегічних змін загальної організаційної структури управління і організаційної культури підприємства [2].

Розробка фінансової стратегії підприємства на сучасному етапі базується на методологічних засадах нової концепції управління – «стратегічного управління», яка активно впроваджується з початку 70-х років в корпораціях США і більшості країн Західної Європи. Концепція стратегічного управління відображає чітке стратегічне позиціонування підприємства (включаючи і фінансову його позицію), представлене в системі принципів і цілей його функціонування, механізмі взаємодії між елементами господарської та організаційної структури і формах їх адаптації до мінливих умов зовнішнього середовища.

Стратегічне управління виникло на основі розвитку методології стратегічного планування, яке складає його сутнісну основу. На відміну від звичайного довгострокового планування, заснованого на концепції екстраполяції сформованих тенденцій розвитку, стратегічне планування враховувало не тільки ці тенденції, але і систему можливостей і небезпек розвитку підприємства, виникнення надзвичайних ситуацій, здатних змінити сформовані тенденції в майбутньому періоді.

Підприємство як об'єкт стратегічного управління – це відкрита комплексна система, яка інтегрує всі напрями та форми господарської діяльності різних структурних його підрозділів [3].

Важливу роль у парадигмі стратегічного управління відіграє також диференціація видів стратегій розвитку підприємства за їх рівнями. В системі

цього управління виділяють три основні види стратегій – корпоративну стратегію, функціональні стратегії та стратегії окремих господарських одиниць.

Корпоративна стратегія визначає перспективи розвитку підприємства в цілому. Вона спрямована на виконання місії підприємства і найбільш комплексно забезпечує реалізацію головної мети функціонування підприємства – максимізацію добробуту його власників.

Функціональні стратегії підприємства формуються, як правило, за основними видами його діяльності в розрізі найважливіших функціональних підрозділів підприємства. До числа основних стратегій цього рівня відносяться: маркетингова, виробнича, фінансова, персоналу, інноваційна [4].

Необхідність розробки фінансової стратегії зумовлена в першу чергу створенням загальної стратегії підприємства і виявляє її зв'язок та взаємозалежність із загальними стратегічними цілями підприємства.

При постановці загальних стратегічних цілей необхідно враховувати їх фінансові складові, але при цьому необхідно враховувати, що фінансові цілі можуть накласти корективи на процес формування загальної стратегії підприємства.

Таким чином, формування фінансової стратегії пов'язане з постановкою цілей і завдань підприємства, підтримкою фінансових взаємозв'язків між підприємством і суб'єктами навколишнього середовища (фінансовим ринком, державними регулюючими органами, спеціалізованими фінансовими інститутами, діловими партнерами і т.д.). Підприємство досягає своїх стратегічних фінансових цілей, коли зазначені взаємозв'язки відповідають її внутрішнім фінансовим можливостям, а також дозволяють їй залишатися сприйнятливою до зовнішніх соціально-економічних вимог.

Успіх фінансової стратегії підприємства гарантується, коли стратегічні цілі відповідають реальним фінансовим можливостям підприємства, коли чітко централізоване фінансове управління, а методи його втілення є гнучкими й адекватними змінам фінансово-економічних параметрів розвитку підприємства.

Формування фінансової стратегії підприємства визначається змінами зовнішнього середовища. А це визначає необхідність постійного вивчення проблеми фінансової стратегії, взаємозв'язку її з тактичними рішеннями.

Література

1. Бочаров, В. В. Финансовый анализ / В. В. Бочаров.— СПб.: Питер, 2009. — 566 с.
2. Бланк, И. А. Энциклопедия финансового менеджмента. В 4-х томах. Т. 1 / И. А. Бланк. — Киев: Ника—Центр, 2008.— 398 с.
3. Бараннікова Н. П. Фінансовий менеджмент: Підручник / Н. П. Бараннікова. — 2-ге вид. перероб. і доп.. — М.: ЮНИТИ. —2008. С. 415.
4. Брюховецька Н.Г. Фінанси підприємств: навч. посібник / Донецький ун-т економіки та права. Кафедра фінансів. — Донецьк: ДонУЕП, 2008. — 215с.

FILOLOGIA

Рула Н.В., здобувач кафедри української мови та славістики
Бердянський державний педагогічний університет

**СКЛАДНОСУРЯДНІ РЕЧЕННЯ ЙМОВІРНОСТІ В СУЧАСНІЙ
УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНИЙ АСПЕКТ**

Із-поміж усіх складносурядних конструкцій, предикативні частини яких поєднані єднальними сполучниками, є група синтаксичних структур, у яких присудки не мають відношення до часу, натомість вони виражені в одному зі способів дії. Відповідно до теоретичних засад нової академічної граматики української мови, категорія способу є чотирикомпонентною та об'єднує в своєму складі грамеми умовного, наказового, спонукального та бажального способів [1, с. 256–262].

Підтримуючи думку про автономність категорій часу й способу, ми відокремлюємо складносурядні конструкції, що містять у своїх предикативних частинах присудки, виражені дієсловами умовного, наказового, спонукального чи бажального способу, від власне-темпоральних. Зауважимо, що категорія способу дієслова з позицій сучасного граматичного вчення є міжрівневою, оскільки, крім суто морфологічного аспекту, містить семантико-синтаксичний і комунікативний. Міжрівневість категорії способу дієслова засвідчували в своїх наукових працях І. Вихованець, О. Даскалюк, А. Загнітко, Н. Костусяк, Г. Сильницький, М. Скаб, О. Шахматов та ін.

На відміну від речень, семантико-синтаксична структура яких тісно пов'язана із ситуаціями реального світу та категорією часу, для конструкцій з домінуванням категорії способу характерним є зв'язок семантики синтаксичної структури з ірреальністю як складником модальності, що «вказує на об'єктивно-модальне значення нереальності, тобто часової неозначеності, і стосується явищ, що не відбулися, але бажані, потрібні, необхідні тощо» [2, с. 311]. Хоч складносурядне речення з семантикою гіпотетичності можна трансформувати у відповідне складнопідрядне речення з підрядною частиною

умови, проте зміст та комунікативне навантаження цих конструкцій буде відрізнятися одне від одного, пор.: *Моє ім'я та прізвище мали б написати на шкільній дошці, і всі дякували б мені за цукерки, і вітали* (Наталка Шевченко) → *Якби моє ім'я та прізвище написали на шкільній дошці, то всі дякували б мені за цукерки і вітали.*

У сполучникових складносурядних реченнях із семантикою ймовірності / гіпотетичності ірреальні ситуації можуть взаємопов'язуватись на основі таких факторів:

1) перелік вірогідних дій, процесів, явищ, станів без вказівки на умову, за якої вони стали б реальними: *Їх і царі слухали б, і народ за ними йшов би* (З розмовного мовлення);

2) перелік імовірних дій, процесів, явищ, станів із спільною для всіх ситуацій умовою, за якої ця можливість стала б реальністю: *На рідній землі я б не знала туги й життя моє було б щасливим* (З розмовного мовлення). У таких реченнях детермінантний ускладнювальний компонент є трансформою підрядної умовної частини складнопідрядного речення, пор.: *Якби жила на рідній землі, я б не знала туги й життя моє було б щасливим.* Ірреальна умова в таких конструкціях зазвичай стоїть у препозиції до всіх предикативних частин, що містять такі ж ірреальні дії, процеси, стани;

3) припущення в одній предикативній частині дій, явищ, станів, які могли б мати місце за умови здійснення інших дій, процесів, акцентованих в іншій предикативній частині: *Знайшли б мені «гідну партію», і я була б позбавлена справжнього кохання – такого, як відчувала тепер* (Ірен Роздобудько). Речення такого взірця дещо схожі, на перший погляд, на складносурядні каузальні з умовно-наслідковою семантикою, оскільки також мають умову та наслідок, пор.: *Знайдуть мені «гідну партію», і я буду позбавлена справжнього кохання – такого, як відчувала тепер.* Проте наслідок у каузальному реченні може відбутися за виконання певної умови, а наслідок у реченні із семантикою гіпотетичності ірреальний, його можливість лише припускається, але мовець не розглядає цю ситуацію як реальну;

4) припущення дій, процесів, явищ, станів, що є бажаними для мовця: *Яке те все було б гарне, й як весело було б мати молодших братчиків і сестричок!* (Ірина Вільде).

Іноді в першій предикативній частині конструкцій із семантикою ймовірності мовець може використовувати лексеми на зразок *мить, хвилинка, день* тощо. Недостатність цього часу, на переконання мовця, привела до унеможливлення дій, процесів, про які йде мова в наступній предикативній частині: *Йй-Богу, ще хвилинка, і він заспівав би «Oh, my love» а-капела* (Ірен Роздобудько); *Мені б ще один день, і я зміг би переконати його взяти цю нележку, але вигідну для компанії справу* (З розмовного мовлення). Наявність часових лексем ніяк не засвідчує наявності темпоральної семантики в синтаксичній конструкції: категорія часу в таких реченнях знівельована. Приклади ілюструють необов'язковість уживання мовцем повної дієслівної форми вираження умовного способу. Автор повідомлення може опускати або весь присудок, виражений дієсловом у формі минулого часу з морфемою *би (б)* (у першому прикладі замість *ще була б хвилинка* вжито *ще хвилинка*), або використовувати тільки морфему *би (б)* (у другому прикладі замість *мені дали б ще один день* вжито *мені б ще один день*).

Отже, речення з семантикою ймовірності формують окремий семантико-синтаксичний різновид перелічувальних складносурядних конструкцій. Семантика таких структур тісно пов'язана з ірреальністю. Наведені положення перспективні для подальшого вивчення складносурядних речень.

Література:

1. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : [академ. граматика укр. мови] / І. Вихованець, К. Городенська ; За ред. І. Вихованця. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
2. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій / М. В. Мірченко. – Вид. 2-ге, переробл. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 393 с.

Лаухіна І. С., канд. пед. н, доцент кафедри теорії
та практики іноземних мов
Побережник О.В., викладач
*Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, Україна*

ВЕРБАЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «РАДІСТЬ» У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ

Пріоритетним напрямком сучасної мовознавчої науки є когнітивна лінгвістика, яка вивчає мовні процеси і явища у їх нерозривному зв'язку з мисленням людини, її психікою, культурою, соціальним і духовним життям, різними формами комунікації. За допомогою мови особистість пізнає світ і себе в ньому, намагається зрозуміти психічні процеси, зокрема й емоції, які є відображенням ставлення індивіда до навколишньої дійсності і які можна репрезентувати за допомогою мовних одиниць. Особливий інтерес науковців викликає порівняльний аналіз вербального вияву емоційних станів у різних мовах, що визначило **актуальність** обраної теми.

Аналіз останніх джерел і публікацій свідчить, що питанню вивчення комунікативної реалізації емоцій людини присвятили свої праці такі вчені, як А. Вежбицька, О. Кунін, А. Приходько, І. Мац, М. Гончарук та інші.

Мета – розглянути та порівняти лексико-семантичні характеристики мовних одиниць, які репрезентують концепт «радість» в українській та французькій мовних картинах світу.

Радість у «Новому тлумачному словнику української мови» В. Яременка визначається як «почуття задоволення, втіха, приємність» [1, с. 92]. У словнику «Petit Larousse» радість – це почуття великого задоволення, глибока приємна емоція, яка опановує всю істоту [9, с. 508].

Семантика концепту «радість» включає обов'язкові компоненти: предикат, суб'єкт, причина. До фреймової структури входять також

факультативні компоненти: контроль за емоцією, інтенсивність виявлення емоції, зовнішні прояви емоції і поведінка суб'єкта.

Найбільшою групою предикативної лексики із семантикою «радість» в українській мові є прикметники: *радісний, утішний, утішливий, відрадний, благовісний, світлий, просвітлений, прояснений, сяючий, сяйливий, осяйний, променистий, святковий, святочний, сонячний, сонцесяйний, веселий, рожевий, райдужний* [3, с. 511]. У французькій мові синонімів-прикметників із семантикою радості значно менше. Словник «Nouveau dictionnaire des synonymes» (NDS) подає такий синонімічний ряд: *gai, joyeux, jovial, réjouissant* [7].

Наступною групою предикативної лексики концепту «радість» є іменники: *радість, утіха, радощі, вірада, розрада, відрадощі, торжество, просвіток, просвіт, триумф*. Синоніми відрізняються відтінками значення: *торжество* (з приводу перемоги, успіху), *триумф* (з приводу успіху), *просвіт* (тимчасове, короткочасне почуття) [3, с. 512]. Словник NDS подає такі субстантивні номінації: *joie, jubilation, exultation, triomphe, ravissement, gaieté, allégresse, liesse, réjouissance*. Згідно зі словником PR, *joie* має загальне значення *радості*: «*Sa chute avait comblé de joie bien du monde*». Іменником *allégresse* називають *радість надмірну, яка ніби рветься назовні*: «*Subitement il fut envahi par cette chaleur de coeur, cette allégresse qui vient après le danger passé*» [8].

Третьою групою предикатів радості є дієслова. Згідно із «Словником синонімів української мови» за ред. А. Бурячка (ССУМ), до синонімічного ряду з домінантою *радіти* входять слова: *радуватися, тішитися, потішатися, утішатися, триумфувати, торжествувати, зрадуватися, урадуватися* [3, с. 512]. Згідно зі словником NDS у синонімічному ряду з домінантою *se réjouir* (радіти) містяться дієслова: *se féliciter, exulter, triompher, jubiler*. У словнику PR дієслово *se réjouir* описує емоційний стан радості в найбільш абстрактній формі: *Je me réjouis de votre succès; Je me réjouis que* [8]. Дієслово *jubiler* (радуватися) означає бурхливі зовнішні прояви радості й здебільшого

поведінку, ніж саму емоцію; *exulter* означає дуже сильну радість, яку неможливо приховати; *trionpher* має значення «торжествувати».

Характерною особливістю предикатів емоційного стану в українській і французькій мовах є їх здатність виражати інтенсивне почуття, його силу, тривалість. Згідно із ССУМ, *радість* позначає менш інтенсивну емоцію, ніж *торжество* і *тріумф*, проте більш інтенсивну, ніж *просвіток*. Але радість може бути більш тривалою, а *торжество*, *тріумф*, *просвіток* – короткочасні емоції. У французькій мові слово *allégresse* виражає найсильніший ступінь радості, слово *jubilation* слабше, ніж *allégresse*, але сильніше, ніж *joie*.

«Словник епітетів української мови» за ред. С. Єрмоленко (СЕУМ) подає словосполучення з лексемою «радість», які характеризують тривалість радості (*безкінечна, миттєва*), мають антропоцентричні риси (*дитяча, твереза, сита*), зооморфні риси (*дика, звіряча, хижа*), натурморфні ознаки (*полум'яна, промінна*), інтенсивність прояву (*бурхлива, спокійна, стримана, тиха*) [2]. Словник «Dictionnaire général de la langue française» (DGLF) містить сполуки слів, які підкреслюють антропоцентричні риси почуття: *une joie méchante, bruyante, tendre, intime, puérile, maligne, âpre, inaffable* [6].

У «Словнику фразеологізмів української мови» В. Білоноженка (СФУМ) міститься 42 фразеологічні одиниці з семантикою радості, наприклад: *бути на сьомому небі, землі під собою не чути, аж душа (серце) радіє, аж душа (серце) радується, душа співає, очі розгоряються, очі так і світяться* [4]. У внутрішній формі ФО представлені такі джерела культурної інтерпретації: 1) образи християнства: *бути на сьомому небі*; 2) слова-символи: *душа, серце*; 3) соматичний код: *як медом по губах, під веселу руку*; 4) міфологічний код: *бісики грають в очах, піднестися духом*.

Французька мова містить синонімічний ряд із дев'яти ФО із семантикою радості: *faire du bon sang, être en coeur, gai comme un oiseau, faire voir les anges*. У них можна виявити такі джерела культурної інтерпретації: 1) система образів-еталонів у стійких порівняннях: *gai comme un merle* (веселий як співучий дрізд), *gai comme un pinson* (веселий як зяблик); 2) слова-символи: *avoir le coeur*

gai, avoir en coeur; 3) образи з художньої літератури: *gai comme Roger Bontemps* [10, с. 78].

Радість в українських прислів'ях виражає: 1) протиставлення радості негативним емоціям: «*Так на світі ведеться: один плаче, а другий сміється*»; 2) переживання радості покращує здоров'я людини: «*Весела думка – половина здоров'я*»; 3) засудження безпричинної радості: «*Рад дурень, що пиріг великий*»; 4) уміння радіти як ознака повноцінного життя: «*Кому легко на серці, до того увесь світ сміється*»; 5) соматичне вираження емоції: «*Від радості кучері в'ються, а від журби січуться*»; 6) застереження проти надмірної радості: «*Вмій жартувати, та знай, коли перестати*» [5 с. 283-286].

Досліджувані французькі паремії мають такі ознаки концепту «радість»: 1) зміна емоції радості негативними емоціями: «*Celui qui rit vendredie pleurera dimanche*»; 2) багатогранність радості: «*La joie est babillarde*»; 3) радість як найвища нематеріальна цінність: «*La gaieté ne se tmande pas*»; 4) кожна людина радіє по-своєму: «*Chacun a ses plaisirs qu'il se fait à sa guise*».

Фрейм-пропозиція радості включає факультативний компонент «зовнішні прояви радості»: 1) вираз очей: «*Він дивився на товариша радісними, майже закоханими очима..*» (В. Підмогильний); 2) вираз обличчя: «*Увійшов з валізою, сяючим лицем...*» (І. Багряний); 3) рухи голови: «*Майстер і собі сміявся, закинувши голову назад*» (Г. Тютюнник); 4) рухи руками: «*Ну, штовхали один одного в груди, ... ляскали долонями по плечах, сміялися*» (Г. Тютюнник); 5) сплескування руками: «*Боже, який чарівний, небеський спів!.. – сплеснула руками пані Олександра..*» (Вас. Шевчук); 6) примружування очей: «*Перед ним ... вихилявся чугайстир. Він прижмурював очі, поцмокував ротом*» (М. Коцюбинський).

У французькій мові «зовнішні прояви емоції радості» виражають: 1) кінесичний спосіб вираження радості: «*Il se précipita, et m'étreignit avec force, puis il me repoussa, me considéra un instant et m'étreignit de nouveau. Ses yeux pétillaient de joie, et j'étais plus heureux que lui*» (Gamarra); 2) фізіологічні прояви: «*J'étais heureuse, folle, toute neuve, disponible; j'étais la vie, le plaisir, le*

désir; j'étais le vent dans l'eau; j'étais l'eau dans la terre, l'eau purifiée, la terre ennoublie par la source. Mon corps tremblait e joie» (Flaubert); 3) мимовільні рухи: «Dans un affolement de joie Jeanne poussait des cris aigus en battant l'eau de ses deux mains» (G. Maupassant).

Другим обов'язковим компонентом фрейму-пропозиції є суб'єкт, який може бути виражений: 1) особовим займенником: «Я дуже щасливий, що стрічаюсь з ним ... на просторі, де ніхто не затулить його обличчя, і кажу до нього: сонце! я тобі вдячний» (М. Коцюбинський); «Elle a éprouvé la joie infinie» (Maupassant); 2) власною назвою: «Хома тихенько сміється» (М. Коцюбинський); «Jeanne se sentait devenir folle de joie» (Maupassant); 3) загальною назвою: «Берези визирали з-за дубів і ... радісно сміялися; дуби ласкаво, поважно посміхались в свої кудлаті вуса» (В. Винниченко); «Les choses les plus simples leur donnaient d'interminables gaietés» (Maurois).

Третій обов'язковий компонент фрейму-пропозиції – причина, яка здебільшого виражена експліцитно: «Із уст в уста, од хати в хату, з села в село котилась радість: будуть землю ділити» (М. Коцюбинський); «J'éprouve la joie quand je te rencontre toujours» (Sagan). Крім того, радість може виражатися імпліцитно: «Він схопився і став на ліжкові, піддаючись безтямній радості тепла й передчуттю близького неосяжного щастя» (В. Підмогильний).

Отже, предикативна лексика із семантикою радості в українській і французькій мовах представлена іменником «радість», прикметником «радісний», дієсловом «радіти». В українській мові найбільше синонімів має прикметник (19), менше – іменник (10), дієслово (8). У французькій мові найбільша кількість синонімів представлена іменниками – 9, прикметники і дієслова мають по 4 синоніми. Усі вони відрізняються семами різного ступеня інтенсивності.

Джерелами культурної інтерпретації українських ФО із семантикою радості є образи християнства, слова-символи, соматичний і міфологічний коди, французьких – образи-еталони, слова-символи, образи з художньої

літератури. Факультативні компоненти прояву радості схожі в обох мовах: зовнішні прояви (міміка, жести); суб’єкт (особовий займенник, власна і загальна назва), причина (виражена експліцитно й імпліцитно).

Література:

1. Новий тлумачний словник української мови: У 3 т. / Уклад.: В. В. Яременко, О. М. Сліпушко. – К.: Аконіт, 2008.
2. Словник епітетів української мови / С. П. Бирик, С. Я. Єрмоленко, Л. О. Пустовіт. – К.: Довіра, 1998. – 431 с.
3. Словник синонімів української мови: В 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – К.: Наук. думка, 1999.
4. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. – К.: Наук. думка, 2008. – 1104 с.
5. Українські прислів’я та приказки / Упоряд. С. Мишанича та М. Пазяка. – К.: Дніпро, 1983. – 390 с.
6. Dictionnaire général de la langue française. – P., 1871-1978.
7. Nouveau dictionnaire des synonymes. – P., 1977.
8. Petit Robert. – P., 1993.
9. Petit Larousse. – P., 1980.
10. Rat M. Dictionnaire des locutions françaises. – Paris, Larousse, 1986. – 430 p.

Мосієнко О. В., к.філол.н.,
доцент кафедри англійської філології та перекладу,
*Житомирський державний університет
імені Івана Франка*

КОМУНІКАТИВНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НОМІНАТИВНО-РЕФЕРЕНЦІЙНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛОМОВНОМУ НОВИННОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ

Комунікативно-дискурсивний вектор сучасної лінгвістичної науки зосереджує свій інтерес на вивченні особливостей використання мовних одиниць у різноманітних дискурсах. Внаслідок стрімкого розвитку інформаційних технологій та процесів глобалізації інтенсивного вивчення набув інтернет-дискурс, який одночасно відображає та конструює дійсність, зумовлюючи зміну ментальних і емоційних станів адресатів [1, с. 149]. Номінативно-референційні одиниці (НРО) одночасно називають та характеризують об'єкти позамовної дійсності, по-різному включаючи референти у текст новин. Відображаючи у свідомості людини об'єкти, явища і події навколишньої дійсності, НРО забезпечують смисловий зв'язок, цілісність, інформативність, комунікативність і прагматичність текстів інтернет новин.

Інтернет дискурс новин являє собою вербалізовану мовленнєво-розумову діяльність, яка має лінгвальний і лінгвокогнітивний плани вираження. Медійний текст новин розглядають як складну поліфункціональну гетерогенну систему, яка одночасно є продуктом вербалізації когнітивної діяльності індивіда-продуцента стосовно пізнання дійсності, а також об'єктом і результатом цілеспрямованого конструювання смислів за рахунок вербальних і невербальних кодів відповідно до прагматичної мети повідомлення.

Комунікативний підхід до вивчення НРО враховує відображення ситуації та її учасників у різних ракурсах за рахунок фокусування уваги адресата на різних деталях і компонентах. Комунікативне вживання означених фраз

зумовлене середовищем, у якому знаходяться мовець і адресат, а тому референт, представлений означеним іменниковим словосполученням, виступає у процесі комунікації як відомий, відображаючи комунікативний характер вживання означеного артикля.

Комунікативні властивості НРО з вказівними займенниками, як засобами орієнтації мовлення стосовно учасників комунікативної ситуації, полягають у позначенні близької та далекої перспективи. Близька перспектива як зона, в якій знаходиться референт, котрий асоціюється з мовцем, або з об'єктами, які так чи інакше пов'язані з ним, позначається вказівними займенниками *this/these*. Віддалена перспектива, як зона, в якій суб'єкт не знаходиться і використовується в тому разі, якщо референт асоціюється з адресатом, а не мовцем, або ще з кимось (третьою особою), позначається вказівними займенниками *that /those* [3, с. 695–697].

Вживання НРО з вказівними займенниками визначається комунікативним завданням цілого тексту, тобто його спрямованістю на інформування, переконання аудиторії або оцінювання подій. Вказуючи на віддалену або близьку перспективу сприйняття, вказівні займенники *this* та *that* відображають надходження інформації від людини, яка сама є учасником подій. Вказівні займенники відображають емоційне сприйняття суб'єктом дійсності, пов'язуючи референт з екстралінгвістичним контекстом шляхом виділення об'єкта з-поміж інших, та акцентують емпатичність поданої інформації, про що свідчать предикати і прикметники, які входять до складу словосполучень, а також мовний контекст.

НРО реалізують комунікативні характеристики у текстах новин, співвідносячи референти з центром або периферією подій. Текстові функції детермінативів у складі НРО полягають у зв'язуванні елементів тексту, розподілі уваги адресата, членуванні абзацу й тексту. Текстотвірні функції неозначених НРО виявляються у вступному блоці газетного тексту, який вводить нову ситуацію, характеризуються катафоричною спрямованістю текстових зв'язків. У коментуючій частині та вкінці абзацу переважають

означені фрази. Неозначена НРО може з'являтися не тільки на початку, а й у середині абзацу, супроводжуючи назву кожного нового предмету або учасника подій, який вводиться в текст.

Лінгвокогнітивний підхід до дослідження НРО у новинному інтернет-дискурсі визначається спрямованістю повідомлення на активацію концептуальних структур, які репрезентують знання читача, необхідні для успішної комунікації. Відтворення у тексті новин об'єктивного світу пов'язане з процесами концептуалізації як способами осмислення людиною навколишньої дійсності і виділення одного об'єкта за рахунок співвіднесення його з іншими в межах ситуації та події, про які йдеться у повідомленні. За когнітивного підходу будь-який текст розуміють як модель або картину дійсності, створену його автором, яка відображається загальними правилами моделювання, інтерпретуючи текст як системну єдність, а його опис як абстрактну семіотичну структуру [2].

Отже, комунікативний підхід до вивчення досліджуваних одиниць ґрунтується на використанні НРО з означеним артиклем і вказівними займенниками для вказування на близьку або далеку перспективу сприйняття, виділення референтів на фоні ситуації.

Література

1. Гусякова А. В. Когнитивное моделирование медиадискурса (к постановке проблемы) / А. В. Гусякова // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – 2013. – № 2. – С. 143–154.
2. Dijk van T. A. Power and the news media / T. A. van Dijk // Political Communication and Action. – Cresskill, NJ: Hampton Press, 1995. – P. 9–36.
3. Piwek P. 'Proximal' and 'distal' in language and cognition: Evidence from deictic demonstratives in Dutch / P. Piwek, R-J. Beun, A. Cremers // Journal of Pragmatics. – 2008. – Vol. 40. – 694–718.

Павлик Н.В., к. філол. н.,
доцент кафедри української мови та славістики,
Бердянський державний педагогічний університет

ДІЛОВИЙ ЛИСТ В АСПЕКТІ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ ЕПІСТОЛЯРНОГО ДИСКУРСУ

У сучасній філологічній науці спостерігаємо зацікавлення проблемами комунікативно-прагматичного аналізу різних типів дискурсу, одним із провідних напрямів якого є дослідження особливостей його конструювання у певній соціокомунікативній ситуації, тобто ефективне використання мовних засобів для впливу на адресата залежно від його соціальної орієнтації. Мета статті – простежити механізми формування комунікативно-прагматичного аспекту ділового епістолярію, компонентами якого є комунікативно-мотиваційна складова, іллокутивний намір адресанта, мовні засоби вираження, прагматичний чинник тощо. Матеріалом дослідження слугувала епістолярна спадщина українських письменників і громадських діячів ХІХ–ХХ ст., у листах яких відтворено дух епохи, суспільні проблеми, інформаційний та емоційний аспекти, факти біографії, творчу індивідуальність.

Аналіз епістолярних текстів здійснювався за допомогою лінгвістичного опису мовних фактів, зокрема, прийомів спостереження, узагальнення і класифікації, використаних для комплексного дослідження листів, методу дискурс-аналізу – для вивчення комунікативного, лінгвосоціокультурного, прагматичного тощо компонентів епістолярної комунікації як специфічного дискурсу, методів стилістики мови, застосованих для встановлення жанрових особливостей епістолярних текстів, контекстуально-інтерпретаційного методу, що сприяв виявленню особливостей письменницького листування.

Епістолярний дискурс – це складне комунікативне утворення, яке характеризується певними ознаками, а саме: виконанням комунікативної функції; прагматичним спрямуванням; наявністю соціального контексту, що

дає уявлення про учасників комунікації; оформленням переважно у вигляді зв'язного тексту тощо. *Лист* визначаємо як цільнооформлений, орієнтований на конкретного адресата текст зі специфічними усталеними частинами початку і кінця, який розрахований на передачу інформації в часі і просторі.

Епістолярна комунікація найчастіше зумовлена діловим приводом, пов'язаним з життєвими потребами мовців, наявністю справи, що вимагає негайної участі адресата. Це дало змогу виділити окремий епістолярний жанр – ділове листування. Діловий епістолярний текст (діловий епістолярій) – це офіційне чи частково офіційне спілкування, що характеризується цілеспрямованістю основного змісту, функціонуванням стандартних епістолярних елементів, які передбачають зворотну реакцію [2]. Ділову, більш значущу, частину цього типу листів становить комунікативний початок, представлений у формі певного стимулюючого акту (пропозиції, запрошення, прохання, відмови, вказівки тощо), мовною реалізацією якого є “перформативне висловлення разом із супутніми – поясненнями, описами стану справ, який викликав необхідність звертання до адресата, аргументацією, повідомленнями” [4, с. 117]. Тому *діловий лист* у дослідженні позиціонується як зв'язне комунікативне утворення, головним компонентом якого є перформативне висловлення або їх група, що виконує прагматично-інформативну функцію.

Специфіку ділового листа у контексті епістолярного дискурсу комплексно чи частково вивчали Т. Радзієвська [4], Г. Мазоха [3], Е Ветрова [1], Н. Глухих [2], І. Шаргай [5] та ін.

Як уже зазначалося, виникнення ділового епістолярію тісно пов'язане з життєвими потребами мовців, а ініціальним моментом цього типу спілкування виступає певний стимулюючий комунікативний акт. Тому центральною частиною цих листів є перформативне висловлення (або кілька перформативних висловлень), на яке і повинен відповідати адресат. Уся інша супутня інформація має додаткове значення.

Як правило, епістолярний текст рідко віддзеркалює перформативний дискурс одного типу, оскільки в листах відображаються різні теми ділового спілкування. Так, Т. Радзієвська виділила два його види: *дискурс реагуючого змісту* (акти подяки, відмови, прийняття пропозиції) та *дискурси-стимули*, які починають нову лінію комунікації [4, с. 118].

Деякі обстежені ділові послання починаються описово-інформуючими висловленнями, котрі зазвичай містять причини, що породжують комунікацію. Такі текстові включення можливі лише за умови наявності спільного комунікативного досвіду дописувачів (що більш характерно для приватного листування). Зокрема, Т. Радзієвська з цього приводу зазначила, що “коли головним в епістолярному тексті є перформативний дискурс, а другорядним – описово-інформуючий, співвідношення між компонентами набуває опозитивного характеру... Складаючи разом цілісну епістолярну конструкцію, вони працюють на врівноваження прагматичних полів: ділове начало ініціального дискурсу врівноважується за рахунок того, що суб’єкт, повідомляючи необов’язкове, показує, що сам процес спілкування з адресатом йому приємний” [4, с. 133].

Оскільки основою ділового листа виступає перформативне висловлення, то цілком логічним є використання авторами спонукальних речень, які відображають вольові стосунки між адресатом й адресантом. Найчастіше це структури прямого спонукування, де в ролі предикативного члена виступає наказова форма дієслова або ж інфінітив із наказовим значенням. За своїм характером спонукування може означати прохання, заборону, вимогу, наказ, дозвіл тощо. Чітка прагматична домінанта ділового листа сприяє тому, що комунікативний партнер розглядається в цьому типі спілкування як виконавець конкретної прагматичної настанови, вказаної у тексті. Коли ж реципієнт не реагує адекватно, це призводить до припинення комунікації. Перформативні акти, зокрема запрошення, прохання, пропозиції, можуть виконувати контактоутворюючу функцію, виступати стимулятором відповіді.

Характерною особливістю ділового епістолярію є серйозне й шанобливе ставлення до свого комунікативного партнера. Вважається неприпустимим безпричинний розрив спілкування, тому традиційними виступають висловлення, у яких містяться вибачення або пояснення щодо затримки відповіді. З іншого боку, ділове листування може бути завершеним у зв'язку з вирішенням справи.

Діловий тип спілкування позначений специфічними умовами мовленнєвої ситуації, а саме: 1) тон спілкування – офіційний, напівофіційний; 2) ранговий дистантний характер стосунків; урахування вікових, соціальних, професійних рис партнера; 3) жорстка детермінованість поведінки комунікантів; 4) серйозність загального фону листування. Варто зауважити, що “інтенсивність врахування адресата проявляє себе не стільки в засобах вираження, скільки у формуванні чітких комунікативних стратегій, контрольованості дій” [4, с. 134]. За цим принципом ділові листи класифікуються як коректні чи некоректні.

Специфічною ознакою ділового листування, що відмежовує його від інших різновидів офіційного-ділового спілкування, є включення до тексту наративних моделей, уживання яких пояснюється бажанням автора повідомити про себе чи факти дійсності. Зважаючи на спільний комунікативний досвід, такі включення додаткових відомостей, що не стосуються справи, є абсолютно нормальним явищем, а іноді – необхідною умовою спілкування. Доцільно наголосити, що розташовуються наративи на початку або в кінці листа і становлять невелику його частину. Подібні текстові фрагменти, супутні міркування та припущення використовуються у функції доповнення і створюють цілісну композиційну структуру листа. Ділове письменницьке листування характеризується певним емоційно-оцінним потенціалом, поєднаним з відповідними прагматичними настановами.

Грунтовний аналіз епістолярної спадщини українських письменників дозволяє стверджувати, що застосування засобів стилістичного вираження залежить від призначення епістолярної комунікації, змістового наповнення

листа, мовної компетенції адресанта й адресата, особливостей їх взаємин, манери висловлюватися тощо.

Отже, комунікативно-прагматичному аспекту ділового епістолярію притаманні такі риси: основну частину ділового листа становить перформативне висловлення, яке містить прагматичну настанову; жорстка детермінованість поведінки комунікантів, зумовлена ранговим дистантним характером стосунків; тон спілкування – офіційний, напівофіційний, що сприяє серйозності загального фону листа; супутня інформація (пояснення причин, які зумовили необхідність комунікації, опис справ, додаткові відомості про себе) мають допоміжне значення; комунікативний партнер спілкування розглядається як виконавець певної прагматичної дії.

Література:

1. Ветрова Е. Умови вибору етикетних одиниць в епістолярній спадщині українських письменників XIX ст. *Лінгвістичні студії: збірник наукових праць*. URL: litmisto.org.ua/?p=7904 (дата звернення: 17.04.2019).
2. Глухих Н. В. Деловой эпистолярный конца XVIII – начала XIX в.: к проблеме квалификации. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/delovoy-epistoljarij-kontsa-xviii-nachala-xix-v-k-probleme-kvalifikatsii> (дата звернення: 17.04.2019).
3. Мазоха Г. С. Модифікації ділового листування в епістолярному доробку українських письменників 60-70-х рр.. XX ст. *Вісник Київського славістичного університету*. Серія: Філологія. Київ: КСУ, 2005. №22. С. 77-86.
4. Радзівська Т. В. Текст як засіб комунікації. Київ: Вид-во НАН України, 1998. 194 с.
5. Шаргай І. Є. Комунікативно-прагматичні особливості французького ділового листа в оригіналі та перекладі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16 / Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 1998. 17 с.

Герман В.В., к. філол. н., доцент кафедри української мови,
Сумський державний педагогічний університет
ім. А.С.Макаренка

СИНКРЕТИЗМ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ

Риторична культура вчителя – складне ціле, основу якого становлять високий рівень освіченості й професійні знання, культура мислення, мовлення і спілкування, невербальна й зовнішня культури, талант, натхнення й майстерність. Синкретизм риторичної культури вчителя становлять логічна, психологічна, мовленнєва й невербальна складові.

Логічна культура – складний комплекс знань, умінь і навичок учителя, який полягає в дотриманні логічних законів і системи доказів, недопущенні логічних помилок. Показниками логічної культури є доказовість (уміння аргументувати), обґрунтованість, істинність, виваженість фактів, чіткість і конкретність аргументів, відстоювання власної точки зору тощо [1, с. 38]. Тацит переконував, що оратором є той, хто в змозі говорити з кожного питання гарно, вишукано й переконливо, на користь часові і для задоволення слухачів.

Психологічна культура – це вміння вчителя встановлювати діалогову взаємодію зі слухачами, усувати перешкоди на шляху інтелектуальної співпраці з аудиторією. Взаємодія зі слухачами – це спільність психологічного стану вчителя і його слухачів, що викликані спільними роздумами й співпереживаннями в процесі їх сумісної інтелектуальної роботи [1, с. 44]. Ця спільність визначається взаємною зацікавленістю й довірою одне до одного. Сам факт встановлення контакту дає педагогу інтелектуальне й емоційне задоволення, бо «аудиторія – найкращий вчитель красномовства» (Скілеф).

Мовленнєва культура – досконале володіння вчителем мовною системою, комунікативними якостями мовлення й виражально-риторичними засобами. Учитель повинен стати мовною особистістю. Мовна особистість – це такий носій мови, який добре володіє системою лінгвістичних знань, репродукує мовленнєву діяльність, має навички активної роботи зі словом, дбає про мову й сприяє її розвитку (Ю. Караулов); який забезпечує розширення функцій мови, творення

україномовного середовища в усіх галузях суспільного життя, дбає про інтелектуальне спілкування літературною мовою (Л. Мацько). Мовну особистість учителя, – наголошує О. Семеног, – мають вирізняти філологічний стиль мислення, широкий філологічний кругозір, мовні, літературні, педагогічні здібності, вільне володіння українською мовою, мовна індивідуальність, виразне мовлення, гарна дикція, мовленнєва моральність тощо [2, с. 32-35].

Мовна особистість учителя, на наш погляд, – особистість педагога, яка володіє мовленнєвою культурою: дотримується літературних норм і комунікативних якостей мовлення, використовує оптимальні для конкретної комунікативної ситуації мовні засоби. Невід’ємною ознакою мовної особистості учителя є його мовнокомунікативна компетенція – сформована система професійних знань, комунікативних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, інтегральних показників культури мовлення, необхідних для якісної професійної діяльності.

Невербальна культура оратора – це дотримання норм невербальної поведінки: естетика руху й пози (відкритість пози; гарна, виразна постава; пряма, гармонійна, плавна хода; зібраність; витончені й прості рухи); органічні, стримані, доцільні, ретельно обдумані жести; відповідна характерові мовлення міміка (впевненість, схвалення, осуд, невдоволення, радість, байдужість тощо); відкритий, доброзичливий зоровий контакт і посмішка; поставлений голос.

Отже, риторична культура як показник і фактор риторичної компетенції є основою формування риторичної особистості вчителя. Вищою формою реалізації риторичної особистості педагога є риторичний ідеал. Елітарна риторична особистість педагога – це особистість, яка, володіючи ефективним мисленням, якісним мовленням, демонструє високий культурно-комунікативний рівень, успішно реалізує закони риторики в будь-яких ситуаціях спілкування.

Література

1. Герман В. Риторична культура вчителя в академічному просторі : навч. пос. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. – 190 с.
2. Семеног О. М. Українська культуромовна особистість учителя : теорія і практика : монографія. – Глухів : ГДПУ імені О. Довженка, 2008. – 298 с.

Олійник Е.В., канд. філол. наук,
доцент кафедри української мови та славістики,
Бердянський державний педагогічний університет

З'ЯСУВАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЦИКЛІ НОВЕЛ МАРИНИ ТА СЕРГІЯ ДЯЧЕНКІВ «ПЕНТАКЛЬ»

Проблему семантичної організації речення ґрунтовно й усебічно вивчають вже давно в науковому синтаксисі, однак остаточного вирішення вона не отримала. Це обумовлено тим, що подібні конструкції включають структурно й семантично неоднорідні одиниці, які є причиною постійних дискусій навколо цього питання. Набуття й засвоєння лінгвістичних знань щодо способів вираження з'ясувальних відношень у складнопідрядному реченні пояснюється їхньою структурною складністю й семантичною різноманітністю.

Способи вираження з'ясувальних відношень у складнопідрядному реченні тривалий час були предметом зацікавлення лінгвістів. Загальнотеоретичні проблеми семантики названих конструкцій знайшли відбиття в працях В.А. Белошапкової, Н.С. Валгіної, І.Р. Вихованця, М.У. Каранської, С.Є. Крючкова, Л.Ю. Максимова, Л.В. Пономарьової, А.І. Студневої, І.І. Слинська та інших.

У синтаксичній традиції критерії виділення семантичних різновидів складнопідрядних речень постійно переглядають. Спостережено думку, що семантичні різновиди складнопідрядних речень доцільно визначати на підставі закономірностей семантичних відношень між частинами складного речення, а також особливостей структурної та семантичної взаємодії головної та підрядної частини [1, 71]. Важливим фактором визначення семантичних різновидів речень прислівного типу є лексичне навантаження опорного слова головної частини, засоби зв'язку між частинами, а також

валентна зумовленість та частиномовні ознаки, які передбачають обов’язкову наявність підрядної частини.

Головна частина з’ясувальних складнопідрядних речень інформаційно неповна й потребує певного конкретизатора, яким і виступає підрядна частина. Тому видається доречним конструкції зазначеного типу розмежовувати за семантикою опорного слова головної частини.

Мета нашої роботи – схарактеризувати особливості семантичної структури з’ясувальних конструкцій зі значенням розумової діяльності в циклі новел Марини та Сергія Дяченків «Пентакль» .

Опорними компонентами головної частини з’ясувального складнопідрядного речення можуть виступати лексеми зі значенням розумової діяльності, які виражають здатність людини міркувати, роздумувати, що являє собою відображення об’єктивної дійсності в поняттях, судженнях, висновках. У циклі новел Марини та Сергія Дяченків «Пентакль» ми засвідчили такі предикати: *розуміти, зрозуміти, доходити, думати, гадати, здогадатись, передбачати, збагнути, забути, пам’ятати, згадати, пригадати, усвідомити, прикидувати, вважати, з’ясовувати, ясно* тощо. Наприклад: *На щастя, хтось згадав, що пора збиратися додому – сонце вже ген де, а таки заїхали далеченько* [2, 5]; *Омелько злазив з дерева, обдираючи долоні, знову видряпувався на спину Рудої і продовжував шлях, думаючи про кавуни і ще **про те**, чи є у німця собаки* [2, 6]; *Усі навколо гадали, як довго директор протримається холостяком* [2, 75]; *Максим кивнув, здогадуючись, що про звичку бути лідером у розумній бесіді тимчасово доведеться забути* [2, 96]; *Напередодні від’їзду з’ясувалося, що якась вперта щілина не бажає затягуватися* [2, с.10]; *Клим розумів, що прибулець у японській куртці навряд чи зійде за свого* [2, с.35]; *Він не пам’ятав, як вибрався на дорогу* [2, 26]; *Омелько сам не розумів, як дожив до вечора* [2, 40]; *Уже біля виходу чесна ворожка, погано розуміючи, що робить, тицьнула бичку повістку: ось, мовляв, у суботу, усе як годиться* [2, 49]; *А як зрозуміти, що воно є?* [2, 52]; *У дворі ще довго згадували, як умираючий пудель Артемон, залиvisto гавкаючи, носився*

за відьмою Нюркою від гаражів до пісочниці, від паркана до під'їзду, і дивлячись на це небувале видовище, психопат-ротвейлер Дикий обмочився від страху [2, 29]; Він **згадав**, що йому снилося [2, 29]; Видимо, **передбачалося**, що чекання прихованих кошмарів лоскотатиме гостям нерви і викине в кров порцію адреналіну [2, 33]; А чи **думала** ти, дурна бабо, чим за фарт свій, за везіння-натхнення платити будеш? [2, 33]; Клим **прикинув**, відкіля рогатий знає про його фірму [2, 36]; Клим **збагнув**, що влип [2, 37]; Колеги по бізнесу посміювалися і руками розводили, **не розуміючи**, як можна проміняти величезний мегаполіс на глухий райцентр із його трьома школами й меблевою фабрикою [2, 100]; Клим раптом **подумав**, що добре б поговорити з професором [2, 87]; Чи **не пам'ятаєш**, хлопче, як на Січі було? [2, 87]; Невже ви **вважаєте**, що контррозвідка Денікіна або ВЧК Дзержинського корисніші для народу? [2, 89]; М'язи **нагадали**, що робити [2, 88]; Клим, нарешті, **усвідомив**, куди потрапив [2, 36]; Скажімо, я **врахував**, що ви вмерли молодою, після смерті вас пограбували, а потім якась босота посміла грати вами у футбол [2, 78]; Але чим ближче вона підходила, тим **ясніше** ставало Клавдії, що із собакою щось не так [2, 76].

Отже, у циклі новел Марини та Сергія Дяченків «Пентакль» активно функціонують з'ясувальні конструкції зі значенням розумової діяльності. У головній частині описуваних синтаксичних одиниць уживаються опорні компоненти зі значенням мислення та судження.

Література

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис : (підручник) / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.
2. Олді Генрі Лайон, Дяченки М. і С., Валентинов А. Пентакль : збірка : [Електронний ресурс] / Генрі Лайон Олді, Марина та Сергій Дяченки, Андрій Валентинов. – К. : Зелений пес, 2004. – 288 с.
3. Олійник Е.В. Семантика та прагматика з'ясувальних складнопідрядних речень : (монографія) / Еліна Олійник. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 136 с.

NAUKI PSYCHOLOGICZNE

Карапетрова О.В. к.п.н., доцент кафедри психології
Бердянський державний педагогічний університет

**ВПЛИВ «Я- ОБРАЗУ» ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ
НА СОЦІОМЕТРИЧНИЙ СТАТУС У КОЛЕКТИВІ**

На сучасному етапі розвитку суспільства особлива увага приділяється формуванню особистості дитини. Забезпечення нормального розвитку особистості є однією з актуальних соціально-психологічних проблем сучасної психології, педагогіки, соціології, філософії. В умовах сьогодення наукова думка в психології центрується навколо питань цілісного сприйняття людини, її особистісного розвитку як центральних для вітчизняної психології.

Розвиток особистості відбувається під впливом соціальних та біологічних факторів. Соціальне середовище як сукупність суспільних і психологічних умов, у яких людина живе і з якими постійно зіткається, позначається на її розвитку найбільшою мірою. Тому потенційні можливості навколишнього середовища слід уміло використовувати в процесі навчання та виховання. Поведінка людини, її ставлення до інших, досвід, розуміння інтересів і спонукань інших забезпечує позитивний розвиток «Я-образу» особистості [3].

Дослідження «Я-образу» набуває особливого значення в психологічній науці, оскільки ця проблема прямо пов'язується з проблемою виховання особистості як суб'єкта власної життєдіяльності [1].

Особливо гостро постають питання розвитку «Я-образу», відносно дітей молодшого шкільного віку. Цей вік, як свідчать дослідження М. Басова, М. Боришевського, Л. Божович, А. Залкінда, О. Киричука, В. Поліщука, І. Ревасевич та інших є сенситивним періодом особистісного розвитку дитини і пов'язаний з появою нового системного новоутворення –

внутрішньої позиції, формуванням рівня самосвідомості дитини та її складової «Я – образу», переходу до нової соціальної ситуації, нового змісту взаємин з оточенням. Таким оточення для молодшого школяра стає його класний колектив і взаємини в ньому.

Отже, слід відзначити інтерес науковців до проблеми розвитку та становленню «Я–образу» молодшого школяра і ого соціального оточення.

Попри актуальність означеної проблеми вона залишається недостатньо дослідженою, а саме такий її аспект як вплив «Я-образу» молодшого школяра на його соціометричний статус у колективі.

Ураховуючи недостатній стан розробки означеної проблеми та потреби психологічної практики, нами було проведене емпіричне дослідження метою якого було вивчення впливу «Я-образу» дітей молодшого шкільного віку на їх соціометричний статус в колективі.

Базою дослідження був Колегіум м. Поліг Запорізької області. Дослідженням було охоплено 30 дітей молодшого шкільного віку 4 - го класу (16 дівчат і 14 хлопчиків).

Дослідження проходило в декілька етапів:

- вивчення «Я – образу » дітей молодшого шкільного віку;
- дослідження соціометричного статусу дітей молодшого шкільного віку;
- встановлення залежності соціометричного статусу від «Я- образу»

В процесі дослідження використовувався наступний комплекс теоретичних та експериментальних методів: *теоретичні* – аналіз, синтез, класифікація та систематизація сучасних наукових та емпіричних досліджень; *емпіричні* – бесіда, спостереження, тестування, проєктивні методики. Для визначення «Я – образу» дітей – методика дослідження самооцінки (Дембо-Рубінштейн), шкала самоповаги (М. Розенберг), модифікація методики семантичний диференціал (Ч. Осгуд), для визначення соціометричного статусу методика соціометрія (Дж. Моренно), *статистичні* – відсотковий аналіз, математичний критерій Крускала Волліса.

Вивчення «Я – образу» молодших школярів»

Включав вивчення сформованості «Я-образу» учнів, а саме його емоційно-ціннісного аспекту, який поєднує в собі уявлення дитини про свої якості, соціальне становище, самоповагу, самооцінювання, сприймання себе як успішної чи неуспішної особистості, відмінності між реальним та ідеальним, загальним і ситуативним самообразами

Результати, отримані під час емпіричного вивчення «Я – образу» дітей доводять, що кількість дітей з позитивним «Я – образом» складає 21%, із зростанням його позитивності в процесі заняття складає – 38%; суперечливим з тенденцією до зниження позитивності на занятті – 31% респондент та негативним – 10% респондентів

На етапі вивчення соціометричного статусу молодшого школяра.

Діти за соціометричними категоріями поділились таким чином, відсотковий показник категорії «зірки» (6,6%) значно менший від наступних категорій. Це є цілком можливо, адже, як правило, у будь-якому колективі є певна група осіб, яких вважають «зірками», відсотковий показник яких знаходиться у межах 10%. У нашому випадку відсотковий показник є нормою.

Стосовно соціометричної статусної категорії «переважаючі» (36,6%), то її відсотковий показник один з найбільших серед всіх категорій. Це свідчить про те, що в учнівських колективах приблизно половина учнів мають дружні стосунки зі своїми однолітками. Аналізуючи показники відповідей соціометричної статусної категорії «відтиснені», ми бачимо, що 46,6% учнів у класі відносяться до даної категорії, що також є досить високим показником. І останньою досліджуваною соціометричною статусною категорією є категорія «ізольовані», молодші школярі у своїх відповідях віднесли до даної категорії від 10% однолітків. До даної категорії потрапили діти, які мають проблеми у міжособистісних стосунках. Діти цієї категорії за своєю природою спокійні, замкнуті, мало емоційні та мовчазні або навпаки занадто активні та агресивні. Відсоткове співвідношення

показників соціометричних статусних категорій наведено в наступній діаграмі.

Для досягнення головної мети нашого дослідження – виявити вплив «Я – образ» на соціометричний статусу молодшого школяра ми повинні зіставити дані соціометричного дослідження та результати багаточисленних методик з виявлення «Я – образу» учнів. Для цього ми застосували математичний метод – Критерій Крускала Волліса.

Гіпотези: (Критерій Крускала – Волліса)

H_0 – відмінності між соціометричним статусом та «Я – образом» є випадковим.

H_1 – відмінності між соціометричним статусом та «Я – образом» не є випадковим.

Таким чином, на рівні статистичної значимості 5,991, встановлено, що справджується гіпотеза H_0 - відмінності між соціальним статусом та «Я – образом» є випадковим.

Отже результати нашого дослідження свідчать про те, що «Я – образ» молодшого школяра впливає на його соціальний статус не підтвердилася. Це пояснюється тим, що багато дітей мають невизначений «Я – образ», а в кого він є позитивний чи негативний, то ураховуючи віковий період – молодший шкільний вік, вплив однолітків не має великого значення для дитини. Більш важливою є оцінка дорослих оточуючих.

Література:

1. Гуменюк О. Психологія Я концепції : Монографія / Оксана Гуменюк – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 186 с.

2. Бернс Р. Развитие “Я” – концепции и воспитание / Роберт Бернс – М. : Прогресс, 1968. – 422 с.

3. Буллах І.Д. Генез різних аспектів “Я” у структурі самосвідомості підлітка / І.Д. Буллах // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : Плай, 2002.– Вип. 7. – Ч. 1. – С. 79–89.

Перепелюк Т.Д., к.психол.н., доцент кафедри психології

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: СУЧАСНІ ТЕОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні особливості навчального процесу у закладах вищої школі, сприяли розвитку інформаційно-комунікативних технологій.. Перспективи розвитку стосуються розв’язання управлінських питань на різних рівнях управлінської системи закладу вищої освіти щодо покращення стану активності та успішності майбутніх фахівців.

Питання управління навчальною діяльністю студентів може розглядатися лише в розрізі загальної теорії управління та теорії освітнього менеджменту. Серед українських вчених, наприклад, А. Харківська, в роботі якої йдеться про мотиваційне середовище навчального закладу [1, с. 78]. Такі фахівці в галузі мотивації студентів, як О. С. Кочарян, Є. В. Фролова, В. М. Павленко здійснили ретельний аналіз існуючих підходів до видів та класифікацій відповідних мотивів [2, с. 6-18]. Характеризуючи викладене в цій роботі, можна вказати на виокремлення вченими навчальної мотивації, яка залежить, зокрема, від особливостей організації навчального процесу, а також пізнавальних, особистісних, професійних, соціальних, комунікативних мотивів тощо. Відзначимо, що в деяких роботах крім виокремлення груп мотивів студентів також зосереджено увагу на умовах та шляхах їх формування. Наприклад, йдеться про необхідність залучення студентів до навчальної діяльності, застосовуючи форми і методи активного навчання [3, с. 156] або таку умову формування переживання як складової навчальної мотивації, якою є привабливість навчального матеріалу, його різноманітність і цікавість. Питання формування мотивації обговорюється, зокрема, колективом фахівців на чолі з В. Ю. Биковим та В. М. Кухаренком, які досліджували сутність мотивації

(активізації) діяльності як орієнтації на створення мотивів успіху за допомогою спеціально запроєктованих та сконструйованих засобів [4, с. 236-242]. Також важливими є визначені цими фахівцями засоби підвищення мотивації при організації різних видів діяльності користувачів дистанційних курсів.

Ураховуючи зазначене вище, вважаємо за доцільне формування у студентів мотивів до навчання та розкрити можливості їх реалізації, а питання змісту мотивації студентів з позиції суб'єктів освітнього менеджменту повинно розглядатися й у інших аспектах.

Література

1. А. А. Харківська, “Теоретичні і методичні засади управління інноваційним розвитком вищого навчального педагогічного закладу”, дис. док. наук, Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Луганськ, 2012.
2. О. С. Кочарян, Є. В. Фролова, та В. М. Павленко, Структура мотивації навчальної діяльності студентів. Харків, Україна: Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського “Харк. авіац. ін.-т”, 2011.
3. А. Сільвейстр, та М. Моклюк, “Мотивація навчання студентів як психолого-педагогічна проблема”, Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти, Випуск 5, С. 152-158, 2016.
4. В. Ю. Биков, В. Ф. Кухаренко, Н. Г. Сиротенко, О. В. Рибалко, та Ю. М. Богачков, Технологія створення дистанційного курсу. Київ, Україна: Міленіум, 2008.

Міщенко М. С., к. психол. н., доцент кафедри психології,
*Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини*

ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ

Потреба в самореалізації – одна з насущних потреб людини. Вона задовольняється в будь-якій діяльності, до того ж не обов’язково лише в тій, де людина розвиває свої сутнісні сили, стає суб’єктом творчості. Суперечності між соціальними та індивідуальними властивостями психічної діяльності особистості як індивідуальності ставлять індивіда перед ситуацією вибору шляхів та засобів реалізації свого духовного та фізичного потенціалу. Саме допомога особистості в її самореалізації сприяє підготовці молодих людей до самостійного життя у складних і суперечливих умовах сьогодення, до вибору соціально ціннісних орієнтирів у навчанні, роботі, спілкуванні, дозвіллі та життєтворчості.

Термін «самореалізація» запозичений з англійської мови (selfrealization) і дослівно перекладається як реалізація самого себе. У сучасній зарубіжній та вітчизняній психологічній літературі термін «самореалізація» часто вживається поряд зі змістовно спорідненими поняттями «становлення» та «особистісне зростання» [2, с. 625].

Навчання у закладі вищої освіти є важливим етапом соціалізації особистості, який глибоко пов’язаний із процесами саморозвитку особистості, особистісної самореалізації, цей етап припускає створення умов для ефективного розв’язання освітніх завдань, оскільки, з точки зору гуманістичної психології, сенс життя кожної людини полягає в найбільш повній її самореалізації, максимальній успішності у розвитку своїх здібностей, використання соціальних умов для розкриття задатків та обдарованості, а разом з тим і можливою користю для своїх близьких та суспільства.

Н. Р. Битянова виділяє такі складові структури особистісного розвитку: 1) самопізнання, 2) самоспонування, 3) програмування професійного й особистісного росту і 4) самореалізація [1].

Соціальні умови можуть прискорити чи уповільнити професійний розвиток особистості студента. Основними соціальними факторами, які впливають на цей процес, крім використання інноваційних технологій викладання й надання консультаційної та психологічної допомоги в університеті, є бюджет вільного часу студента, стиль життя студентських груп і їхніх формальних лідерів, стан навчально-матеріальної бази університету, наявність можливостей для творчої роботи і самовдосконалення, матеріально-побутові умови життя студентів. Важливою передумовою професійного розвитку особистості студента є його спрямованість, що проявляється відповідно до професійних настанов і ціннісних орієнтацій.

Отже, проблема реалізації особистісних здібностей студента зосереджує його увагу на те, щоб реалізувати свій потенціал повною мірою в реальних життєвих умовах.

Література

1. Долінська Ю. Г. Самоактуалізація особистості майбутнього психолога у процесі його професійної підготовки: автореф. дис. канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Ю. Г. Долінська. – Н., 1992. – 20 с.
2. Философский энциклопедический словарь. – М : Советская энциклопедия, 1983. – 840 с.

Тарасова Т.Б., к. психол. н., доцент кафедры психологии
*Сумской государственной педагогической университет
имени А. С. Макаренко*

ПРОБЛЕМА МОТИВАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ВЫБОРА СТУДЕНТОВ ПЕРВОГО КУРСА

Студентами учебных заведений высшего образования (ЗВО), как правило, являются люди в возрасте от 17-18 до 22-23 лет, то есть принадлежащие в основном к периоду и ранней и зрелой юности или началу взрослости [2; 4; 5]. Поэтому в психологической характеристике студенчества с одной стороны, очень много проявлений общих психологических особенностей юношеского возраста, а с другой – существенную роль играют специфические условия жизни и деятельности в ЗВО. Социальную ситуацию развития юношества, избравшего обучение в ЗВО, можно рассматривать как частный случай общей ситуации развития в данном возрастном периоде: начало взрослости, ответственный период жизненного самоопределения, период интенсивного самопознания и "открытия Я", психологическая устремленность в будущее. Однако, если в ранней юности, совпадающей с обучением в старших классах общеобразовательных школ или в профессиональных учебных заведениях, происходит так называемый "первоначальный выбор жизненного пути" [2; 4], то начало зрелой юности для студенчества – это первые шаги по пути овладения избранной профессией и усвоение новых социальных ролей. В связи с этим психологи отмечают, что переход к взрослой жизни, как и всякий переходной этап, содержит в себе внутренние противоречия [1; 3]. С одной стороны молодой человек приобретает статус взрослого человека, но с другой стороны, опыта "взрослой" жизни у него еще нет. Различные "взрослые" роли усваиваются им не сразу: в одних случаях он действует как взрослый, а в других – еще нет, что обуславливает различную степень серьезности и ответственности поведения в различных ситуациях. Молодой человек старается

всячески подчеркнуть свою самостоятельность в выборе и принятии решений, однако сам этот выбор осуществляет импульсивно, а принятые решения часто изменяются [2; 4]. По сути, студенчество начинает реализацию планов, намеченных ранее, иногда удачную, приносящую удовлетворение, иногда приводящую к осознанию ошибочности сделанного выбора, разочарованиям, переориентации на новые цели. Цена ошибки, сделанной в этот период, велика: это не школьная двойка, а упущенные годы, необходимость начинать все с начала, поэтому 19-20-летнее юношество основные трудности своей жизни связывает с появлением особой ответственности, которой раньше не было.

По данным многих социологических и психологических исследований и в ходе житейских наблюдений на протяжении последних 10-15 лет четко просматривается изменение в сознании школьников ценности образования, и в частности, высшего. Если в конце 90-х годов ценность образования резко снизилась, то в первое десятилетие XXI века наметилась другая тенденция: образование снова входит в систему жизненных ценностей, начинает восприниматься как своеобразный "товар", который немало стоит на рынке труда. Поэтому многие школьники сейчас хотели бы продолжить обучение. Однако в системе мотивации поступления в ЗВО, по данным многих психологов присутствуют самые разнообразные мотивы [1; 3; 4]. Кто-то нашел свое призвание и ему нужно получить знания в интересующей его области, кто-то следует желанию родителей или идет поступать в ЗВО за компанию с другом, кому-то просто нужен диплом, чтобы затем продвигаться по служебной лестнице, кто-то "прячется от армии", а кто-то ищет возможности вступить в брак, желательно "выгодный" и т.д. и т.п. Однако, практически все психологи, исследующие студенчество, едины во мнении, что мотивы поступления в ВУЗ определяют стиль студенческой жизни, в частности соотношения, роли и места в ней учебной, академической составляющей и разнообразных форм студенческого общения и развлечений [1; 3].

Нами исследовались особенности мотивации профессионального выбора студентов-первокурсников естественно-биологических специальностей (химия,

география, биология) и специальностей гуманитарных (история, филология) так как именно она является исходной, базисной мотивацией учебной деятельности студентов, особенно в первый адаптационный период обучения в ЗВО. От мотивов выбора профессии, мотивов поступления в тот или иной ЗВО во многом зависят и успешность адаптации, и продуктивность обучения в ЗВО в целом. Особенности мотивации профессионального выбора исследовались с помощью методики ранжирования мотивов, результаты которой представлены на рисунке 1.

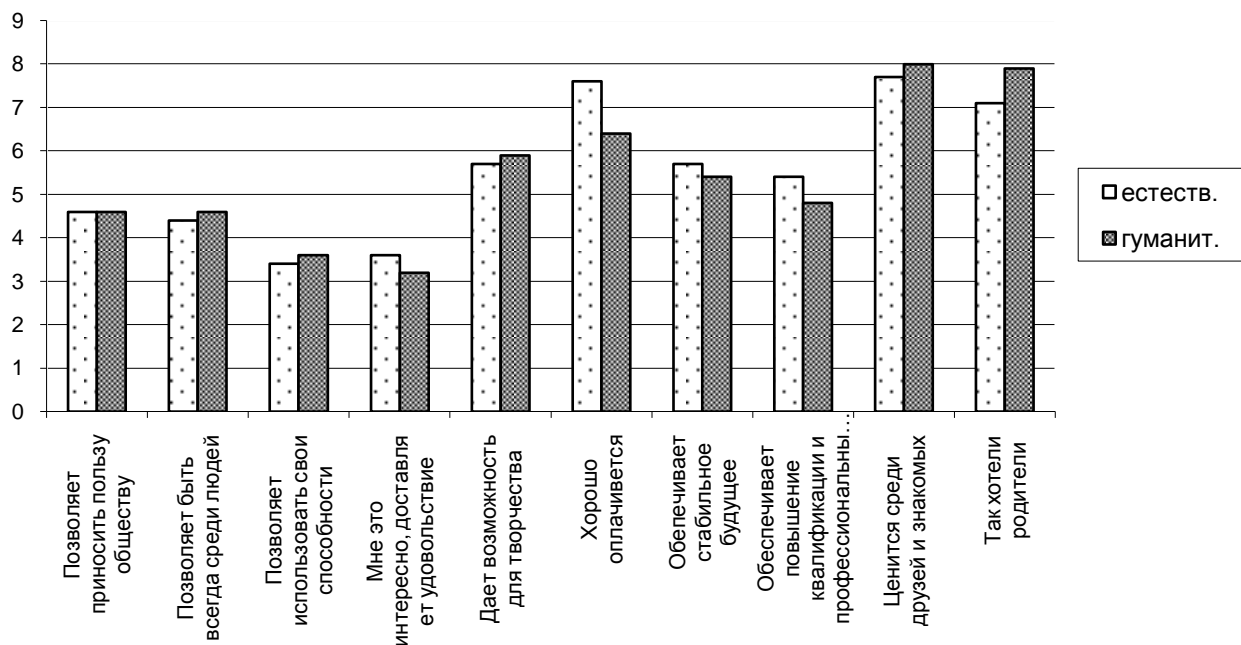

Рис. 1. Мотивация профессионального выбора студентами первого курса (средний ранг)

Анализ данных показывает, что наиболее значимыми мотивами профессионального выбора для первокурсников и естественно-биологических и гуманитарных специальностей явились мотивы непосредственного интереса к профессии или учебным дисциплинам и возможности реализации своих способностей. А наименьшую значимость имеют мотивы отношения к избранной профессии родителей друзей и знакомых, а также материальное обеспечение в будущем. Среди мотивов, занявших по значимости среднее положение, наблюдаются некоторые особенности. Так, мотив хорошей оплаты профессиональной деятельности оказался существенно более значимым для

первокурсников гуманитарных специальностей (на 1,2 ранга), а надежды на достаточно быстрый профессиональный рост несколько больше выражены у студентов естественно-биологических специальностей (на 0,6 ранга).

Эти тенденции, в общем, сохраняются и при сортировке по четырем показателям: полу, месту учебы в средней школе, основании обучения в ЗВО и месту жительства. Однако в рамках общих тенденций просматриваются некоторые специфические особенности, на которые следует обратить внимание. Так, ведущая мотивация непосредственного интереса одинаково значима практически для всех категорий студентов (различия не превышают 0,3 ранга). Мотивы реализации своих способностей, возможности творческой деятельности, коммуникативный (позволяет быть всегда среди людей) и широкий социальный мотив (позволяет приносить пользу обществу) у респондентов всех специальностей оказались более значимыми для женщин (различия от 0,5 до 1,1 ранга). А мотивация влияния родителей на поступление в ЗВО, явилась у респондентов всех специальностей более значимой для мужчин (различия 0,9 и 1,4 ранга).

Кроме указанных различий, мужчины гуманитарных специальностей больше чем женщины уверены в том, что избранная профессия обеспечит им стабильное будущее (различие 0,7 ранга). В целом необходимо отметить, что там, где между мотивацией профессионального выбора мужчин и женщин существуют различия, то они более ярко выражены у респондентов естественно-биологических специальностей.

В рамках общих тенденций мотивации профессионального выбора просматриваются особенности мотивационной сферы выпускников сельских и городских общеобразовательных школ. Ведущие мотивы непосредственного интереса и реализации собственных способностей у респондентов всех специальностей оказался несколько более значимым для выпускников городских школ (различия средних рангов от 0,3 до 0,6). Также для выпускников городских школ более значимым оказались мотив обеспечения стабильного будущего (различия рангов 1,1 и 1,5), мотив хорошего

материального обеспечения (различия рангов 0,4 и 0,7) и быстрого повышения квалификации (различия рангов 0,6 и 2,0), что наиболее ярко выражено у респондентов естественно-биологических специальностей. Значимость остальных мотивов одинакова, как для городских, так и для сельских школьников.

Наблюдаются особенности мотивации профессионального выбора у первокурсников, обучающихся в ЗВО на коммерческой и на госбюджетной основе. Мотивы реализации собственных способностей и непосредственного интереса остаются ведущими у респондентов всех специальностей, но у респондентов естественно-биологических специальностей в число ведущих вошел еще коммуникативный мотив и, для первокурсников, обучающихся на коммерческой основе мотив обеспечения стабильного будущего. Наименее значимые мотивы – влияние друзей, знакомых и влияние родителей сохраняют свое место аутсайдера, но при этом для обучающихся на госбюджетной основе эти мотивы более значимы, чем для тех первокурсников, кто учится на коммерческой основе (различия рангов от 0,4 до 2,3). Причина особо ярких различий в значимости мотивации влияния родителей (2,3 среднего ранга) для первокурсников естественно-биологических специальностей, по-видимому, требует специального исследования, так как на уровне обыденного опыта обычно представляется, что для студентов, поступивших на оплаченное родителями коммерческое место, влияние мнения и желания родителей должно быть большим. Среди различий мотивации профессионального выбора по признаку основы обучения в ЗВО следует отметить, что мотив хорошей оплаты будущей профессии более значим для тех, кто обучается на коммерческой основе, чем на госбюджетной, что ярче выражено у респондентов естественно-биологических специальностей (различия рангов 3,1) чем у респондентов гуманитарных специальностей (различия рангов 0,6). В широкой социальной мотивации явное расхождение – у респондентов естественно-биологических специальностей она более значима для тех, кто обучается на госбюджетной, а у респондентов гуманитарных специальностей – на коммерческой основе.

При анализе особенностей мотивации профессионального выбора студентов, живущих с родителями и в общежитии, выявилось, что они практически повторяют аналогичные особенности выпускников городских и сельских школ, что является вполне объяснимым в условиях СумГПУ, где подавляющие выпускники городских школ – сумчане, живущие с родителями дома, а выпускники сельских школ преимущественно поселяются в общежитии.

Таким образом, полученные данные об особенностях мотивации профессионального выбора студентов первого курса Сумского государственного педагогического университета имени А. С. Макаренко демонстрируют весьма сходные тенденции для респондентов всех специальностей, однако при наличии определенных особенностей по гендерному принципу, в связи с коммерческой или госбюджетной основой обучения и условий получения среднего образования. Это, с одной стороны, делает возможным разработку единой стратегии в организации учебного процесса и к оказанию практической психологической помощи в облегчении адаптационных процессов, и в то же показывает необходимость дифференцированного подхода в решении конкретных проблем.

Литература

1. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психология высшей школы. Минск : Харвест. 2006. 416с.
2. Кулагина И.Ю., В. Н. Колюцкий Возрастная психология: Полный жизненный цикл развития человека. М.: ТЦ "Сфера", 2001. – 464с
3. Подоляк Л. Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи. К., : "Філ-студія". 2006. 320 с.
4. Психология человека от рождения до смерти / под. ред.. А. А. Реана. СПб. : Еврознак. 2006. 651 с.
5. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія. К. : Академвидав, 2009. 359 с.

PRZEMYSŁ I ROLNICTWO

Бараболя О.В., к. с. г. н., доцент кафедри рослинництва
Ласло О.О. к. с. г. н., доцент кафедри землеробства і агрохімії
Полтавська державна аграрна академія

ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ХЛІБА ЗА РАХУНОК КОМПОЗИЦІЙНИХ СУМІШЕЙ

Підприємства, що виробляють хліб, пропонують широкий асортимент виробів, який відрізняється використанням різноманітної сировини для задоволення різних фізіологічних потреб людей, енергетичною і харчовою цінністю, смаковими властивостями, вагою упакуванням тощо[2].

Різні потреби споживачів (дохід, уподобання, обмеження вживання різних видів хліба, доступність у місцях продажу) диктують виробникам напрями формування асортиментної політики.

Хліб – харчовий продукт номер один, основа харчування. У хліба є унікальна особливість, якої не має в інших продуктів, - неприїданність. Хліб володіє постійною засвоюваністю, яка не зменшується протягом щоденного споживання [1].

Хліб значною мірою покриває добову потребу організму в вітамінах. Після випікання хліба вітаміни зберігаються.

У світовій практиці збагачення хлібобулочних виробів вітамінами та покращення їхньої якості відбувається за рахунок вітамінів та поліпшувачів тіста. Тому для отримання безпечного та якісного хліба є важливим аспектом необхідність розробки сортів хліба з додаванням компонентів більш багатими на вітаміни та які покращують якість хлібобулочних виробів за допомогою натуральної сировини. Такі дослідження проводились в лабораторії якості зерна Полтавської державної аграрної академії. Вміст вітамінів та поживних речовин в кукурудзяному, гречаному борошні доповнює хліб пшеничний тими мікроелементами яких не має в пшеничному борошні. Тому одним з

пріоритетних завдань для науки та промисловості є створення та розширення асортименту хлібобулочних виробів з новими наприклад, оздоровчими, лікувально-профілактичними властивостями, які відповідали б сучасним вимогам харчування.

Одним з найбільш проблемних місць є створення раціональної рецептури хліба, яка б задовольнила споживача за органолептичними характеристиками та за параметрами харчової цінності.

Проаналізувавши інформаційні джерела можна сказати, що використання різноманітних добавок має декілька напрямів: надають визначеного аромату хліба; надають необхідні властивості для здоров'я людини. 4 Незначна частина загального обсягу виробництва хліба припадає на продукцію функціонального, дієтичного та спеціального призначення. Широко використовують альтернативні види борошна для виробів дієтичного призначення, зокрема гречане, рисове, кукурудзяне тощо. Вплив комбінування різних видів борошна на споживчі властивості хліба присвячено багато праць, проте досить багато композицій борошна ще не вивчено, що спонукає до виконання досліджень у цьому напрямку[2].

Література

1. Жемела Г.П. Технологія зберігання і переробки продукції рослинництва /Г.П. Жемела, В.І. Шемавн'ов, О.М. Олексюк./ 2003. – Полтава – 420 с.
2. Калашник О.В. Обґрунтування використання двокомпонентних сумішей для виготовлення хліба пшеничного./ О. В. Калашник, О. В. Бараболя, О. С. Михайлова, С. В. Писаренко, О. П. Юдичева, С. Е. Мороз, Г. О. Бірта, А. С. Ткаченко, О. В. Кириченко, Н. В. Гнітій/ Технологічний аудит та резерви виробництва.- №4/3(42), 2018. 41 - 49с.

NAUKI PEDAGOGICZNE

Греб М.М., д.пед.наук, професор,
завідувач кафедри української мови та славістики
Бердянський державний педагогічний університет

**РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТУ ПІД ЧАС
ВИВЧЕННЯ СЛОВОТВОРУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Модернізація української освіти, упровадження в ній нових парадигм і трансформацій зумовлює глибоке осмислення й урахування здобутків науковців і практиків у викладанні української мови в закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО).

Посібники, підручники з української мови не забезпечують достатньою мірою вчителя необхідним дидактичним матеріалом, містять обмаль культурологічної інформації, відомостей з історії та культури українського народу, що не сприяє формуванню в учнів етнолінгводидактичної культури. Педагог має якнайретельніше поставитися до добору дидактичного матеріалу, про що слушно зауважує Н Бондаренко: «Культурологічний / соціокультурний блок програм дає змогу уникнути випадковості й безсистемності в доборі дидактичного матеріалу, які мали місце в традиційній системі навчання мови, спрямувати процес збагачення мовлення учнів на задоволення потреб їхнього мовленнєвого розвитку» [1, с.10].

Тому пропонуємо вчителеві до кожного розділу мовознавства добирати або самостійно укладати вправи, які б сприяли розвитку етнолінгводидактичної культури учнів. У лінгводидактиці існує поняття *комплекс вправ* стосовно конкретного мовного або мовленнєвого матеріалу (комплекс вправ на засвоєння основних розділів мовознавства, уживання слів залежно від стилю мовлення тощо). Вправи можуть бути у вигляді тестів, алгоритмів, виконуватися на комп'ютері, зошитах з текстовою основою.

У практиці навчання словотвору вправи прийнято поділяти на підготовчі, вступні, тренувальні та завершальні.

Підготовчі вправи спрямовані на закріплення опорних знань, потрібних для кращого сприймання нового матеріалу. Вступні проводяться після ознайомлення учнів із новим матеріалом для осмислення засвоєної навчальної інформації. Призначення тренувальних вправ полягає в тому, щоб закріпити у школярів мовні вміння й навички. Відповідно до характеру завдань розрізняють вправи за зразком, за інструкцією, за завданням, порівняльного характеру, на конструювання і моделювання мовних одиниць, заміну одних форм чи конструкцій іншими. До завершальних вправ належать проблемні завдання та різні види творчих робіт, що пов'язані з творчою уявою й розраховані на варіативність та індивідуальність виконання. Нарешті контрольні вправи проводяться для перевірки знань, умінь і навичок [3].

На думку О. Горошкіної, комунікативно-діяльнісний, функційно-стилістичний підходи передбачають, щоб усі вивчені мовні, одиниці реалізувалися в мовленні. Якщо ж активізація конкретної мовної одиниці відбуватиметься у вправах, відділених від природного дискурсу, то це не забезпечить усвідомленого засвоєння. Вихід дослідниці вбачає в інтеграції процесу цілеспрямованої активізації мовного матеріалу й мовленнєвої практики, надання вправам креативно-мовленнєвої спрямованості. З огляду на це автор провідними вважає такі типи вправ: *аналітичні*, пов'язані з аналізом текстового матеріалу; *асоціативні*, що спонукають учнів до виявлення емоційно-почуттєвого ставлення до тексту й навчального матеріалу, що досліджувався на його тлі; *когнітивно-розвивальні*, що складаються на основі тексту з фоновим національним компонентом таким чином, щоб поряд з удосконаленням знань, умінь і навичок школярів забезпечити одночасно формування української мовної картини світу, соціокультурної компетенції; *креативно-дослідницькі*, що передбачають залучення здобувачів освіти до творчості через пошук, шляхом створення й розв'язання проблемних ситуацій, спрямовані на формування інтелектуально-креативних якостей учнів: мовного

чуття, дару слова, мислення, культури мовлення, уваги, спостережливості тощо [2, с.77].

Належно оцінивши кожну з поданих класифікацій, відзначимо, що методично виправданим є комбінування різних типів вправ, оскільки акти рецесії, репродукування й продукування тісно пов'язані між собою, тому й застосування одних видів вправ автоматично припускати використання й усіх інших. До того ж у теорії та практиці навчання популярним є твердження про те, що доцільно “розрізняти загальну систему вправ для навчання мови та систему вправ для оволодіння окремими мовними і мовленнєвими вміннями та навичками, з-поміж яких – окремі підсистеми вправ та групи вправ”, функціонує також поняття комплекс вправ щодо конкретного мовного або мовленнєвого матеріалу.

Сукупність різних за характером вправ до окремої теми, розміщених у порядку наростання труднощів, становить систему вправ з певного розділу мови. Означена система, на думку О. Кучерук, має відповідати таким критеріям: *цілеспрямованість* – система вправ має бути зорієнтована на реалізацію заданих цілей; *тематичність* – має враховувати змістові особливості теми; *самодостатність* – наявність завдань на опрацювання всіх тематичних понять, фактів і необхідних способів діяльності з ними, що надає системі вправ цілком самостійного значення для досягнення учнями запроєктованих результатів; *різномісність* вправ і поступове наростання труднощів – має містити завдання різного характеру – за зразком, за аналогією, репродуктивні, конструктивні, творчі, дослідницькі, що передбачають різні способи діяльності; *взаємозалежність* вправ – від підготовчих до основних, а від них до творчих, дослідницьких; *психовідповідність* – система вправ має бути орієнтована на розвиток різних видів мислення, пам'яті, когнітивних стилів, враховувати психологічні типи учнів [3, с.33].

Добираючи вправи, як зазначають М. Пентиліук, С. Омельчук, необхідно враховувати не тільки зміст матеріалу, що вивчається, але й характер та форму виконання завдань (усна, письмова), сполучення вправ, послідовність за

ступенем складності (від простих до складних). Крім того, важливо добирати такі вправи, які дозволяють забезпечувати застосування на практиці здобутих теоретичних знань. Робота над засвоєнням теоретичного матеріалу обов'язково має завершуватися мовленнєвою практикою.

Під час розроблення практичних завдань із застосуванням електронних дидактичних засобів ми послуговувались класифікацією вправ, запропонованою М. Пентилюк [5], яка наголошує на розмежуванні таких понять як навчально-мовленнєві і комунікативні завдання, звертаючи при цьому увагу на комунікативну основу навчання мовлення.

Комунікативні завдання сприяють збагаченню словникового запасу, розвитку культури мовлення, формуванню думок (внутрішнього мовлення), умінню комунікативно виправдано користуватися засобами мови в різноманітних життєвих ситуаціях. До таких завдань відносять – ігрові, ситуаційні, проблемні завдання, проекти тощо, завдяки яким учні розвивають свої комунікативні уміння й навички, які сприяють розвитку соціокультурної компетентності, внаслідок чого здобувачі освіти постійно перебувають у процесі взаємодії з однокласниками й вчителем, учаться допомагати, адекватно сприймати критику. Під час вивчення теми «Словотвір» нами розроблено систему вправ, завдяки якій школярі мають змогу ознайомитися зі способами творення географічних назв Запорізької області. Наприклад, ми пропонуємо виділити морфеми і вказати спосіб творення таких географічних назв: *Приазовське, Чистопілля, Енергодар, Новопетрівка, Мала Білозерка, Затишшя, Новоукраїнка, Токмак, Гуляйполе, Розділля, Надеждине, Різдвянка, Данило-Іванівка, Юр'ївка, Розівка, Данило-Іванівка, Кам'янка-Дніпровська, Високе*. Такі завдання сприяють посиленню мотивації вивчення словотвору, підвищують рівень засвоєння знань.

Отже, використання соціокультурного компоненту у процесі засвоєння словотвірної системи української мови учнями ЗЗСО – актуальна проблема, адже більшість здобувачів освіти мають поверхові знання з нашого минулого, не зовсім чітко орієнтуються в соціумі. Як показує практика, розвиткові

комунікативного мовлення учнів допомагатимуть такі зразки вправ, текстів, завдань, які водночас матимуть високий навчально-виховний потенціал.

Література

1. Бондаренко Н. Проблеми словникової роботи на уроках української мови та шляхи їх розв'язання. *Українська мова і література в школі*. Київ, 2005. № 8. С. 10-13.

2. Горошкіна О. Підручник як засіб формування соціокультурної компетенції учнів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Луганськ, 2010. № 22. Ч II. С. 183–189.

3. Кучерук О. Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови : Навчальний посібник. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 182 с.

4. Кучерук О. Соціокультурний розвиток учнів як лінгвометодична проблема. *Українська мова і література в школі*. Київ, 2014. №2 (112). С. 2–7.

5. Пентилюк М. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики. Київ : Ленвіт, 2011. 256 с.

Тищенко В. О., аспірант

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

РОЗВИТОК ДИДАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасний контекст вищої освіти і динаміка процесів модернізації в системі діяльності закладу вищої освіти потребує значних змін в організації дидактичного процесу. Запровадження нових пріоритетних цілей і завдань, активних форм роботи, перехід від репродуктивних методів діяльності в організації дидактичного процесу до індивідуально-творчих, посилення інноваційних процесів у вищій школі потребують змін у професійній діяльності викладачів закладів вищої освіти, їхнього рівня професійно-педагогічної компетентності. Таким чином, актуалізується проблема формування дидактичної компетентності – складника спеціальної (фахової), узагальненої, комплексної характеристики рівня професіоналізму.

Наукові роботи, присвячені проблемі вивчення дидактичної компетентності викладача вищої школи та її структурних компонентів – нечисленні. Переважно, вони не виходять за рамки вузької спеціалізації, власне методичної компетентності. Тому, слід зазначити, що «дидактична компетентність» є відносно новим соціально-психологічним терміном та обговорюється на науково-практичних конференціях різних рівнів.

У визначеннях змісту поняття «дидактична компетентність» простежуються різноманітні варіанти. На думку В. Гриньова [2, с. 14], дидактична компетентність учителя виявляється через дидактичні уміння, базовані на теоретичних знаннях і спрямовані на вирішення педагогічних завдань.

У дослідженні О. Храмової конкретизується поняття дидактичної компетентності викладача таким чином: «професійно-особистісна

характеристика, що дозволяє ефективно орієнтуватися у галузі навчання і виховання, вирішувати педагогічні завдання, структурувати наукові (теоретичні) і практичні знання з метою створення умов найкращого вирішення дидактичних завдань» [4, с. 52].

Дидактична компетентність викладача закладу вищої освіти – це складова, ключова частина професійно педагогічної компетентності як узагальненої комплексної характеристики рівня професіоналізму [1].

Дидактична компетентність проявляється у готовності викладача ефективно організувати навчальний процес, використовуючи значущий дидактичний потенціал, у здатності до творчого перетворення і збільшення знань у галузі дидактики вищої школи, з метою організації та створення ефективного процесу навчання.

Розглядаючи структуру дидактичної компетентності викладача закладу вищої освіти та враховуючи специфіку діяльності викладача вищої школи можна виокремити такі її компоненти: мотиваційно-ціннісний, конструктивно-проектувальний, практико-перетворювальний, рефлексивно-оцінний.

Цілеспрямований, взаємообумовлений розвиток чотирьох зазначених компонентів визначає послідовність дій, що здійснює викладач, та створює бачення загалом освітнього процесу у вищій школі.

Таким чином, дидактична компетентність є складною, динамічною складовою професійно-педагогічної компетентності викладача закладу вищої освіти, що вимагає постійної готовності до вдосконалення, коригування знань, умінь і навичок. Чим багатший та різноманітніший прояв кожного компонента у структурі діяльності викладача, тим більше наповнена ця діяльність дидактичним змістом, ціннісним змістом, тим вище рівень дидактичної компетентності викладача.

Дослідник Л. Тархан [3] зазначає, що провідними засобами розвитку дидактичної компетентності педагога виступають сучасні особистісно та компетентісно орієнтовані педагогічні технології, реалізація потенційних можливостей педагогічної практики, стажування. Інструментом розвитку

дидактичної компетентності педагога є дидактичне консультування. Дидактична компетентність педагога досягається також у результаті індивідуалізації дидактичної підготовки майбутнього вчителя до професійної діяльності. Бажаний результат досягається в умовах реалізації контекстного підходу, особистісного включення студента до дидактичної діяльності і його продуктивної дидактичної взаємодії з викладачем. У своєму становленні майбутній педагог послідовно досягає репродуктивного, евристичного і креативного рівня дидактичної компетентності.

Таким чином, дидактична компетентність педагога є складноструктурованим, поліфункціональним, різнорівневим, динамічним соціально-психологічним феноменом, що вимагає розвитку у системі безперервної професійно-педагогічної освіти. Здійснюючи аналіз науково-педагогічної літератури можна стверджувати, що поняття «дидактична компетентність» не чітко схарактеризовано у вітчизняній літературі, тому й потребує подальшого ретельнішого вивчення. Розглянута проблема є актуальною і нині невирішеною.

Література:

1. Горычева С. Н., Певзнер М. С., Слостенин В. А. и др. Педагогическое консультирование: учебное пособие для студ. высших учебных заведений. Москва: Академия, 2006. 320 с.
2. Гриньов В. Й. Формування дидактичної культури майбутнього вчителя: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2003. 21 с.
3. Тархан Л. З. Дидактическая компетентность инженера-педагога: теоретические и методические аспекты: монография. Симферополь: Крымиздатпедгиз, 2008. 424 с.
4. Храмова Е. В. К вопросу развития дидактической компетентности преподавателя ВУЗа. Вестник Новгородского государственного университета. Великий Новгород. 2010. С. 51–54.

Заїка О.Я., к.п.н., старший викладач кафедри
теорії і методики дошкільної освіти
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

АКТИВІЗАЦІЯ ТВОРЧИХ ВИЯВІВ У МИСТЕЦТВІ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Одним із стратегічних напрямків оновлення сучасної освіти є орієнтація вищої педагогічної школи на створення умов для формування творчої особистості майбутнього педагога, реалізації його задатків і можливостей в освітньому процесі ЗВО.

Активність є умовою реалізації тих можливостей, якими володіє особистість. Концертно-виконавська діяльність містить потужний потенціал впливу на розвиток особистості, виступає одним з ефективних засобів розвитку художньо-творчих здібностей майбутніх педагогів. Творча активність знаходить своє виявлення в особистісній інтерпретації змісту твору, схильності суб'єкта до ідентифікації з художніми образами, до «входження» у систему мислення різних за стилем авторів.

На теоретично-пошуковому етапі дослідження, який мав на меті розширення знань студентів з мистецтва, зокрема усвідомлення його стильового й жанрового розмаїття, впроваджується спеціально розроблений курс «Традиції музичного виконавства». Засобами включення студента в процес пошуку естетичних знань є проблемні запитання на лекціях, система самостійної роботи з питань історії та теорії мистецтва, естетичного виховання, дослідницькі завдання в навчальній, позааудиторній діяльності студентів.

Активізація творчої діяльності студентів на перетворювальному етапі досягається шляхом застосування евристичних методів навчання, зокрема постановкою і вирішенням проблемних питань на лекціях, семінарських

заняттях; залученням студентів до виконання самостійних робіт з елементами вирішення проблем щодо кращих варіантів інтерпретації музики, а також завдань дослідницького характеру з питань історії та теорії мистецтва, виконавства, естетичного виховання учнів. Особливістю цього етапу роботи є виконання студентами творчих завдань педагогічного характеру – вибір музичного репертуару, складання програм концертів для дітей, учнів з використанням прослуханої музики, орієнтованих на різну слухацьку аудиторію.

На етапі закріплення отриманої художньої інформації, пізнання студентами своєї внутрішньої сутності, самоосмислення, самопізнання, самовдосконалення на основі отриманих художніх вражень студенти розширюють власні репертуарні відомості, засвоюють критерії вибору музичного матеріалу для роботи з дошкільниками, учнями різних вікових категорій.

На цьому етапі приділяється увага розвитку в майбутніх педагогів психологічної стійкості в умовах публічної концертно-виконавської діяльності. Широкого використання набувають різноманітні тренінги (на подолання страху, збереження витривалості, творчого самопочуття в прилюдній діяльності), різні види репетицій, де студенти випробовують себе від фрагментарного виконання кожного твору до цілісного відтворення концертної програми.

Виступи публічного характеру за умови правильної організації, цілеспрямованості й підготовленості можуть стати основою для формування у майбутніх вчителів одного з важливих компонентів педагогічного спілкування – уміння свідомо регулювати власний емоційний стан, управляти творчим самопочуттям [1; с. 61].

Із студентами організовуються творчі зустрічі-концерти, концерти-інтерв'ю. Основні запитання «інтерв'ю» ведучого доповнюються запитаннями слухачів.

Позааудиторні форми роботи зі студентами включають підготовку різних за жанром концертів, організацію зустрічей з письменниками, поетами, вечори поезії, літературно-музичні салони.

Активізація художньо-пошукової і практично-творчої роботи відбувається шляхом застосування таких форм, як індивідуально-творчі бесіди з викладачем, групові міні-обговорення питань виконавської інтерпретації художніх творів, створення ситуацій художнього вибору.

Отже, активізація творчих проявів в мистецтві як умова розвитку художньо-творчих здібностей майбутніх педагогів забезпечується у процесі мистецької діяльності, досягається вибором змісту освіти евристичними методами навчання, опорою на принципи педагогіки співпраці.

Література:

1. Падалка Г. М. Музична педагогіка : курс лекцій з актуальних проблем викладання музичних дисциплін в системі педагогічної освіти [Текст] / Г. М. Падалка ; за ред. В. Г. Бутенка ; АПН України ; Український державний педагогічний університет ; Херсонський держ. пед. ун-т. – Херсон : ХДПУ, 1995. - 104 с.

Даниленко О. Б., к.п.н., завідувач кафедри
навігації і управління судном
*Дунайський інститут Національного університету
«Одеська морська академія»*

ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПІДГОТОВКИ У МОРСЬКОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

З'ясування сутності, структури і змісту готовності майбутніх судноводіїв до професійної діяльності передбачає врахування особливостей здобуття ними спеціальності у системі неперервної професійної підготовки у вищих морських навчальних закладах. Йдеться про *два рівні освіти – перший (бакалаврський) і другий (магістерський)*. Ці рівні регулюються Національною рамкою кваліфікацій [1].

За результатами підготовки студентів за спеціальністю 271 «Річковий та морський транспорт» наявність *першого (бакалаврського) рівня* вищої освіти галузі знань 27 «Транспорт», спеціалізація «Навігація і управління морськими суднами» майбутні судноводії можуть обіймати посаду *помічника капітана*. Для того, щоб обіймати інші, більш високі посади – *старшого помічника капітана* та *капітана*, майбутнім судноводіям потрібно здобути другий (магістерський) рівень вищої освіти галузі знань 27 «Транспорт» спеціальності 271 «Річковий та морський транспорт» (спеціалізація «Навігація і управління морськими суднами» або спеціалізація «Судноводіння»).

Відповідно до класифікатора професій [2] *перший (бакалаврський) рівень* вищої освіти дозволяє майбутнім судноводіям *обіймати посади капітана у на морських суднах валовою місткістю від 500 і більше у малому плаванні*, за умови періодичного підвищення кваліфікації, наявності *диплому капітана малого плавання* або *штурмана далекого плавання* і диплома оператора ГМЗЛБ (Глобальної морської системи зв'язку у разі лиха та для забезпечення безпеки),

а також стажу плавання на посаді старшого помічника капітана суден валової місткості 500 і більше в малому або далекому плаванні – не менше 1 року.

Для того, щоб обіймати посади *капітана на морських суднах валовою місткістю від 500 і більше у прибережному плаванні* потрібно дотриматися тих самих умов, але мати стаж плавання не менше 1 року на посаді старшого помічника капітана суден валової місткості 500 і більше в будь-якому плаванні.

Відповідно до Положення про звання осіб командного складу морських суден та порядок їх присвоєння [3] перший (бакалаврський) рівень вищої освіти дозволяє майбутнім судноводіям отримати звання *штурмана, штурмана далекого плавання, капітана прибережного плавання та капітана малого плавання*. Однак при цьому потрібно дотриматися й інших додаткових умов (мати диплом оператора ГМЗЛБ загальний, стаж плавання на морських самохідних суднах від 12 до 24 місяців відповідно).

Другий (магістерський) рівень вищої освіти галузі знань 27 «Транспорт» спеціальності 271 «Річковий та морський транспорт» (спеціалізація «Навігація і управління морськими суднами» або спеціалізація «Судноводіння») відповідно до вимог Положення про звання осіб командного складу морських суден та порядок їх присвоєння дозволяє майбутнім судноводіям отримати звання *капітана далекого плавання* (за умови наявності диплома штурмана далекого плавання, диплома оператора ГМЗЛБ, а також стажу плавання не менш як 18 місяців на посаді старшого помічника капітана на морських суднах валовою місткістю 500 одиниць і більше в далекому плаванні). Однак, навчальний план підготовки судноводіїв за спеціальністю 271 «Річковий та морський транспорт» за *другим (магістерським) рівнем* вищої освіти галузі знань 27 «Транспорт», спеціалізація «Управління судновими технічними системами та комплексами» передбачає лише 10 тижнів (2,5 місяці) плавальної практики.

Отже, визначення переліку посад, які можуть обіймати випускники МЗВО сприятиме визначенню сутності, структури і характеристиці змісту *готовності* майбутніх судноводіїв до професійної діяльності. Поруч з цим поняттям часто використовуються й інші поняття, що позначають результат

підготовки фахівця у ЗВО, зокрема «підготовленість», «компетентність», «кваліфікація», «майстерність», «вправність», «професіоналізм». У дослідженні ми дотримуємося думки науковців, які вважають, що поняття «готовність» є родовим, універсальним і похідним від слова «підготовка», а всі інші відображають лише часткові смисли і значення явища, що характеризується як готовність людини.

Так, зокрема, «підготовленість» характеризує будь-який результат процесу підготовки (керованого або випадкового) і стосується лише окремих напрямів діяльності. Наприклад, теоретична підготовленість, практична підготовленість, методична підготовленість тощо. У зв'язку з цим не слід ототожнювати «готовність» і «підготовленість», оскільки не будь-який результат підготовки (підготовленість) може відповідати сутності поняття «готовність». При цьому треба зазначити, що в окремих випадках співпадіння можливі.

Щодо поняття «компетентність», то вона є лише певною (аспектною) характеристикою готовності і відображає рівень професійних знань, умінь, навичок і професійних особистісних властивостей, а також ступінь їх актуалізації в конкретній діяльності [4].

«Кваліфікація» характеризується відповідністю знань, умінь, навичок вимогам конкретної професії. Поняття «кваліфікація» визначено в Міжнародній стандартній класифікації професій – 2008 як «здатність працівника виконувати конкретні завдання та обов'язки в рамках конкретної роботи» [5].

Отже, досить широкий спектр понять, близьких за значеннями до поняття «професійна готовність», відображає поліаспектність цього явища. Однак у дослідженні ми опираємося на думку науковців про те, що поняття «готовність» є родовим, універсальним і похідним від слова «підготовка», а всі інші поняття відображають лише часткові смисли і значення готовності фахівця до професійної діяльності.

Література

1. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341 [Ел. ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>
2. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників. ВИПУСК 67 «Водний транспорт» Наказ Міністерства транспорту України 10.12.2001 № 863 Із змінами і доповненнями від 20.08.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0863361-01>
3. Про затвердження Положення про звання осіб командного складу морських суден та порядок їх присвоєння : Наказ Міністерства інфраструктури України 07.08.2013 № 567. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1466-13> (дата звернення: 13.05.2018)
4. Антонюк Л. Л., Василькова Н. В., Ільницький Д. О., Кулага І. В., Турчанінова В. Є. Компетентнісний підхід у вищій освіті: світовий досвід. Київ : КНЕУ, 2016. 66 с.
5. International Standard Classification Of Occupations ISCO-08. International Labour Organization, 2012: URL: <http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/isco/index.htm>

Сліпенко В.О., аспірант кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
*Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини*

КЛАСИФІКАЦІЯ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ, СПРЯМОВАНИХ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНІХ ШКІЛ США

Ще в 90-х роках минулого століття в США було поставлено питання про встановлення зв'язків між школою і виробництвом. Школа стала більше орієнтуватися на реальний світ, приділяти більше уваги зв'язкам з місцевим співтовариством, здійснювати цілеспрямовану підготовку учнів, пов'язану з вибором професії. Відтак, американська педагогічна спільнота прийшла на допомогу уряду та стала приділяти велику увагу співпраці з бізнес-структурами та різноманітним освітнім програмам, що навчають підприємництву підростаючого покоління.

Приміром стимулювання розвитку підприємницької компетентності є всесвітньо визнані програми «Досягнення молоді» («*Буть підприємливим*» (JA Be Entrepreneurial), «*Бізнес містечко*» (JA BizTown), «*Кар'єрний успіх*» (JA Career Success), «*Економіка для успіху*» (JA Economics for Success), «*Досліджуючи економіку*» (JA Exploring Economics), «*Фінансовий парк*» (JA Finance Park), «*Глобальний ринок*» (JA Global Marketplace), «*Це мій бізнес*» (JA It's My Business!), «*Більше ніж кошти*» (JA More than Money), «*Робоча тінь*» (JA Job Shadow) спрямовані на те, щоб кожен школяр мав фундаментальне розуміння сутності системи вільного підприємництва, а також практичні навички підприємницької діяльності, та демонструють школярам, як їхні знання в галузі бізнесу можуть стати основою соціального і фінансового благополуччя при наявності бажання вчитися [4].

Прикладом навчальних програм, що реалізуються у позашкільній діяльності є «Справи після школи» (After School Matter) – некомерційна організація для підлітків, що забезпечує учнів або членів клубу програмами за такими змістовими галузями: мистецтво (танці, вокал, фотографування, малювання, приготування страв); спорт (бойове мистецтво, ремонтування велосипеда, рятувальна служба); технологій та комунікації (комп’ютерне програмування, соціальні мережі, редагування відео, публічні виступи); наука (інженерія, математика, архітектура, екологія). Основна місія, даної програми, надати можливість дітям у Чиказьких закладах середньої освіти, вивчати, розвивати та реалізувати свої таланти та формувати власну підприємницьку компетентність [1].

Варто теж виокремити «Університетську стипендійну програму» (Collegiate Scholars Program), що триває три роки та запропонована Чиказьким університетом для підготовки талановитих учнів середніх шкіл до реалізації себе в майбутньому. Програма «Університетські стипендії» була заснована у 2003 році як трирічна, метою якої є підготовка обдарованих учнів 10-12 класів Чиказьких державних шкіл для вступу в провідні коледжі та університети США. Тепер, це навчальна програма, що містить не тільки математичні курси, але й економіко-соціальну спрямованість. Навчає учнів викладацький склад університету, зокрема професор Уейверлі Дейч (Waverly Deutsch), що проводить лекції з основ підприємництва, де учні отримують реальний доступ не тільки до ведення бізнесу, але і спрямовані на готовність до вступу у коледж, розвиток лідерства, розуміння культури та участі в громадському житті штату [2].

Навчання підприємництву за програмою «Створення підприємницьких можливостей у Ефінгемі штату Іллінойс» (Effingham CEO (Creating Entrepreneurial Opportunities) спрямовано на підготовку молоді до започаткування та ведення малого бізнесу, виховує їх відповідальними підприємцями, а також розвиває їх економічне мислення. Програма CEO – це реальний досвід навчання з можливістю ризикувати, управляти результатами та

вчитися на основі помилок, де учні спроможні аналізувати такі поняття, як: попит та пропозиція, аналіз витрат, вигоди, конкурентна перевага та визначати можливості щодо підприємницької діяльності [3].

Варіантом підтримки американської педагогічної спільноти, що формує підприємницьку компетентність учнівської молоді США є «Програма економіки Америки» (The EconomicsAmerica Program) комплексна, стандартизована програма Національної ради з економічної освіти (the National Council on Economic Education (NCEE)) та її мережею асоційованих державних рад і університетських центрів для розвитку шкільної економічної освіти), що допомагає школам та шкільним округам встановлювати стандарти, навчати вчителів, розробляти навчальні програми та оцінювати їх результати, щоб кожен випускник школи оволодів принаймні, базовим рівнем підприємницької грамотності.

Отже зазначимо, що розвиток підприємницької компетентності в освітньому процесі американських шкіл допомагає учням стати гнучкими, впевненими в собі, незалежними, вміти приймати грамотні рішення, планувати, творчо підходити до справи, вирішувати бізнес-проблеми, взаємодіяти з партнерами, набути соціальні навички, знання про бізнес, краще пізнати себе і навчитися керівництву. Для знайомства школярів з основами підприємництва у середніх школах США впроваджені різноманітні освітні програми, що засновані на реальній підприємницькій діяльності або її моделюванні.

Література

1. After School Matter Retrieved 11 July, 2018 <https://www.afterschoolmatters.org/>
2. Collegiate Scholars Program Retrieved 12 August, 2018 <http://collegiatescholars.uchicago.edu/>
3. Effingham CEO (Creating Entrepreneurial Opportunities) Retrieved 12 August, 2018 <http://www.effinghamceo.com/>
4. Junior Achievement Programs Retrieved 27 February, 2019 from <https://www.juniorachievement.org/web/ja-usa/ja-programs>

Пугач С. С., к.ю.н., доцент кафедра правового
регулювання економіки і правознавства
*Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Тернопільського національного економічного університету*

ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРІВ З ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ

Значні соціально-економічні зміни у нашій державі, пов'язані з процесами інтеграції з ЕС, обумовили актуальність проблеми формування правової компетентності у магістрів з обліку та оподаткування, фахова діяльність яких потребує законодавчо обґрунтованих підходів до аналізу та прийняття рішень у соціально-політичній і професійній діяльності, виховання соціальної та професійної мобільності.

При дослідженні проблем формування правової компетентності магістрів з обліку та оподаткування були проаналізовані наукові праці Е. Бражника, І. Зязюна, М. Князяна, В. Кременя, О. Проценко, С. Сисоєвої, М. Туркіної та інших. Науковці вважають, що зміст освіти є науково обґрунтованою системою навчального матеріалу зі супроводом відповідного методичного забезпечення, у якому повинні враховуватися особливості та рівень підготовки майбутніх фахівців.

Важливим етапом формування правової компетентності майбутніх фахівців з обліку та оподаткування є розвиток цієї компетентності на етапі підготовки магістрів. Особливостями фахової підготовки саме на даному етапі є те, що відповідно до Національної рамки кваліфікацій передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю, загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності [1, с. 6].

Аналіз організації навчання в магістратурі показав, що воно потребує організації науково-дослідної роботи студентів. Адже, саме на цьому етапі в процесі роботи над випусковою кваліфікаційною роботою магістри отримують реальні наукові результати паралельно з фаховою підготовкою. Процес навчання в магістратурі визначається єдністю трьох завдань: освітнього (набуття необхідних для майбутньої професійної діяльності знань, умінь та навичок), наукового (набуття навичок дослідницької діяльності) та професійного (підготовка до виконання професійних обов'язків), що прописано в освітніх стандартах та освітньо-професійних програмах підготовки.

В цьому контексті важливими є результати досліджень О. Проценко, який розглянув нормативно-правове забезпечення інституту магістратури в Україні й охарактеризував фахівця-магістра, як людину яка повинна володіти поглибленими знаннями з обраної спеціальності, вміннями інноваційного характеру, навичками науково-дослідної (творчої) роботи, набути певний досвід застосування набутих знань і вміти продукувати елементи нових знань для вирішення завдань у відповідній сфері професійної діяльності [2, с. 8].

Тому на етапі підготовки магістрів вважаємо за доцільне зробити наголос на науковій та творчій діяльності студентів в процесі розвитку правової компетентності. Попередній аналіз результатів опитування студентів магістратури показав, що вони надають перевагу не опрацюванню системи знань, а розвитку тих якостей, які дозволять їм навчатися упродовж усієї фахової діяльності, орієнтуватися у сучасному економічному середовищі, що постійно змінюється.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 37–38. ст. 2004. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page2> (дата звернення: 14.04.2019).
2. Проценко О. Б. Нормативно-правове забезпечення інституту магістратури в Україні. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pptp/2012_5/Procenko.pdf (дата звернення: 14.04.2019).

Луценко О.І., асистент кафедри теорії і методики
Викладання природничих дисциплін
Кудлай А.В., студентка 4-го курсу
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНЯ СОМАТИЧНОГО ЗДОРОВ'Я У СТУДЕНТІВ З РІВНЕМ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ

Сучасний прогрес науки і техніки сприяє зміні співвідношення в повсякденній навчальній та трудовій діяльності, розумовій та фізичній праці людини. Найбільш явно це можна побачити в освітньому процесі школярів, студентів, педагогів [1]. В освітньому процесі збільшується сумарний обсяг навчального навантаження. Окрім цього ускладнюється зміст навчальних програм, що веде до істотного збільшення самостійної роботи студентів. Вище зазначене, в свою чергу, сприяє скороченню рухової активності майже в половину. Ряд проведених досліджень в даний час вказують на те, що основна маса студентів, практично близько 50% студентів закладів освіти, мають відхилення в стані здоров'я [2, 3]. Існуючий обсяг рухової активності школярів та студентів не дає можливості повноцінного розвитку і функціонування організму.

Тому перед нами постала проблема вивчення взаємозв'язку рівня соматичного здоров'я студентів з їх реальною руховою активністю.

Для вивчення поставленої нами задачі ми сформувавши дві групи до яких входили студенти ті що відносились до основної медичної групи з фізичного виховання (ОМГ) та медична група (СМГ) У дослідженні використовували опитування у вигляді анкетування, яке дозволило дізнатися думку дівчат і юнаків про свою рухової активності. Дані, отримані в результаті анкетування, були оброблені статистичним методом визначення показників відносної частки. Він передбачає проведення аналізу результатів дослідження з метою

визначення процентного співвідношення між частинами і цілим. Для розрахунку використовується наступна формула:

$$P_{\%} = \frac{m}{n} \times 100\% ,$$

де, $P_{\%}$ - показник відносної долі відсотка;

m – число респондентів, які обрали той чи інший варіант відповіді;

n – кількість вибірки.

Результати проведеного дослідження дозволили вивчити ставлення студентів до занять фізичною культурою у ЗВО і самостійно, оцінити суб'єктивний стан здоров'я студентів різних курсів, причини відмови від занять.

Власне рухова активність вимірювалася крокоміром Noom для системи Android, яку можна було встановити на будь-який гаджет, що був під рукою у досліджуваних. Результати анкетування представлені в таблиці 1.

Таблица 1

Результати анкетування студентів

Питання анкетування	Дівчата		Хлопці	
	ОГ	СМГ	ОГ	СМГ
1	2	3	4	5
<i>Скільки годин у тиждень Ви знаходитесь на навчанні в університеті?</i>				
- менше 30 годин	26%	8%	14%	12%
- 30-48 годин	60%	82%	72%	74%
- 48 и більше годин	14%	10%	14%	14%
<i>Скільки годин у день в середньому ви займаєтесь за межами університету?</i>				
- менше 2 годин	26%	26%	34%	46%
- 2-4 години	60%	60%	34%	32%
- більше 4 годин	14%	14%	32%	22%
<i>Скільки часу в середньому Ви витрачаєте на рух (рухаєтесь)?</i>				
- менше 1 години	4%	4%	4%	2%
- 1-2- години	16%	16%	18%	26%
- 2-3 години	30%	28%	30%	26%
- 3-5 годин	20%	34%	18%	20%
- більше 5 годин	30%	18%	30%	26%
<i>Чи займаєтесь Ви яким-небудь видом фізичних вправ (окрім фізичної культури в університеті)?</i>				
- так	24%	18%	40%	46%

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
- час від часу	50%	50%	48%	42%
- ні	26%	32%	12%	12%
<i>Який вид відпочинку Вам подобається?</i>				
- активний	22%	24%	4%	14%
- пасивний	4%	6%	74%	12%
- змішаний	74%	70%	22%	74%
<i>Як Ви вважаєте, чи є Ваша рухова активність достатньою для Вас?</i>				
- так	22%	16%	22%	28%
- скоріш за все так	40%	26%	34%	34%
- ні	10%	16%	14%	12%
- скоріш за все ні	28%	42%	14%	20%

З результатів, представлених в таблиці, можна побачити, що навчальне навантаження у опитаних студентів загалом однакова і становить 30-48 годин. Час, що витрачається на позааудиторну роботу, переважно у студентів ОМГ, СМГ склало, у здебільшого опитаних 2-4 години в день. Цікаво, що студенти СМГ рухаються більше протягом дня, ніж студенти групи ОМГ. Більшість опитаних студентів вважають за краще змішаний вид відпочинку. Хоча дівчата ОМГ перевагу віддають пасивного відпочинку. Незважаючи на все вище сказане, більшість студентів вважають, що їх рухова активність є достатньою для них. Винятком стали юнаки СМГ: 42% з опитаних вказали, що їх рухова активність скоріше не відповідає достатньою нормі. Далі з опитаних студентів випадковим чином були виділені юнаки і дівчата, які взяли участь в крокомір-дослідженнях. Дане дослідження проводилося протягом тижня. Результати представлені в таблиці 2.

Порівняння результатів показало, що рекомендована норма 10000 кроків. Рекомендована норма не була виконана ніким із представленої групи досліджуваних навіть за наявності занять з фізичного виховання. Найнижча рухова активність була у студентів СМГ. Незважаючи на заняття фізичної культури, проведені у вівторок і четвер, рухова активність дівчат і юнаків ОМГ і СМГ не піднімалася більше, ніж 10000 кроків.

Таблиця 2

Результаты крокомір - вимірювань студентів

Дні тижня	Дівчата		Хлопці	
	ОГ	СМГ	ОГ	СМГ
Понеділок	7659±768	6750±341	9607±500	8178±391
Вівторок	8189±1829	7093±398	9522±494	7951±459
Середа	6041±1059	6832±560	9689±257	9118±232
Четвер	8465±1270	7905±435	10333±309	8476±163
П'ятниця	8399±1791	6544±510	9512±256	8512±415
Субота	8855±1486	5527±502	8241±950	6241±633
Неділя	7953±1680	6105±425	8676±495	6962±276
Середнє значення за тиждень	7937±347	6700±201	8777±142	7920±94

Отримані результати ще раз підкреслюють, що активність студентів страждає, як від навчального процесу, так і від низького інтересу до фізичної культури.

1. Анікеев Д. М. Аналіз способу життя сучасної студентської молоді. Молода спортивна наука України. Збірник наукових праць з фізичної культури та спорту, 2010. Т.2 С.10-14.

2. Cline L, Gammage KL. "If You Don't Have Anything Nice to Say, Then Don't Say Anything At All": Positive Appearance-Related Commentary and Physical Activity. J Phys Act Health, 2016 Apr;13(4):366-70. doi: 10.1123/jpah.2015-0333.

3. Strohacker K, Galárraga O, Emerson J, Fricchione SR, Lohse M, Williams DM. Impact of Small Monetary Incentives on Exercise in University Students. Am J Health Behav, 2015 Nov;39(6):779-86. doi: 10.5993/AJHB.39.6.5.

Зайцева О.М., к.п.н., доцент кафедри педагогіки

та менеджменту освіти

Мичка Д.В., магістрант

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ ОРІЄНТАЦІЄЮ

Професійна орієнтація – це система економічних, медичних, психологічних, педагогічних заходів, що спрямовані на засвоєння особистістю знань про соціально-економічні й психофізіологічні умови правильного вибору професії, формування умінь аналізувати вимоги різних професій відповідно до власної психологічної структури та професійно значущих якостей, знаходити шляхи й засоби їх розвитку.

Професійна орієнтація сприяє цілеспрямованому розвитку здібностей людини, зростанню її професіоналізму, працездатності і виступає важливою частиною державної політики в сфері соціального захисту та зайнятості населення, забезпечує ефективне використання трудових здібностей людини, підвищення її соціальної та професійної мобільності, відіграє значну роль у профілактиці масового вимушеного безробіття [4].

Профорієнтаційні заходи стимулюють пошук людиною найефективніших засобів підвищення свого професійно-кваліфікаційного рівня, розвиток соціально-економічної ініціативи, інтелектуальної та трудової незалежності, дозволяють оцінити власний потенціал та розробити стратегію кар'єрного зростання. З-поміж учених-дослідників, які спрямовували науковий пошук у цьому напрямі, слід відзначити вагомий внесок праць Є.О.Клімова, В.О.Полякова, М.С.Пряжнікова, М.П. Тименка, С.М.Чистякової, С.Фукуями.

Процес управління професійною орієнтацією розглядається нами як процес двосторонній, у взаємодії суб'єкта і об'єкта, де об'єктом виступає

професійне самовизначення особистості, суб'єктом - соціальні інституції, що впливають на професійне самовизначення. Відповідно, керована система - це професійне самовизначення особистості, управлінська - соціальні інституції, що впливають на неї. Рушійною силою управління професійною орієнтацією виступає потреба особистості в досягненні заданої мети, а саме професійне самовизначення, що відповідає індивідуальним особливостям і потребі в фахівцях певної сфери економіки держави [2].

Проте, реалії сьогодення вимагають забезпечення планомірного її проведення, координації дій від державних органів, освітніх закладів різних типів та рівнів, сім'ї, громадськості й інших соціальних інституцій що причетні до її проведення, розмежування функцій між ними, безперервного і своєчасного вирішення науково практичних і організаційних питань.

Аналіз наукових розвідок окресленої проблеми засвідчує, що надзвичайно перспективним є розгляд процесу управління з позицій системного аналізу. Найбільш вагомими в зазначеному напрямі є роботи В.Г.Афанасьєва, Л.П.Беєвої, В.С.Ільїна, Ю.А.Конаржевського, В.П.Кузьміна, И.Я.Лернера, Л.И.Новікової, А.В.Петровського, Г.Н.Філонова. На думку науковців, у такий спосіб здійснюється системна організація наукових знань для вирішення практичних проблем, що стають об'єктом комплексного розгляду системного проектування, в ході якого виокремлюються підпроблеми й підцілі та забезпечується спільне узгоджене функціонування в рамках єдиної програми, яка об'єднує дії всіх соціальних інституцій [1].

Оскільки професійна орієнтація як галузь знань формується на перетині педагогіки, психології та соціології, активно залучає знання з економіки, медицини й права, здійснення системного підходу до управління професійною орієнтацією дозволяє врахувати її міждисциплінарні складові, відкриває можливість систематичного, організованого і впорядкованого розгляду й вирішення проблем. На основі такого підходу найбільш суттєво визначається провідна мета системи професійної орієнтації, її підцілі, завдання, функції, структура,

зміст, види діяльності з формування у школярів професійного самовизначення, розробляються критерії його ефективності.

Відповідно до різних видів проєктованих результатів, професійна орієнтація на всіх рівнях має свої цілі й завдання кожної підструктури та підсистеми. Загальна мета професійної орієнтації окреслює підцілі, які визначаються принципами й функціями. Підцілі, що розкриваються в завданнях, в свою чергу стають засобами досягнення заданої мети. У зв'язку з тим, що результатом професійної орієнтації є усвідомлене професійне самовизначення особистості, цілі профорієнтації можуть бути представлені через цілі професійного самовизначення, і в свою чергу визначаються функціями системи профорієнтації, що мають певну ієрархію [5]. Тому і цілі професійного самовизначення також ієрархічні: поряд з найближчими цілями є і більш віддалені, причому останні не можуть бути досягнуті без досягнення ближчих цілей. Це обумовлено складним співвідношенням цілей і засобів

Враховуючи те, що цілі управління завжди задаються на певному рівні ієрархії, діапазон цілей професійної орієнтації досить значний: від найбільш віддалених (прийняття остаточного усвідомленого професійного вибору) до найближчих (ознайомитися зі змістом праці з обраної професії, відвідувати факультатив з метою професійного самовизначення тощо).

Профорієнтаційна задача, яку пропонує психолог (консультант з побудови професійної кар'єри) перед особистістю, ще не є прийнятною для неї задачею на особистісному рівні. Учні необхідно її проаналізувати з точки зору актуальності для нього кількості цілей-мотивів. Як правило, цей аналіз визначається рівнем свідомості особистості [3]. У процесі осмислення завдань, суб'єкт (учень) надає їй особистісний сенс. Ця процедура є механізмом перетворення мети із зовнішньої у внутрішню. У даному випадку зовнішня мета відповідає цілям, актуальним для особистості на даний момент. Таким чином, у вищевикладеному й полягає системний підхід до управління професійною орієнтацією.

Отже, професійна орієнтація може досягти ефективних результатів, якщо буде утворена в єдину, стійку і динамічну систему. В значній мірі цьому сприятиме визначення етапів, наукових підходів, функцій, методів, механізму управління, а також основних цілей і напрямів даної управлінської діяльності.

Література:

1. Будник Ю. А., Мулявка Д. Г. Управління системою професійної орієнтації в Україні: адміністративно-правовий аспект : монографія / Ю. А. Будник, Д. Г. Мулявка. – Ірпінь, Університет ДФС України, 2018. – 220 с.

2. Зайцева О.М. Психологічні аспекти формування професійного самовизначення учнівської молоді / О.М. Зайцева // Гуманітарний вісник ДВНЗ Сковороди” – Додаток 2 до Вип. 35. Том 1(13): Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання»” – К: Гнозис, 2015. – С.163–168.

3. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения / Е.А. Климов. — Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. — 391 с.

4. Концепція державної системи професійної орієнтації населення: проблема, на розв’язання якої спрямована Концепція: затв. постановою Каб. Міністрів України від 17 верес. 2008 р. № 842 // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2009. – №1/2. – С. 3-5.

5. Профессиональная ориентация школьников: организация и управление / С. Н. Чистякова, Н. Н. Захаров. - М. : Педагогика, 1987. - 157 с

TECHNOLOGIA INFORMACYJNA

Генсерук Г. Р., к. пед. н., доцент кафедри інформатики

та методики її навчання

Мартинюк С. В., к. фіз-мат. н., доцент кафедри інформатики

та методики її навчання

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗРОБКИ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ УЧИТЕЛЯ

На сучасному етапі цифрові технології є одним із факторів, що мають найбільший вплив на всі сфери людської діяльності. Вони сприяють змінам в організації виробництва, поширенні товарів і послуг, людських відносинах. Значний вплив цифрові технології мають і на галузь освіти. «Цифровізація» освіти створює необхідність підготовки фахівців, які володіють відповідними професійними компетенціями. Випускник закладу вищої освіти повинен мати фундаментальні професійні компетентностями. Важливою з них є цифрова компетентність, що включає знання засобів цифрових технологій; вміння збирати, оцінювати й використовувати інформацію; високу адаптивність до нових умов; комунікативність і вміння працювати в групі; здатність до самоосвіти.

Зміст цифрової освіти постійно під пильною увагою в усіх європейських країнах. Поняття «цифрова дидактика», «цифрова грамотність», «цифрова освіта» широко обговорюють у професійному середовищі [5]. Значний інтерес викликає питання розробки і застосування цифрових технологій в умовах освітнього простору. Тому питанням підготовки майбутніх учителів відводиться особливе місце [1; 2; 3]. Освоєння цифрових інструментів дозволяє реалізовувати випереджаючий розвиток, навчатися вже на підготовчому етапі

здобуття професії, набути необхідних компетенцій, що значно розширює доступність нових знань, зону академічної мобільності майбутніх студентів.

Важливим напрямком досліджень у галузі вивчення професійної діяльності вчителя є виявлення й опис професійних компетенцій, які відображали б зміст діяльності вчителя в цифровому освітньому середовищі.

Питання формування цифрової компетентності вчителів є актуальним як для професійної громадськості, так і для інститутів Європейського Союзу, які курують процеси розвитку національних систем освіти. Комітетом Європейського Союзу розроблено систему цифрових компетенцій вчителя Digital Competence of Educators (DigCompEdu). Уніфікація цифрових компетенцій учителя має на меті поширення практики підготовки і підвищення кваліфікації вчителів в умовах розвитку цифрової освіти, що «сприятиме забезпеченню рівного доступу всіх учнів до ресурсів освіти, підвищенню якості навчання, професійного розвитку вчителів, більш ефективного управління освітою» [4].

DigCompEdu включає шість складових цифрової компетентності вчителя:

- застосування цифрових технологій у професійному педагогічному середовищі;
- розвиток професійних навичок пошуку, створення і спільного використання цифрових освітніх ресурсів;
- формування в учителів необхідних навичок застосування цифрових інструментів у навчанні й викладанні;
- володіння цифровими інструментами для оцінки результатів навчання;
- використання цифрових інструментів для розширення освітніх можливостей учнів;
- зміст діяльності вчителя щодо супроводу процесу розвитку цифрової компетентності учнів.

Цифрова компетентність передбачає достатньо високий рівень володіння цифровими технологіями, який виключає критичну оцінку професійної

інформації, виражає індивідуальну траєкторію професійного розвитку у відкритому інформаційному просторі.

Зарубіжний практичний досвід з вивчення цифрових компетентностей фахівців передбачає осмислення, опис і структурування професійних цифрових компетенцій.

Література

1. Морзе Н. В., Воротникова І. П. Модель ІКТ компетентності вчителів. Scientific Journal «ScienceRise: Pedagogical Education». № 10 (6). 2016. Режим доступу: http://journals.uran.ua/sr_edu/article/view/80644/77212.

2. Спирін О. М. Інформаційно-комунікаційні та інформатичні компетентності як компоненти системи професійно-спеціалізованих компетентностей вчителя інформатики. Інформаційні технології і засоби навчання. №5 (13). 2009. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/download/183/169>

3. Жалдак М. І. Про деякі методичні аспекти навчання інформатики в школі та педагогічному університеті [Текст] / М. І. Жалдак // Наук. зап. Тернопіл. нац. ун-ту ім. В. Гнатюка. Сер.: Педагогіка. — 2005. — № 6. — С. 17–24.

4. Redeker K., Poonie J. European framework for the digital competence of teachers: DigCompEdu [Evropskie ramki cifrovoj kompetentnosti pedagogov], Brussels: Joint Research Center, European Union, 2017 [Web resource], access mode: <https://ec.europa.eu/jrc/en/digcompedu>.

5. Krumsvik R. Situated learning and digital competence. Education and Information Technology. URL: <http://www.icicte.org/Proceedings2013/Papers%202013/05-1-Krumsvik.pdf>.

SPIS TREŚCI

EKOLOGIA

Voroshylova N.V., Chorna V.I., Dotsenko L.V., Kraska I.V. ANALYSIS OF LITHOPHYLIC PLANT COMMUNITIES ON HARD ROCK DUMPS	3
Ханнанова О.Р., Добродєєва І.С. ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ЗАБРУДНЕННЯ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ АВТОТРАНСПОРТОМ У РАЙОНІ АВТОВОКЗАЛУ М. ПОЛТАВА.....	5
Ласло О.О., Бараболя О.В. ЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ПРИ ВИРОЩУВАННІ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА.....	7
Заболотний О.І., Заболотна А.В. ДЕЯКІ БІОМЕТРИЧНІ ПОКАЗНИКИ РОСЛИН КУКУРУДЗИ НА ТЛІ ЗАСТОСУВАННЯ ГЕРБІЦИДУ БАТУ, В.Г.....	9
Ласло О.О., Гангур В.В., Міщенко О.В. ОСОБЛИВОСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ПОРУШЕНИХ ТА ДЕГРАДОВАНИХ ҐРУНТІВ У СИСТЕМІ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА.....	12

NAUKI PRAWNE

Боднарук О.М., Шевчук В.А. ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ: ПЕРЕДУМОВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ.....	14
---	----

NAUKI EKONOMICZNE

Короленко Р.В., Кульчицька Н.С. СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗРОБЛЕННЯ І ПРИЙНЯТТЯ СТРАТЕГІЧНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ.....	20
Мартиненко М.І., Кифяк В.І. ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ.....	25
Короленко С.М., Святенко С.В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ РЕАЛІЗАЦІЄЮ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА.....	28
Святенко С.В., Потапчук А.В. ІННОВАЦІЇ В СФЕРІ БАНКІВСЬКИХ ТА ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	31
Дмитренко А.В. ФОРМУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ПОДАТКОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЗА СПІЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ: КОМП'ЮТЕРНІ ІННОВАЦІЇ.....	35

Святенко С.В. УДОСКОНАЛЕННЯ ДІАГНОСТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ НА ОСНОВІ CED-МОДЕЛІ.....	37
Святенко С.В., Потапчук А.В. КОНТРОЛЬНІ ІНДИКАТОРИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ УСТАНОВИ.....	39
Глухова В.І. СУБВЕНЦІЇ НА РОЗВИТОК ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я В УКРАЇНІ.....	43
Короленко Р.В., Соколик В.Ю. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА.....	45

FILOLOGIA

Рула Н.В. СКЛАДНОСУРЯДНІ РЕЧЕННЯ ЙМОВІРНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНИЙ АСПЕКТ.....	50
Лаухіна І.С., Побережник О.В. ВЕРБАЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ «РАДІСТЬ» У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ.....	53
Мосієнко О.В. КОМУНІКАТИВНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НОМІНАТИВНО-РЕФЕРЕНЦІЙНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛОМОВНОМУ НОВИННОМУ ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСІ.....	59
Павлик Н.В. ДІЛОВИЙ ЛИСТ В АСПЕКТІ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ ЕПІСТОЛЯРНОГО ДИСКУРСУ.....	62
Герман В.В. СИНКРЕТИЗМ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ.....	67
Олійник Е.В. З'ЯСУВАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ РОЗУМОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЦИКЛІ НОВЕЛ МАРИНИ ТА СЕРГІЯ ДЯЧЕНКІВ «ПЕНТАКЛЬ».....	69

NAUKI PSYCHOLOGICZNE

Карапетрова О.В. ВПЛИВ «Я- ОБРАЗУ» ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАТУС У КОЛЕКТИВІ.....	72
Перепелюк Т.Д. МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: СУЧАСНІ ТЕОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	76
Міщенко М.С. ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ.....	78
Тарасова Т.Б. ПРОБЛЕМА МОТИВАЦІЇ ПРОФЕСІОНАЛЬНОГО ВИБОРА СТУДЕНТІВ ПЕРВОГО КУРСА.....	80

PRZEMYSŁ I ROLNICTWO

Бараболя О.В., Ласло О.О. ПОКРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ХЛІБА ЗА РАХУНОК КОМПОЗИЦІЙНИХ СУМІШЕЙ.....	86
--	----

NAUKI PEDAGOGICZNE

Греб М.М. РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО КОМПОНЕНТУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СЛОВОТВОРУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	88
Тищенко В.О. РОЗВИТОК ДИДАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	93
Заїка О.Я. АКТИВІЗАЦІЯ ТВОРЧИХ ВИЯВІВ У МИСТЕЦТВІ ЯК УМОВА РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....	96
Даниленко О.Б. ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПІДГОТОВКИ У МОРСЬКОМУ ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	99
Сліпенко В.О. КЛАСИФІКАЦІЯ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ, СПРЯМОВАНИХ НА РОЗВИТОК ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНІХ ШКІЛ США.....	103
Пугач С.С. ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАГІСТРІВ З ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ.....	106
Луценко О.І., Кудлай А.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ РІВНЯ СОМАТИЧНОГО ЗДОРОВ'Я У СТУДЕНТІВ З РІВНЕМ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ.....	108
Зайцева О.М., Мичка Д.В. СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ПРОФЕСІЙНОЮ ОРІЄНТАЦІЄЮ.....	112

TECHNOLOGIA INFORMACYJNA

Генсерук Г.Р., Маргинюк С.В. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РОЗРОБКИ ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ УЧИТЕЛЯ.....	116
--	-----

Wydawnictwo “Nowa nauka” sp. z o.o.

Adres wydawnictwa: 40-036 Katowice, ul.J. Ligonia 7

e-mail: nowa.nauka@wp.pl

ISBN 978-83-7364-906-4

9 788373 649064 >